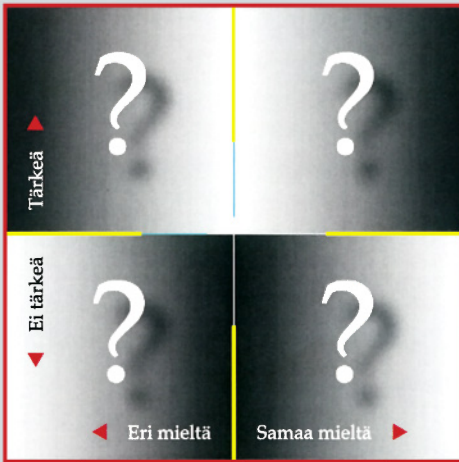

Maria Suojanen & Jarmo Talponen

Vallaton vaalikone

N:o _____

Vallaton vaalikone

Maria Suojanen & Jarno Talponen

Vallaton vaalikone

SoPhi 103

minerva
MINERVA KUSTANNUS OY
Helsinki | Jyväskylä

SoPhi 103

Toimitus:
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35 (MaB)
40014 Jyväskylän yliopisto

<http://www.minervakustannus.fi/sophi>

Kustantaja ja myynti:
Minerva Kustannus Oy
Puistokatu 3 B 18, 00140 Helsinki
Viitaniementie 13, 40720 Jyväskylä
kustannus@minervakustannus.fi

© Kirjoittajat

Kansi Kalevi Nurmela
Taitto Hanna Ulvinen

ISBN 978-952-492-029-2

Paino:
Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2007

SISÄLLYS

Alkupuhe	7
<i>Maria Suojanen</i> Vaalikoneen lyhyt historia	13
<i>Erkki Vihtonen</i> Vaalikoneen synty ja kehitys Yleisradiossa 1996–2006	29
<i>Jarno Talponen ja Miska Salminen</i> Vaalikone yksilöpäättöksenteon tuke yhteiskunnassa	39
<i>Heikki Paloheimo</i> Vaalikoneiden käyttäjät vuoden 2003 eduskuntavaalikoneissa	57
<i>Jenni Haukio</i> Puolueiden puolueelliset vaalikoneet?	77
<i>Johanna Lassy-Mäntyvaara</i> Kaupunkilaisten kunnallisvaalikone kansalaislähtöisenä julkisuuskokeiluna	103
<i>Tommi Kauppinen</i> Vaalikoneiden tekninen toteutus ja kehittämistarpeet	127
Loppusanat	157

Alkupuhe

Vaalikoneet ovat puhuttaneet politiikan tutkijoita ja poliittisista medioista kiinnostuneita tutkijoita jo pitkään, mutta mikä vaalikone on, miten se toimii ja miten sitä tulisi lähestyä?

Kirjaprojektin varhaisessa vaiheessa toimittajille tuli mieleen vanha afrikkalainen tarina sokeiden lasten ja elefantin ensitapaamisesta. Jälkeenpäin lapset puhuivat siitä millainen elefanti on ja asiasta tuli erilaisia lausuntoja riippuen siitä, mitä osaa eläimestä lapsi oli koskenut. Elefanti oli litteä korvaa koskeneen lapsen mielestä, pylväsmäinen jalkaa tunnustelleen mukaan ja luunkova torahammasta kokeilleen mielestä. Vain jos lapset yhdistivät tietonsa, saattoi oikean elefantin hahmo paljastua heille.

Vaalikone on ilmiönä myös eräänlainen norsu, sillä se näyttää hyvin erilaiselta eri näkökulmista ja eri alojen ihmiset näkevät siinä tiettyjen piirteiden hahmottaman todellisuuden. Vaalikone on tekniikkaa, se on mediaa, se on politiikkaa ja vallankäyttöä. Se on monien mielestä silkkaa viihdettä, mutta sen potentiaalista vaikutusta ei voida enää ohittaa, sillä käyttäjäkunta on kasvanut moninkertaiseksi vaalikoneen kymmenvuotisen historian aikana. Tämän vuoksi kokosimme aiheesta kiinnostuneita tutkijoita selvittämään, mikä vaalikone on ja mitkä ovat sen vaikutukset. Toivomme että ilmiön kokonaisuus hahmottuisi sen osien kautta ja lukija saisi käsityksen vaalikoneen moninaisista ominaisuuksista, toimijoista, mahdollisuuksista ja ongelmista.

Näkökulmia tässä monitieteellisessä artikkelikokoelmassa on useita, mutta ne eivät suinkaan kata kaikkia vaalikoneen mahdollisia vaikutusalueita tai siihen liittyviä ongelmia. Kirja toimii toivottavasti pelinavauksena vaalikoneilmiön tutkimuksessa ja ilmiön mitä todennäköisimmin jatkussa ja kehittyessä tämä kirja voi toimia taustana laajemmille pohdinnoille aiheesta.

Kirja koostuu seitsemästä artikkelista, joissa vaalikoineta tarkastellaan joko yleisemmin tai tapauskohtaisesti tiettyjen vaalikoneiden kautta.

Ensimmäisessä artikkelissa *Maria Suojanen* esittelee vaalikoneen lyhyttä historiaa ja pohtii syitä miksi ilmiö on ollut eräänlainen menestys juuri Suomessa. Maamme henkilöihin keskittyvä suhteellinen vaalijärjestelmä ja runsas internetin levinneisyys ovat luoneet vaalikoneille oivallisen toimintaympäristön. Artikkelissa käydään läpi myös aiheesta aikaisemmin kirjoitettuja tekstejä, jotka rajoittuvat tähän saakka lähinnä opinnäytetöihin ja koneiden tekijöiden kommentaareihin. Näiden aikaisempien kirjoitusten lisäksi Suojanen esittelee vaalikoneen syntyä ja yleistymistä vuodesta 1996 aina vuoden 2006 presidentinvaaleihin ja pohtii miten vaalikone istuu erityyppisiin vaaleihin. Vaalikonetyyppisiä palveluita on käytössä maamme lisäksi muissakin maissa, mutta monet niistä poikkeavat jonkin keskeisen periaatteen puolesta suomalaisesta vaalikoneesta. Artikkelissa esitellään myös vaalikoneen kolme tyyppiä, jonka jälkeen tarkastellaan nimenomaan suomalaisen vaalikoneeseen liittyviä valintoja, toimijoita sekä perinteiseksi tullutta muotoa.

Yleisradiossa työskentelevää *Erkki Vihtosta* pidetään suomalaisen vaalikoneen isänä. Vihtosella oli riittävästi innovatiivisuutta sekä teknistä että poliittisen median osaamista, joiden yhdistyessä vaalikoneiden idea hahmottui. Kävi jämäkät olivat jo ensimmäisissä vaalikoneissa huomattavat ja media kiinnostui aiheesta. Vihtonen näkee vaalikoneen keskeisimpänä tehtävänä ehdokkaiden ja äänestäjien tuomisen lähemmäksi toisiaan, mutta taustalla oli myös huoli alhaisista äänestysprosentteista. Vaalikoneiden alun esittelyn jälkeen Vihtonen käy läpi Yleisradion eri vaaleihin tehdyt vaalikoneet ja niihin liittyvän problematiikan. Erityisesti vuoden 2000 presidentinvaalien vaalikone nousee esiin suurena menestyksenä ja muista vaalikoneista vaalien luonteen vuoksi eroavana koneena. Lopuksi Vihtonen kertoo Yleisradion suunnitelmasta tehdä vuoden 2007 eduskuntavaalikoneen jälkeen pysyvämmän vaalikausikoneen, joka edistäisi äänestäjien ja edustajien yhteydenpitoa myös vaalien välisellä ajalla.

Miska Salminen ja *Jarno Talponen* käsittelevät vaalikoneita päätöksenteontukijärjestelminä. Tällaisia tukijärjestelmiä tarvitaan, sillä äänestyspäätöksenteko on monimutkaista ja informaation määrä on vaikeasti äänestäjän hallittavissa. Tehdäkseen perustellun äänestyspäätöksen äänestäjän on hankittava tietoa ehdokkaista ja heidän mielipiteistään. Parhaimmillaan vaalikone edistää ja nopeuttaa tiedonhakua ja auttaa äänestäjää

ylittämään kognitiiviset ja ajalliset rajoitteensa. Vaalikone ei kuitenkaan korvaa inhimillistä harkintaa ja päätöksentekoa vaan nimenomaan tukee sitä. Salminen ja Talponen arvioivat vaalikoneiden vaikutusta päätöksenteon tukijärjestelminä yhteiskunnallisellakin tasolla. Tällöin keskeiseksi ongelmaksi muodostuvat jälleen kysymysten aiheet ja muotoilu, sekä vastausvaihtoehtojen rajaama liikkumavara. Kirjoittajat pohtivat mahdollisen poliittisen neutraaliuden puutteen sekä tehottomuuden vaikutusta vaalikoneen arvoon päätöksentuki järjestelmänä. Vaalikoneiden käyttäjäkohtainen joustamattomuus luo myös ongelmia vaihtelevien päätöksentekoprosessien ja -tyylien takia. Vaalikoneiden tulevaisuuden yhteydessä Salminen ja Talponen keskustelevat erityisesti käyttötavan mukaisesta joustavuudesta ja nykyistä syvemmästä, helposti hahmotettavasta etsinnästä.

Heikki Paloheimon artikkeli pyrkii vastaamaan kysymykseen ”Ketkä vaalikonetta käyttävät?” vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimusaineistoa käyttäen. Vaalikone kuuluu äänestyspäätöstä tehdessä käytettyjen tiedonlähteiden joukkoon ja oli tärkeä ns. internetiin suuntautuneiden ryhmässä. Tälle ryhmälle tärkeää oli myös muu verkossa oleva tieto ehdokkaista. Suuri osa vaalikoneita käyttäneistä vastaajista myönsi saaneensa vaalikoneista äänestyspäätöksen kannalta tärkeää tietoa, mutta harvempi myönsi vaalikoneiden vaikuttaneen suoranaisesti äänestyspäätökseen. Vaalikoneen käyttö oli erittäin yleistä varsinkin nuoremmissa ikäluokissa. Vaalikoneiden vaikutus ehdokasvalintaan vaihteli myös sen perusteella, oliko käyttäjä aidosti etsimässä uutta ehdokasta vai aikoiko hän äänestää tuttua ehdokasta.

Jenni Haukion artikkelissa keskitytään vertailemaan kahden puolueen, Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton vaalikoneita vuoden 2003 eduskuntavaaleissa ja samalla selvitetään miten puolueiden vaalikoneet ovat profiloituneet vaaliohjelmien kautta. Puolueiden vaalikoneet ovat avoimemmin poliittisia yleisiin vaalikoneisiin nähden. Haukio selvittää puoluevaalikoneiden taustoja vaalikoneista vastanneiden henkilöiden haastattelun kautta. Taustalla on ajatus, joka on peräisin agendatutkimuksesta, jonka mukaan esille nostettavat asiat saattavat pitkälti määrittää varsinkin kantansa päättämättömien äänestäjien valintoja. Puolueet toivovatkin voivansa nostaa esiin heille tärkeitä asioita, mutta samalla jättää huomiotta puolueelle vaikeita tai merkityksettömiä kysymyksiä. Oman vaalikoneen kautta puolue voi täysin päättää mitkä aiheet nousevat agendalle. Haukio löytää molempien puolueiden vaalikoneiden taustalta samoja motiiveja. Sekä Kokoomuksen, että Vasemmistoliiton vaalikoneiden kysymykset kietoutuvat molemmat

vaaliohjelmien ympärille, joskin Kokoomuksen hieman löyhemmin. Selvää kuitenkin on, että puolueiden motiivit ja valinnat omien vaalikoneittensa kohdalla heijastelevat halua vaikuttaa agendalle nousevien kysymysten aiheisiin.

Johanna Lassy-Mäntyvaara käsittelee artikkelissaan vaalikonetta kansalaisaktiivisuuden kannalta. Toisinaan väitetään, että länsimaisten demokraatioiden kansalaiset ovat vieraantuneet politiikasta. Tähän on mahdollisesti syynä se, että media on ottanut ylivallan julkisesta tilasta. Tällöin kansalaisille jää media-ehdoitoin passiivinen rooli ”valmiin” julkisuuden kuluttajina. Lassy-Mäntyvaara keskustelee toisenlaisesta vaihtoehdosta, julkisesta, joka syntyy spontaanisti kansalaisten pohtiessa poliittisia ongelmia aktiivisesti ilman valtion tai median väliintuloa. Vaalikone voi toimia parhaimmillaan tällaisen aktiivisemmän mediatilan foorumina sekä välineenä. Artikkelissa tarkastellaan kansalaisjulkisuutta kuntien tasolla. Tapauksena Lassy-Mäntyvaara käsittelee Tampere-foorumien vuonna 2000 pystyttämää ’Kaupunkilaisten kestävän kehityksen vaalikonetta’, jonka teossa hän on ollut itse mukana. Koneen toteutusta, siihen liittyviä ongelmia ja tuloksia kuvaillaan ja analysoidaan. Artikkelissa tarkastellaan myös toteutuneita vastakkainasetteluita ehdokkaiden, kunnan ja käyttäjien suhteessa vaalikoneeseen.

Tommi Kauppinen käsittelee artikkelissaan vaalikoneita teknisen toteutuksen kannalta. Hänen artikkelissaan kuvaillaan tapauksena presidentin vaalien 2006 Helsingin sanomien presidenttivaalikoneen toimintaa. Vaalikoneen toimintaan vaikuttaa luonnollisesti merkittävällä tavalla se minkälaista laskentatapaa kone käyttää. Tällä hetkellä ei ole tiedossa yhtä oikeaa laskentatapaa - tai oikeastaan edes yhtä, joka olisi hyvin perusteltu. Tästä syystä koneiden käyttämiin laskentaohjelmiin, varsinkin jos ne eivät ole julkisessa tiedossa, on suhtauduttava varauksella. Kauppinen käsittelee vaalikoneiden käyttämien vastausten etäisyys-käsitteisiin liittyviä ongelmia. Kysymysten johdattelevaa muotoilua ja myös niiden keskinäistä loogista rakennetta tarkastellaan artikkelissa. Vaalikoneiden taustalla vaikuttavista monimuuttuja-tilastollisista ja päätöksentekoteoreettisista kytköksistä keskustellaan lyhyesti. Artikkelissa hahmotellaan myös vaalikoneiden mahdollisia kehitysnäkymiä funktionaalisella tasolla.

Kirja on pitkällisen prosessin tulos joka alkoi toimittajien tapaamisesta vuonna 2003. Kirjan matka ideasta käsikirjoitukseksi on ollut pitkä. Kirjoitusprosessin pituudestakin johtuen artikkeleissa käsiteltävät tapaukset

sijoittuvat ajoituksessaan eri kohtiin vaalikoneen lyhyehköä historiaa. Tekijät pitävät kuitenkin vaalikonetta tärkeänä ja mielenkiintoisena aiheena huolimatta sen saaman aikaisemman akateemisen huomion vähyydestä. Toimittajat tahtovat kiittää julkaisija SoPhia uskosta projektiimme, tutkimusavustaja *Kirsi-Marja Lonkilaa* erittäin tärkeästä avusta kirjan loppumetreillä, kollegojaan tuesta ja neuvoista sekä läheisiämme pitkästä pinnasta ja kyvystä valaa uskoa näinkin pitkän projektin onnistumiseen. Kiitos! Toivomme mielenkiintoisia hetkiä kirjamme parissa ja toivomme että vaalikoneet nousevat laajemminkin tärkeäksi yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi myös muulloin kuin vaalien alla.

Turussa ja Helsingissä 5.12.2006

Maria Suojanen & Jarno Talponen

Maria Suojanen¹

VAALIKONEEN LYHYT HISTORIA²

Vaalikoneesta kirjoitettaessa on muistettava, että kyseessä on hyvin monitieteellinen tutkimuksen kohde, joka vaikuttaa valtio-opille perinteisellä vaalien alueella, mutta on samalla uusi ilmiö mediassa. Vaalikoneen olemassaolo ei myöskään olisi mahdollista ilman laajalle levinnyttä tekniikkaa ja innovatiivisia ihmisiä ohjelmoinnin alalla. Vaalikoneita on ollut maassamme kaiken tyyppisissä valtakunnallisissa vaaleissa ja jokainen näistä tuo vaalikoneiden toteuttajilleen uusia haasteita. Vaalikoneen toteuttamiseen ja toimintaan liittyviä toimijoita on useita, teknisistä ja sisällön suunnittelijoista ehdokkaisiin ja tietenkin äänestäjiin. Näiden toimijoiden motiivit ja tarpeet vaalikonetta ajatellen ovat hyvin erilaisia, ja tämän vuoksi vaalikoneella voidaan sanoa olevan useita eri tehtäviä.

Puhuttaessa vaalikoneista tässä artikkelissa tarkoitetaan Internetin kautta toimivaa avointa palvelua, joka auttaa äänestäjää löytämään tietoa ehdokaiden taikka puolueiden mielipiteistä vaalien agendalla olevista kysymyksistä. Vaalikone on sanana hankala, sillä se saattaa varsinkin käännettynä sekoittua varsinaisiin vaaleissa käytettäviin koneisiin, jolla esimerkiksi

---

¹ Kirjoittaja haluaa kiittää VTT Antti Pajalaa arvokkaista ehdotuksista.

² Kirjoitus perustuu osittain katsaukseen Haukio, Jenni ja Maria Suojanen: Vaalikone poliittisena mediana, *Politiikka* 2, 2004.

lasketaan vaalien varsinainen tulos, tai joilla jopa äänestetään. Vaalikone on nimenomaan tavallista äänestäjää ennen vaaleja auttava uudehko media, jolla hän voi löytää mittavan informaatiomassan joukosta itselleen relevanttia tietoa ehdokkaista tai puolueista. Ensimmäisen suomalaisen vaalikoneen kehittäjä YLE:n projektipäällikkö Erkki Vihtonen mainitseekin artikkelissaan, että ennen vaalikone-nimen yleistymistä vuoden 1999 eduskuntavaaleissa sitä kutsuttiin ”interaktiiviseksi kysymyskaavakkeeksi”. Tällainen nimitys onkin vaalikoneen luonteen kannalta hyvin kuvaava, joskaan ei kovin ytimekäs tai myyvä. Vaalikone poikkeaa perinteisistä medioista ja muista vaaleihin liittyvistä Internet-sivustoista, sillä esittämensä kysymysten puitteissa se mahdollistaa interaktion ehdokkaiden ja äänestäjien välillä. Juuri tämä piirre tekee vaalikoneesta täysin erikoislaatuisen potentiaalisen vaikuttajan vaaleissa.

Aikaisempi tutkimus

Usein vähätellyn ja peliksi kutsutun vaalikoneen jättäminen tieteellisen tutkimuksen ulkopuolelle ei ole perusteltua enää nykypäivänä, jolloin vaalikoneita ja niiden käyttäjiä on todella runsaasti. Muutamia aikaisempia tutkimuksia vaalikoneista on tullut hiljalleen. Monet tutkimuksista ovat kuitenkin jääneet julkaisematta laajemmin (opinnäytetyöt) tai käyttäneet vaalikoneita lähinnä tutkimusmateriaalia tuottavana tahona.

Vaalikonetta tutkiessa on hyvä huomata, että aiheen suhteellinen tuoreus vaikuttaa aineiston saatavuuteen. Vaikka tietoyhteiskunnasta onkin esitetty runsaasti visioita, ei vaalikoneista ole laajemmalti kirjoitettu kuin lehdistössä, ja kirjoitukset ovat ajoittuneet vaalien aikoihin. Vaalikoneiden antamaa laajaa aineistoa on kuitenkin käytetty muutamiiin tutkimuksiin ja opinnäytteisiin. Heikki Paloheimon (2000) kirjoituksessa puolueiden sijoittumista poliittisessa kentässä kuvataan vuoden 1999 eurovaalikoneiden vastausten perusteella. Milla Manninen (2001) on Pro Gradu -työssään käyttänyt vuoden 1999 eduskuntavaalikoneiden Helsingin vaalipiirin aineistoa määrittäessään ehdokkaiden poliittisia etäisyyksiä edustamistaan puolueista. Johanna Lassyn (2001) opinnäyte taas keskittyi Tampereen kestäväen kehityksen vaalikoneen tekemiseen kansalaisosallistumisen näkökulmasta. Teknillisessä korkeakoulussa on myös tehty erikoistyö, jossa Tuomas Riski arvioi Hufvudstadsbladetin ja Helsingin Sanomien vuoden

2003 vaalikoneita. Heikki Paloheimon (2005) toimittamassa kirjassa Vaalit ja Demokratia Suomessa paneudutaan myös Internetin merkitykseen vaaleissa, jolloin vaalikonekin sisältyy tähän tarkasteluun (Borg ja Moring 2005, 70–71). Vaalikoneen käytöstä ja sen merkityksestä on myös esitetty muutama kysymys ko. kirjaa varten tehdyssä kyselylomakkeessa (FSD:n aineisto 1260). Tätä aineistoa hyväksikäyttäen Paloheimo arvioi vaalikoneiden käyttäjäkuntaa myös tämän kirjan neljännessä kappaleessa. Vaalit ja Demokratia Suomessa -teoksessa Paloheimo, Reunanen ja Suhonen (2005, 252–289) käyttävät vaalikoneiden tuottamaa dataa tutkimusvälineenä vertailemalla ehdokkaiden ja äänestäjien mielipiteitä Yleisradion vaalikoneen vastausten perusteella ja kehrittelevät ns. uuspuolueita ehdokkaiden vastauksia ryhmittelemällä.

Vaalikoneen alkutaival

Vuoden 1996 Euroopan parlamenttivaalit olivat maan ensimmäisinä EU-vaaleina historialliset. Ne myös osuivat aikaan, jolloin Internetin merkitys vaalikampanjoissa ja poliittisena toiminta-alueena oli kasvussa ja sen mahdollisuudet alkoivat hahmottua poliittisille toimijoille ja medialle. Näissä vaaleissa Yleisradio (YLE) esitteli myös maamme ensimmäisen vaalikoneen. YLE:n projektipäällikkö Erkki Vihtonen toi vaalikoneen idean Suomeen Yhdysvalloista, joissa tämäntapainen palvelu oli yhdistetty presidentinvaaleihin. CNN- uutispalvelun sivuilla toiminut palvelu kertoi käyttäjälleen muutaman arvomaailmaa hahmottavan kysymyksen perusteella kumpi pääehdokkaista olisi hänelle sopivampi. Ehdokkaiden vastaukset eivät kuitenkaan olleet heidän omia valintojaan, vaan journalistien löytämiä mielipiteitä vaalikampanjoiden yleisistä linjoista sekä muista mediassa esitetyistä mielipiteistä (YLE:n tekniikan tiedotuslehti nro 67, 1999). Erona esikuvistaan suomalainen vaalikone perustui jo vuonna 1996 ja perustuu vieläkin ehdokkaiden itse antamille vastauksille. Tämä vähentää huomattavasti koneen tekijöiden työtaakkaa, mutta vaatii puolestaan yhteyksiä puolueisiin sekä ehdokkasiin.

Vaalikoneiden tekijöiden tulee motivoida sekä ehdokkaat että käyttäjät mukaan hankkeeseen, jotta se todella voisi onnistua, sillä vaalikone ilman runsasta ehdokasosallistumista ei palvele tarkoitustaan. Toisaalta vastausvelvollisuuden siirtäminen ehdokkaille siirtää valtaa nimenomaan

asianosaisille ja heidän vastauksensa muodostavat sen profiilin, jonka mukaan he järjestyvät käyttäjän vastattua samoihin kysymyksiin. Tällöin myös väärinkäsitykset ja tulkinnan ongelmat vähenevät. Vastausten tullessa ehdokkailta itseltään yksi mahdollisesti vääristävä välikäsi, eli toimittajan oletukset ja tulkinnat, poistuu vaalikoneen ketjusta. Vastuu vastauksista on myös tällöin vain vastanneen ehdokkaan harteilla, vaikka vastausvaihtoehdot eivät miellyttäisikään.

Maanlaajuinen Yleisradio oli luonteva vaalikoneen ylläpitäjä ja ensimmäinen kehittäjä. YLE:n verkkosivut olivat jo tällöin pitkälle kehittyneet ja heillä oli sekä sisällöllistä että teknistä tietotaitoa ja myös halua raskeaan vaalikoneprojektin läpiviemiseen. Ensimmäisellä vaalikoneella oli käyttäjiä kuitenkin vain noin 8.000 ja todellinen läpilyönti antoi odottaa itseään, sillä vasta vuoden 1999 eduskuntavaaleissa idea todella saatiin markkinoitua puolueille, ehdokkaille ja käyttäjille. Yleisradio oli edelleen ainoa vaalikonepalvelun tarjoaja ja palvelun suosio ylitti kaikki odotukset – vaalikonepalvelin jopa ruuhkaantui ajoittain. Lopulta käyttäjiä oli noin 83.000 ja ehdokkaistakin vastauksensa oli antanut 68 prosenttia. (Vihtonen, 2001.)

Helsingin Sanomat (HS) oli toinen vaalikoneen käyttöön ottanut media. Myös sillä oli vahvuutenaan tunnettuus ja erityisesti Internet-sivustojen laaja käyttäjäryhmä; Helsingin Sanomat oli maamme laajalevikkisin lehti, jolla oli tällöin erittäin luetut, ilmaiset verkkosivut. Näitä sivuja ylläpiti vuonna 1999 erillinen Helsingin Sanomien verkkoliitteen toimitus, joka oli lähes itsenäinen lehteen nähden. Ensimmäiset kahden vaalikoneen vaalit olivat vuoden 1999 europarlamenttivaalit. Vaalikone alkoi saavuttaa jo jonkinlaista tunnettuutta, ja molempien vaalikoneiden kävijämäärät nousivat kymmeneen tuhansiin.

Vielä vuoden 2000 presidentinvaaleissa Yleisradio ja Helsingin Sanomat olivat ainoat vaalikoneiden tarjoajat. Presidentinvaalikone erosi suuresti aikaisemmista koneista, sillä ehdokkaita oli vähän ja eräänlainen syväkatsaus oli tarpeellisempi kansan jo tuntemille henkilöille. Ehdokkailta kyseltiin poliittisten mielipiteiden ohella heidän mieltymyksistään muun muassa maalaustaiteen ja kirjallisuuden alalla. Vaalien ollessa kaksikerroksiset myös kaksi erillistä kysymyspatteristoa oli tarpeen. Käyttäjät molemmille vaalikoneille riitti hyvin, sillä Helsingin Sanomien käyttäjämäärä oli ensimmäisellä kierroksella noin 65.000 ja toisella noin 11.000. YLE:llä kävijämäärät olivat ensimmäisellä kierroksella arviolta 150.000 ja toisella 24.000.

Toisen kierroksen vaalikoneen käyttöaika on huomattavasti ensimmäistä lyhyempi, mikä osin selittää suurehkon eron kierrosten käyttäjämäärissä.

Vaalikone yleistyy

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa vaalikone todella yleistyi ja vaalikoneita oli jo 11 kappaletta. Kunnallisvaalikonepalvelun tarjoajista Helsingin Sanomat, Yleisradio ja MTV3 pyrkivät toteuttamaan maanlaajuisesti kattavia vaalikoneita, joissa olisi osin kuntakohtaisia kysymyksiä. Käyttäjien määrät olivat taattuina, sillä kaikkien kolmen palveluntarjoajan verkkosivut kuuluvat maamme luetuimpien internetsivustojen joukkoon (Taloustutkimus 2006). Kunnallisvaalit ovat selkeästi vaikein areena vaalikoneelle, sillä vaalikoneen tarjoajalla täytyy olla valtakunnallista, mutta myös alueellista poliittista osaamista sekä hyvät kontaktit maakuntiin ja kuntiin. Kunnallisvaalikone tuottaa myös valtavan suuren tietovaraston, sillä esimerkiksi vuoden 2000 kunnallisvaaleissa vaaleissa oli yli 400.000 ehdokasta. Laajan ehdokasmäärän ja ehdokkaiden suhteellisuuden tuntemattomuuden vuoksi vaalikone on myös erittäin hyödyllinen näissä vaaleissa. Kunnallisvaaleissa tärkeiksi aiheiksi nousevat usein asiat jotka ovat konkreettisia ja rajattuja, joten ne toimivat hyvin vaalikoneen kysymyksinä.

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa toimi myös ensi kertaa Kuntaliiton vaalikone joka rakennettiin hieman eri lähtökohdista – sen tarkoitus oli valita käyttäjälle puolue, ei henkilöä. Tällöin vaalikone kertoi käyttäjälleen, mikä puolue on mielipiteiltään häntä lähinnä. Jaottelu perustui puoluetoimistojen antamiin vastauksiin.

Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa vaalikoneita oli ainakin 11. Selvästi suurimman käyttäjämäärän sai Alma-median tarjoama palvelu joka oli sekä MTV3:n, SAK:n sekä usean maakuntalehden yhteinen vaalikone. Sillä oli yli puoli miljoonaa käyttäjää ennen vaaleja. Perinteisten kansallisten medioiden rinnalle nousi pienempiä paikallislehtiä ja myös puolueet innostuivat tarjoamaan vaalikonepalvelua omilla sivuillaan. Uutena piirteenä oli Vaalipeili- nimisen palvelun ehdokkaille maksullinen palvelu, joka syventyi lähinnä ehdokkaiden persoonan piirteisiin.

Vuoden 2004 Euroopan parlamenttivaaleissa oli jälleen erittäin runsaasti erilaisia vaalikoneita. Aikaisempien tuottajien kuten YLE:n³, Alma-medi-

---

³ <http://www.yle.fi/vaalit/index.html>

an⁴ ja Helsingin Sanomien⁵ lisäksi koneita oli myös puolueilla (Kokoomus ja RKP) sekä Eurooppalaisen Suomen nuorilla⁶. Paikallislehdet (Turun Sanomat, sekä mm. Savon Sanomat ja Kaleva ym. yhdessä) olivat tehneet myös omat koneensa EU-vaaleihin. Vaalikoneiden tekijät pyrkivät selvästi erottumaan laajasta vaalikoneiden valikoimasta näissä vaaleissa. Helsingin Sanomien vaalikone antoi tavallisen ehdokaslistan lisäksi käyttäjälle kaksiulotteisen kartan, jossa oli määriteltynä sekä ehdokkaiden että käyttäjän oma sijainti kahdella valitulla ulottuvuudella. YLE:n vaalikone puolestaan yhdisti sekä henkilöihin keskittyvää vaalikonetta että puolueen valitsevaa vaalikonetta antamalla molemmat tiedot tuloksissa. Puolueiden kanta on määritetty puolueen johdon antamien vastausten perusteella. Maa-kuntalehtien vaalikone puolestaan pyrki olemaan hiukan EU-kriittisempi. Eurooppalaisen Suomen nuorien kone taas oli suunnattu nuorille ja ehdokkaistakin oli valikoitu nuoret. Vaalikoneita oli myös kaikkiaan vähemmän kuin vuoden 2003 eduskuntavaaleissa, joten ehkäpä vaalikoneiden tekijät olivat huomanneet vaalikoneiden ylitarjonnan ja panostaneet enemmän omanlaisiinsa vaalikoneisiin.

Vuoden 2006 presidentinvaaleissa vaalikoneita oli jo perinteisiksi tulleilla palveluntarjoajilla. Vaalikoneita oli luonnollisesti käytössä molemmilla kierroksilla, ja käyttäjiä oli jälleen useita satoja tuhansia. Helsingin Sanomat ja Yleisradio jatkoivat totutulla presidentinvaalikoneen linjalla jossa ehdokkasiin pyrittiin tutustumaan syvemmin sekä poliittisissa, mutta myös henkilökohtaisissa arvokysymyksissä. Erityisesti presidentin asemaa sekä ulkopolitiikkaa ja liittoutumattomuutta koskevat kysymykset olivat yleisiä kaikissa vaalikoneissa. MTV3:n vaalikone pyrki esittämään vastausmahdollisuudet sekä vastausvertailut uudella tavalla graafisesti, mutta kysymykset olivat MTV3:lle tyypillisesti hiukan kevyemmällä linjalla. Myös muutamilla paikallisilla lehdillä oli presidentinvaaleissa oma koneensa.

Vaalikoneiden tyypittely

Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että vaalikoneet ovat Internetiin kytkettyjä tietokantapalvelimia, jotka sisältävät ehdokkaiden antamat vastaukset

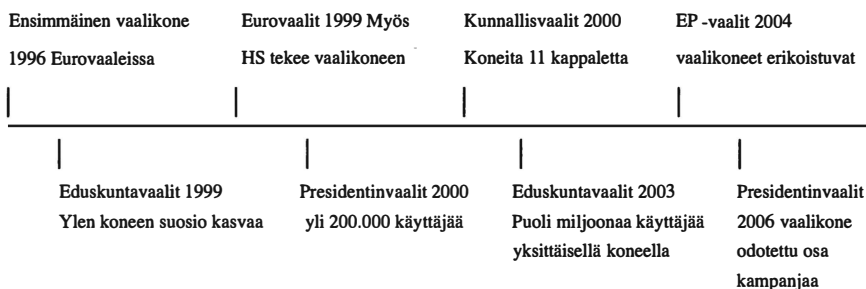
4 <http://www.mtv3.fi/vaalikone/> <luettu joulukuussa 2006>

5 <http://www.vaalikone.fi/euro2004/etusivu.jsp> <luettu joulukuussa 2006>

6 <http://www.eurooppakone.net/> <luettu joulukuussa 2006>

ja mahdolliset perustelut ja painotukset. Muista tietolähteistä ja Internet-sivustoista poiketen vaalikoneet kuitenkin yhdistävät ehdokkaiden vastaukset käyttäjien vastauksiin ja muokkaavat informaatiota käyttäjän mukaiseksi. Tarkemmin tarkasteltuna vaalikoneet voidaan jakaa kolmen tyyppiin.

Kuvio 1. Aikajana vaalikoneen historiasta

Ensimmäinen, kirjan muissa artikkeleissa aiheena oleva vaalikonetyyppi on ehdokkasiin keskittyvä vaalikone, jossa olennaista on se, että vaalikoneen tuloksena on lista henkilöistä. Toinen keskeinen ero muihin vaalikoneiden tyypeihin on, että vaalikoneessa esiintyvät kysymykset on kysytty suoraan ehdokkailta. Olennaista on etsiä parhaita (ja osin myös huonoimpia) vastaavuuksia ehdokkaiden ja käyttäjien syöttämien mielipideprofiilien välillä. Tuloksena voi olla myös sopivuusprosentti tai vastaava graafinen esitys ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden yhteensopivuudesta vaalikoneen aiheiden osalta. Ehdokasvaalikoneiden ylläpitäjät ovat valinneet koneessa esitettävät kysymykset, jotka tyypillisesti ovat muutamien keskeisten ja pysyvien kysymysten lisäksi kulloistenkin vaalien ajankohtaisia kysymyksiä. Nämä aiheet puolestaan on löydetty muista medioista, kansalle esitetystä kyselyistä tai puolueiden vaaliohjelmista.

Kolme tämän vaalikonetyypin ylivoimaisesti suosituinta palvelua ovat maamme valtamedioiden ylläpitämät Yleisradion, Alma Median⁷ sekä Helsingin Sanomien verkkosivujen vaalikoneet. Näiden lisäksi vaalikoneita ovat tuottaneet puolueet ja pienemmät paikallisjulkaisut sekä jotkut yksityiset tahot. Yhteistyö eri vaalikoneiden tarjoajien kanssa on myös

⁷ Aikaisemmin ja jälleen 2006 vaaleissa MTV3:n vaalikone

yleistä. Varsinkin pienemmät maakuntalehdet ovat mielellään jakaneet ras-
kaan vaalikoneprojektin tehtävät ja kulut keskenään ja päätyneet yhteiseen
vaalikoneeseen, johon on linkki kaikkien lehtien sivustoilta.

Toinen vaalikoneiden päätyyppi on erilaisten vaalipuheiden ja vaalitek-
stien tekstianalyysiin ja tulkintaan perustuva vaalikone. CNN -uutiskana-
van 1990-luvun puolessavälissä toteuttama pienimuotoinen www-palvelu
oli ilmeisesti ensimmäinen juuri tämän tyyppinen vaalikone maailmassa.
Vuoden 2004 Yhdysvaltojen presidentinvaaleissa oli käytössä mm. Ame-
rica Online News ja Time-lehden yhteinen American President Candidate
Selector,⁸ joka perustui ehdokkaiden aikaisempiin tekoihin, puheisiin ja
äänestyksiin sekä toisinaan asiantuntijalausuntoihin. Amerikkalaisten ko-
neiden rinnalle on tullut myös eurooppalaisia koneita, kuten VoteMatch⁹
ja StemWijzer¹⁰. Ero suomalaiseen ehdokasvaalikonetyyppiin on, että
ehdokkailta ei tyypillisesti kysytä suoraan heidän kantojaan vaalikoneen
kysymyksiin, vaan heidän puheitaan ja vaalitekstejään tulkitaan. Jos ky-
seessä on puolueen kanta, saatetaan se kysyä puolueen johdolta. Saatujen
tietojen perusteella käyttäjille on luotu kysymyssarja, johon vastaamalla
he saavat vastauksena parhaan vastaavuuden mielipideprofiilinsa ja teks-
titulkintojen välillä. Tällaiset vaalikoneet soveltuvat vaaleihin, joissa on
vähän ehdokkaita tai puolueita, sillä aikaisempien tekstien ja puheiden
tulkitseminen tai muuntaminen vaalikonekysymyksiksi ja -vastauksiksi
on erittäin työlästä. Myös vaalijärjestelmän muoto suosii tämän tyyppisiä
vaalikoneita useissa maissa, jos kyseessä ovat suljetut vaalilistat (ks. seu-
raava kappale). Suomessa tällainen vaalikone oli Kuntaliiton vaalikone
vuoden 2000 kunnallisvaaleihin. Se kertoi äänestäjälle hänen mielipitei-
tään lähinnä olevan puolueen. Puolueiden kanta oli määritelty kysymällä
puoluetoimistolta kantaa vaalikoneen kysymyksiin.

Kolmas esimerkki eräänlaisesta vaalikoneesta on puolueiden vaaliohjel-
mien jakoon tehty Vaalimaatti -palvelu¹¹. Vaalimaatti oli ensi kertaa käy-
tössä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa, ja sen toteutti Tampereen yliopis-
ton yhteydessä toimiva Yhteiskunnallinen tietoarkisto FSD. Vaalimaatin
esikuvana oli Norjan yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston NSD:n jo vuosia
aiemmin toteuttama ”Partiveven”. Tämän vaalikonetyypin keskeinen piirre

---

⁸ <http://www.selectsmart.com/PRESIDENT/index2004.html> <luettu joulukuussa 2006>

⁹ <http://www.votematch.ne/> <luettu joulukuussa 2006>

¹⁰ <http://www.stemwijzer.nl/> <luettu joulukuussa 2006>

¹¹ <http://www.stemwijzer.nl/> <luettu joulukuussa 2006>

on, että se ei sisällä ollenkaan ehdokaskohtaista informaatiota, vaan keskittyy ainoastaan puolueiden julkaisemiin vaaliohjelmiin tai -julistuksiin. Valmista kysymyspatteria ei ole, mutta vapaamuotoisilla tekstihauilla on mahdollista etsiä vastaavuuksia puolueiden vaaliohjelmissä. Syötettyään haluamansa hakutekstin käyttäjä sai tuloksena listan linkkejä puolueiden vaaliohjelmien niihin kohtiin, joissa annettu hakuteksti esiintyi. Vaalimaatti ei siis suoraan ehdota ehdokasta eikä puoluetta, vaan auttaa käyttäjää löytämään tiettyyn aiheeseen liittyviä kohtia puolueiden usein melko laajoista vaaliohjelmissä. Ohjelmat on myös koottu kokonaisuudessaan Vaalimaatin sivuille.

Vaalikoneiden menestys Suomessa

Vaalikone sopii hyvin nykyisen politiikan henkilöityneeseen kulttuuriin, jossa ehdokkaiden luonteenpiirteet ja yleinen tunnettuus ohittavat vaalitaistossa puoluepolitiikan. Vaalikone listaa tuloksissaan ehdokkaita yli puoluerajojen perustaen valintansa vain ja ainoastaan algoritmilla lasketuun ehdokkaan ja käyttäjän yhteensopivuuteen. Ehdokkaiden on ainakin periaatteessa oletettu vastaavan itse kysymyksiin ja puolueiden sisältä on vastauksista löytynyt suurta hajontaa (Suojanen 2000, 4). Puoluekuri ei ainakaan vielä ole rajoittanut ehdokkaiden vaalikonevastauksia, joskin jotkut puolueet hiukan ohjeistavat ehdokkaitaan. Ryhmäkurin puuttuminen näkyy käyttäjien saamissa sopivimpien ehdokkaiden listoissa puoluerajat ylittävänä tuloksina, ja tämä on aiheuttanut hämmennystä ja kritiikkiä käyttäjien keskuudessa. Vastausten suuri hajonta saman puolueen eri ehdokkaiden kesken voi myös olla osoitus usein esitetyn yleispuolueistumisen ilmiön paikkansapitävyydestä; puolueiden väliset ideologiset erot ovat hämärtyneissä ja kaventumassa ja puolueet ovat kaikki hakeutumassa keskiöön kohti mediaaniäänestäjää. Puolueet myös etsivät listoilleen ehdokkaita, jotka edustavat hyvinkin erilaisia mielipiteitä ja puolueet eivät välttämättä enää pyrikään aatteelliseen homogeneisuuteen. (Paloheimo ym. 2005, 288–289.)

Suomessa käytetyt ehdokaskeskeiset vaalikoneet ovat ainutlaatuisia. Erona muiden maiden koneisiin on nimenomaan ehdokkaiden itse antamat vastaukset, jotka annetaan ehdokkaille tarkoitettulla käyttöliittymällä. Sekä puolueet että ehdokkaat ovat osallistuneet innokkaasti vaalikoneisiin,

joskin vaalikoneiden määrän lisääntyessä on puhe vaalikoneiden inflaatiosta ja keskittämisen tarpeesta myös lisääntynyt. Suomalaiset vaalikoneet ovat yleistyneet valtavaa vauhtia ja saaneet huomattavan määrän käyttäjiä vaaleista toiseen vaalityypistä riippumatta.

Mualla Euroopassa on käytössä myös eräänlaisia vaalikoneita. Näiden määrä on myös kasvussa ja vuoden 2004 Euroopan parlamenttivaaleissa oli käytössä myös koko EU:n laajuinen kone VoteMatch, jonka tarkoituksena on löytää äänestäjälle oikea EP-ryhmä. Nämä koneet on kuitenkin rakennettu osin eri tavalla kuin suomalaiset henkilövaalikoneet, vaikka tulos ja tarkoitus ovatkin pitkälti yhteneväiset. Esimerkiksi saksalainen Wahl-o-mat¹² ja sveitsiläinen PolitArena sekä hollantilainen StemWijser ovat johtaneet puolueiden vastaukset vaaliohjelmista. Tällainen lähestymistapa luonnollisesti rajoittaa kysymysten valintaa ja pitää aiheiden keskiössä puolueiden ohjelmiinsa valitsemia aiheita. Erot löytyvät siis vain puolueiden välillä, eivätkä yksittäiset ehdokkaat ole vaalikoneiden keskiössä eivätkä siis myöskään vaalikoneen antamissa tuloslistoissa.

Syy tähän on selkeä - kyseisissä maissa on käytössä ns. suljetut listat. Tällöin ehdokkaat on jo valmiiksi asetettu listalla tiettyyn järjestykseen ja äänestäjä valitsee puolueiden välillä antaen siis äänensä koko listalle (puolueelle tai vaaliliitolle).

Suomessa lähes kaikki vaalit (pois lukien presidentinvaalit, jotka ovat kahden kierroksen enemmistövaalit) perustuvat suhteelliseen vaalitapaan avoimilla listoilla. Tämä tarkoittaa, että ehdokkaat pyrkivät valituiksi useimmiten puolueiden listoilta ja äänestäjä antaa äänensä ehdokkaalle puolueen sisällä. Henkilökohtaisten äänien määrä määrittelee sijainnin muihin oman puolueen (ja oman vaalipiirin) ehdokkasiin nähden. Puolueen saama äänien yhteismäärä taas määrittelee puolueen saamien paikkojen määrän. Koska äänestäjä valitsee nimenomaan henkilön jolle hän antaa äänensä, voidaan suomalaista vaalitapaa pitää henkilökeskeisenä.

Tällaisessa vaalijärjestelmässä äänestäjän on löydettävä ehdokas jopa satojen henkilöiden joukosta ja ongelmaksikin voi helposti muodostua ehdokkaiden erottelemisen vaikeus. Vaalikoneet voivat osaltaan auttaa kaivantamaan runsasta ehdokasinformaatiota muutamaan ehdokkaaseen, jonka jälkeen äänestäjä voi halutessaan tutustua ehdokkasiin tarkemmin vaikkapa heidän Internet-sivustojensa kautta, joille löytyy myös yleensä linkki vaalikoneiden tulossivulta. Kuitenkin äänestäjän on hyvä muistaa,

---

¹² <http://www.wahl-o-mat.de/> <luettu joulukuussa 2006>

että ehdokkaat ovat puolueiden listoilla ja henkilökohtaiset äänet lasketaan puolueen tai jopa vaaliliiton kokonaisuäänimäärään ja siirtyvät mahdollisesti kärkipään ehdokkaiden vertauslukuihin.

Jotta ehdokkaat saataisiin eroteltua vaalikoneen avulla sekä keskenään että vielä puolueiden sisällä, on kysymysten oltava tarkasti valittuja. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että vaalikoneiden tekijöiden on löydettävä poliittisessa keskustelussa olevista kysymyksistä ne

- 1) jotka ovat kyseessä olevan vaalin suhteen ajankohtaisia,
- 2) joista on mahdollista muodostaa selkeä kysymys vastausvaihtoehtoiseen,
- 3) jotka löytävät puolueiden väliset erot ja puolueiden sisällä ehdokkaiden erot,
- 4) jotka liittyvät valittavan edustuselimen tehtäviin tulevalla kaudella ja
- 5) jotka nostavat suuria tunteita äänestäjissä tai koskevat tärkeitä taloudellisia kysymyksiä.

(Haukio ja Suojanen 2004.)

Kysymysten aiheet eivät saa olla sellaisia, joista koko kansa ja kaikki ehdokkaat ovat yksimielisiä. Kysymys vaikkapa luonnonsuojelun tarpeellisuudesta tai vanhustenhuollon tärkeydestä eivät jaa ehdokkaita eivätkä äänestäjiä. Toisaalta kysymys, jossa tämäntyyppiset asiat asetetaan vastakkain jakavat, mutta luonnollisesti yksinkertaistavat asioita. Monet vaalikoneiden kysymykset saattavat olla ehdokkaille kiusallisia ja vastakkainasettelut ja priorisoinnit vaikeita. Todennäköisesti he olisivat mieluummin ottamatta kantaa kaikkein vaikeimpiin aiheisiin. Vaalikoneiden henkeen kuitenkin kuuluu, että ehdokkaiden täytyy yleensä antaa mielipiteensä kaikista kysymyksistä, vaikka käyttäjien ei ehkä tarvitsekaan. Avoimet kentät, joissa vastauksiaan saa perustella, antavat ehdokkaille selityksen mahdollisuuden. Tarkemmat selitykset eivät kuitenkaan usein tule luetuksi, ellei ehdokas ole päässyt käyttäjän listalle joko hänelle sopivimpien tai epäsovivimpien ehdokkaiden joukkoon.

Kuitenkin voidaan sanoa, että jos vaalikoneen kysymykset eivät erottele puolueita, ei ongelma ole välttämättä kysymyksissä. Asiaan vaikuttaa sekin, että puolueet ovat lähentyneet toisiaan ja ovat yleensä ns. yleispuolueita. Puolueet pyrkivät myös usein rekrytoimaan ehdokkaita ”kaikille jotain”

– periaatteella, jolloin puolueen sisäinen hajonta voi olla myös syynä ris-tiriitaisiin tuloksiin.

Vastaavanlaisten vaalikoneiden toiminta olisi vaikeaa tai jopa mahdoton-ta joissakin muissa vaalijärjestelmissä. Niinpä suomalaistyyppisen vaaliko-
neen leviämistä maailmalle ei voida pitää kovin todennäköisenä, ainakaan
sellaisenaan. Monissa Euroopan maissa käytetään suljettuja listoja, jolloin
yksittäisen ehdokkaan mielipiteet eivät äänestäjiä välttämättä kiinnosta.
Toisaalta esimerkiksi Iso-Britanniassa on käytössä enemmistövaalitapa,
jossa vaalipiirejä on runsaat 600, joista jokaisesta tulee yksi edustaja. Täl-
laisissa vaaleissa paikalliset asiat nousevat usein pinnalle ja vaalikoneita
täytyisi löytyä jokaiselle vaalipiirille omanlaisensa. Ehdokkaita ei myös-
kään ole kuin muutama, ja kaksipuoluejärjestelmässä usein vain kahden
suurimman puolueen edustajalla on todelliset voittomahdollisuudet. Näissä
maissa ehdokkaat ovat usein jo valmiiksi tunnettuja ja oman vaalialueen
kiertäminen on muuta mediaa tähdellisempää. Irlannissa ja Maltalla puo-
lestaan käytetään ns. yhden siirrettävän äänen (STV) vaalitapaa. Tähän
vaalitapaan vaalikone voisi soveltua mitä parhaiten, sillä äänestäjä antaa
äänensä preferenssiensä mukaan usealle ehdokkaalle ja äänet siirtyvät
ehdokkailta toiselle jos niitä on liikaa (eli ehdokas ei enää tarvitse niitä)
tai jos ehdokas eliminoituu vaalien kulussa¹³. Koska tällaisessa vaalijär-
jestelmässä äänestäjän tulee antaa lista preferensseistään, hyvä apu olisi
vaalikoneen antama usein listamuotoinen tulos¹⁴.

Internetin levinneisyys vaalikoneiden taustalla

Vaalijärjestelmän olemuksen lisäksi vaalikoneiden menestykseen maas-
samme on vaikuttanut Internetin yleistymisen ja suomalaisten peloton
asenne uusia teknisiä välineitä kohtaan. Ennen Internetin aikakautta ja sen
suhteellista yleistymistä vaalikoneita ei olisi voitu toteuttaa, tai ne olisivat
jääneet pienen kansanosan palveluiksi. Vaalikoneiden lyhyen historian ai-
kana suomalaisten Internetin käyttö on kasvanut valtavasti.

Vaalikoneiden alkutaipaleella vuoden 1996 tienoilla alle 25 prosentil-
la suomalaisista oli mahdollisuus Internetin käyttöön. Vuonna 2004 luku
oli jo 70 prosenttia kaikista 15–79 -vuotiaista. Internetiä käyttävät eniten

¹³ <http://www.stemwijzer.nl/> <luettu joulukuussa 2006>

¹⁴ <http://www.stemwijzer.nl/> <luettu joulukuussa 2006>

nuoret (alle 35-vuotiaat), joista yli 95 prosenttia käyttää joskus Internetiä. (Taloustutkimus Oy, 2004.) Niinpä vaaleihin liittyy Internet-viestintää kohdistetaan usein nuorille ryhmille, jotka ovat muita ikäryhmiä innottomampia äänestämään (Grönlund ym. 2005, 125). Internetin ja myös vaalikoneen voidaan toivoa tuovan äänestämiseen lisämotivaatiota ja ehdokkaita lähemmäs äänestäjiä.

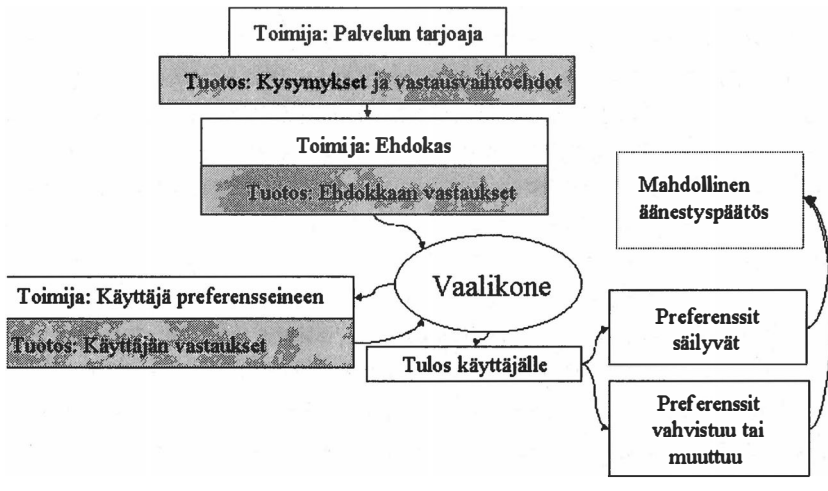
Suomalaiset käyttävät Internetiä pääasiallisesti työhön, opiskeluun ja viihteelliseen toimintaan. Näiden erilaisten lähestymistapojen vuoksi Internet-palveluiden, kuten myös vaalikoneiden, tulee olla joustavia ja palvella ihmisiä heidän toiveidensa mukaan. Nämä lähestymistavat eivät myöskään tietenkään ole toisiaan poissulkevia. Vaikka pääasiallisena tarkoituksena olisikin tiedonhaku, haluavat monet myös viihtyä valitsemiensa palveluiden parissa.

Vaalikoneen monet toimijat

Vaalikoneen toimintaan liittyvät keskeiset toimijat ovat palvelun tuottaja, ehdokkaat ja käyttäjät. Vaalikone on aina jonkun tahon tuottama ja ylläpitämä. Tällaisen, usein hyvin raskaan projektin ylläpitämiseen tarvitaan monenlaista osaamista teknisistä taidoista poliittisen ilmapiirin ymmärtämiseen. Siksi tekijöiden joukossa onkin usein politiikan toimittajia tai tutkijoita sekä ohjelmoinnin ja verkkotekniikan taitajia. Palvelun tuottaja määrittelee koneen sisällön (kysymykset ja vastausvaihtoehdot), mutta toteuttaa myös tekniset seikat (sivusto, algoritmi ym.). Tekniikan ja sisällön osajien tulee tehdä yhteistyötä toimivan ja sisällöllisesti järkevän vaalikoneen aikaansaamiseksi.

Vaalikoneen kysymysten valinnan ja teknisten seikkojen toteutuksen jälkeen ehdokkaat vastaavat kysymyksiin heille suunnitelluilla sivuilla ja vaalikone voidaan avata yleisölle. Tämä tapahtuu usein viimeistään paria viikkoa ennen vaaleja. Käyttäjä antaa vastauksensa ja saa vaalikoneelta tuloksena usein listan hänelle sopivimmista (tai epäsovivimmista) ehdokkaista. Tämä lista kertoo, kuinka ko. vaalikoneen kysymykset ovat järjestäneet ehdokkaat käyttäjän ja ehdokkaiden vastausten perusteella. Täysin käyttäjästä itsestään ja hänen suhtautumisestaan koneeseen kuitenkin riippuu, vaikuttaako tulos hänen äänestyspäätökseensä. Vaalikoneen vaikutus äänestyspäätökseen tai vaalikoneen käyttäjän äänestäminen tai

äänestämättä jättäminen ovat luonnollisesti äänestäjän henkilökohtaisten ominaisuuksien ja tavoitteiden tulosta, joihin koneen sisältö tai tulokset eivät välttämättä vaikuta lainkaan. Alla olevasta kuviosta ilmenevät vaalikoneen toimijat ja tuotokset ja näiden suhteet.

Vaalikoneen lyhyt perinne

Vaalikone on saanut lyhyessä ajassa perinteisen muotonsa. Vaalikoneen alkuvuilla valitaan vaalipiiri tai -kunta, riippuen siitä ovatko kyseessä eduskunta- vai kunnallisvaalit. Euro- ja presidentinvaaleissa kysymyksiin siirrytään lyhyen ohjeistuksen kautta, yleensä suoraan etusivulta, sillä vaalipiirejä on molemmissa vaaleissa vain yksi. Vaalikonekysymyksiä on yleensä 20–30 ja ne ovat joko Likertin asteikolla 1...5 esitettäviä väittämiä tai monivalintakysymyksiä, jotka voidaan edelleen jakaa vaihtoehdo- tai skaalakysymyksiin. Joissakin vaalikoneissa on lisäksi käytössä painoarvo, joka vaihtelee positiivisen, neutraalin tai negatiivisen painotuksen välillä. Vastattuun esitettyihin kysymyksiin käyttäjä lähettää vastaukset koneen laskettaviksi, jonka jälkeen hän saa listan koneen mukaan juuri hänelle sopivimmista ehdokkaista. Yleensä tämän jälkeen hän voi vielä rajoittaa ehdokaslistaansa, tarkastella ehdokkaiden vastauksia verrattuna omiinsa sekä lukea mahdollisia avoimia vastauskenttiä, joissa ehdokkaat peruste-

levat kantojaan. Useissa vaalikoneissa on myös linkit ehdokkaiden omille kotisivuille tai puolueiden vaalisivuille.

Vaalikoneet eivät yleensä ole tekijöilleen rahallisesti kannattavia, joskin tämä pätee moniin muihinkin Internetissä tarjottaviin palveluihin. Monille medioille sivujen ylläpito ja tasokkaat palvelut ovat lähinnä imagokysymys, osa harkittua kokonaismarkkinointia ja kulloistakin yksilöllistä tavaramerkkiä. Vakiintuneiden medioiden lukijat osaavat vaatia verkkosivuilta tiettyjä palveluita. Palvelujen kehittyminen merkitsee yleensä ennen pitkää niiden kaupallistumista, ja vuoden 2003 eduskuntavaaleissa esiintyikin ensimmäinen ehdokkaille maksullinen vaalikone. Vaalikoneiden tekijät joutuvat kilpailemaan toisten palveluntarjoajien kanssa, jonka vuoksi vaalikoneiden tarkkaa laskutapaa ei mielellään kerrota ulkopuolisille ja tekijät vetoavat usein liikesalaisuuteen. Koska vastausten tarkka laskentatapa jää epäselväksi monilta osin, voidaan tekijöiden sanoa käyttävän tässäkin asiassa erikoisosaamiseensa perustuvaa valtaa. Tutkimuksen näkökulmasta vaalikoneiden lasku tapoihin liittyvät liikesalaisuudet ovat rajoittavia ja tekevät koneiden systemaattisen analysoinnin ja vertailun erittäin vaikeaksi. Vaalikoneiden algoritmeihin perehdytään enemmän Kauppisen artikkelissa.

Vaalikone lähestyy ihmisten hyvin yksityisiä mielipiteitä politiikan aiheista. Niinpä kaikenlaisen henkilökohtaisen lisäinformaation, kuten sukupuolen, iän tai asuinpaikan taikka vaikkapa puoluekannan, tiedustelu on yleensä minimoitu. On myös todettu, että ihmiset suhtautuvat Internet-palveluita käyttäessään yleisesti hyvin epäluuloisesti kaikenlaista tiedonkeruuta kohtaan (Petteri Järvinen Oy 1998).

Alma Median eduskuntavaalikoneessa vaalien 2003 yhteydessä MTV3:lla oli muutama digitelevisioon liittyvä kysymys poliittisten kysymysten jälkeen. Tässä oli siis nähty mahdollisuus kerätä suurilta käyttäjämääriltä tietoa myös muista palvelun tarjoajaa erityisesti kiinnostavista asioista. Näiden kysymysten vaikutus ehdokkaiden vertailuun on kuitenkin hyvin kyseenalaista eikä usein liity käynnissä olevaan vaaleihin liittyvään keskusteluun. Ongelmana voikin olla, että vaalikoneista tulee eräänlaisia mielipidekyselyitä tai jopa markkinatutkimuksia, joissa kysytään palveluntarjoajaa - ei niinkään käyttäjää kiinnostavia asioita. Tähän suuntaan houkuttelevat vaalikoneiden laajat käyttäjäjoukot.

LÄHTEET:

- Borg, Sam ja Tom Moring (2005): Vaalikampanja. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) Vaalit ja Demokratia Suomessa, 47-72, WSOY, Porvoo-Helsinki.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo Heikki ja Hanna Wass (2005): Äänestysosallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) Vaalit ja Demokratia Suomessa. 119-146, WSOY, Porvoo-Helsinki.
- Haukio, Jenni. ja Maria Suojanen (2004): Vaalikone poliittisena medianä. *Politiikka* 46(2), 128–136.
- Lassy, Johanna (2001): Tamperelaiset julkisuutta tuottamassa. Kaupunkilaisten kasvavan kehityksen vaalikone kansalaislähtöisenä julkisuustuotantona. Pro Gradu, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Manninen, Milla (2001): Helsingiläisten ehdokkaiden ja heidän edustamiensa puolueiden poliittisten näkemysten vastaavuus vuoden 1999 eduskuntavaaleissa. Pro Gradu, Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos.
- Paloheimo, Heikki (2000): Vaaliohjelmat ja ehdokkaiden mielipiteet. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.) Suomen europarlamenttivaalit, 50 – 81 Tampere University Press.
- Paloheimo, H., Reunanen E. ja P. Suhonen (2005): Edustuksellisuuden toteutuminen, Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) Vaalit ja Demokratia Suomessa, 252-289, WSOY, Porvoo-Helsinki.
- Petteri Järvinen Oy (1998): Internet-käyttäjäkysely [online]. [viitattu 14.3.2003]. <<http://www.pjoy.fi/tutkimus/kt98/kt98-vaikutus.htm>>.
- Riski, Tuomas (2003): Arvio kahden vaalikoneen toiminnasta [online]. [viitattu 17.12.2003]. <<http://www.sal.tkk.fi/Opinnot/Mat-2.108/pdf-files/eris03b.pdf>>.
- Suojanen, Maria (2000): Turun kunnallisvaalikoneen 2000 tuloksia. Turun kaupunginkanslian raportti.
- Taloustutkimus Oy (2006) Verkkobrändien arvostus Suomessa 2006 [online]. [viitattu 29.11.2006] <<http://www.taloustutkimus.fi/index.html?http://www.taloustutkimus.fi/menu.asp?gid=157&pgid=157>>.
- Taloustutkimus Oy (2004): Tuloksia Internetin käytöstä Suomessa. Tuloksia Internet Tracking – tutkimuksesta tammi-helmikuu 1999 – maaliskuuhuhtikuu 2004 [online]. [viitattu 2.6.2004]. <<http://www.toy.fi/data.asp?asticleid=368&pgid=53>>.
- YLE:n tekniikan tiedotuslehti nro 67 (1999): YLE:n vaalikone teki historiaa? [online]. [viitattu 8.5.2001]. <<http://www.yle.fi/tekniikka/tklehti/tk67/vaalikone.htm>>.
- Vihtonen, Erkki (2001) Haastattelu 26.3.2001

Erkki Vihtonen

VAALIKONEEN SYNTY JA KEHITYS YLEISRADIOSSA 1996–2006

Ajatus vaalikoneesta tuli mieleeni vuonna 1996 vieraillessani amerikkalaisen televisioyhtiö CNN:n Internet-sivuilla. Yhdysvalloissa oli menossa vaalivuosi, ja CNN oli pystyttänyt sivulleen interaktiivisen kyselyn, jossa ytimenä olivat keskeisten presidenttiehdokkaiden mielipiteet. Siinä se oli, vaalikone pienoiskoossa.

Elettiin siis vuotta 1996, jolloin Suomessakin järjestettiin kahdet vaalit. Syksyllä pidettiin kunnallisvaalit, mutta jo kesällä tulivat vastaan maan historian ensimmäiset eurovaalit. Suomi oli liittynyt Euroopan Unioniin vuonna 1995 ja vuotta myöhemmin valittiin ensimmäiset suomalaiset europarlamenttiin. Tutkimme Yleisradiossa mitä edellyttäisi, että voisimme järjestää ”vaalikoneen”, jossa kaikki europarlamenttiin pyrkijät olisivat kansalaisten tentattavissa. Pohdimme konetta, johon kysymykset laadittaisiin aina kyseenä olevaan vaaliin ja aikaan liittyen. Nopeasti kävi ilmi, että eurovaalit olisivat logistisena suorituksena pikkujuttu verrattuna kunnallisvaaleihin; eurovaaleissa ehdokkaita olisi vähän toistasataa, kun kunnallis-

vaaleissa luku on aina kymmeniä tuhansia. Vaalikoneen ylläpitäjän tärkeänä tehtävänä on tavoittaa kaikki ehdokkaat hyvissä ajoin ennen vaalipäivää, toimittaa heille tarvittavat tunnukset ja salasanat ja osoite Internetissä, jossa ehdokkaat käyvät vastaamassa vaalikoneen kysymyksiin.

Selvää oli, että joka paperiin tarttuisi vaalikoneen teossa, paperiin myös hukkuisi. Työssä täytyisi osata hyödyntää sekä sähköpostia että uutta areenaa Internetiä, periaatteessa paperiin koskematta. Näissä mietteissä kunnallisvaalit päätettiin toistaiseksi unohtaa, ja keskittyä eurovaaleihin.

Internetin graafinen versio World Wide Web oli vuonna 1996 vielä varsin uusi asia. Päivänvaloon WWW oli tuotu tutkimuslaitos Cernin kätköistä jo vuonna 1991, mutta esimerkiksi Yhdysvaltain presidentin oma sivusto www.whitehouse.gov oli pystytetty vasta vuonna 1993. Maailmankuuluksi tullut Yahoo-sivusto aloitti vuonna 1994, samana vuonna ilmestyivät Yleisradion ensimmäiset nettisivut. Vuonna 1996 Yleisradionkin toiminta Internetissä oli kehittyvää ja muotoaan hakevaa, uusien teknisten mahdollisuuksien tuodessa jatkuvasti uusia haasteita.

Yleisradion ensimmäinen vaalikone EU-vaaleihin vuonna 1996 ohjelmoitiin PERL-kielellä. Tämän lajissaan kenties maailman ensimmäisen vaalikoneen ohjelmoi Sanna Järvinen. Kysymyksiä siinä oli 20, ensimmäisenä lyhyt ja tulevaa ennakoiva ”Onko yhteinen eurovaluutta hyvä ajatus?” Myös ns. NATO-kysymys sai ensiesiintymisensä jo vuoden 1996 vaalikoneessa, muotoiluna oli silloin ”Pitäisikö Suomen pyrkiä NATO:n jäseneksi?”. Kysymys ”Onko järkevää, että EU:lla on määräykset esimerkiksi kurkun muodolle ja koolle?” viittasi paljon julkisessa sanassa huomiota saaneisiin kertomuksiin EU-direktiivien moninaisuudesta.

Vaalikone oli syntyessään menestys. Koneesta kirjoitettiin laajalti lehdistössä, ja vaalikoneesta tuli pieni puheenaihe työpaikkojen kahvipöytiin. Koneen suosituksia ihmeteltiin, naureskeltiin, kehuttiin ja kauhisteltiin. Sanoimme vaalikoneesta, että se ei ole tiedettä eikä leikkiä, parhaimmillaan ehkä vakavaa huvia. Eurovaalikoneella riitti käyttäjiä: keskimääräisenä päivänä koneessa vieraili noin 2.000 eri kävijää. Vuonna 1996 tuo kaksituhatta päivittäistä vierasta oli suuri luku, mutta kaikkihan on niin kovin suhteellista. Vuoden 2004 eurovaalikoneessa vieraili päivittäin hieman alle 20.000 kävijää.

Vaalikoneen tehtävä ei vuosien varrella ole juurikaan muuttunut siitä, mitä jo vuonna 1996 asiasta ajateltiin. Vaalikoneen tehtävänä oli tuoda ehdokkaat lähemmäksi äänestäjiä ja auttaa näin äänestäjiä löytämään en-

tistä parempia ehdokkaita. Herättämällään mielenkiinnolla vaalikone halusi puolustaa äänestysprosenttia. Kun eurovaaleissa vuonna 1996 äänesti 57 prosenttia äänioikeutetuista, kukaan ei oikeastaan voinut sanoa onko kyseessä hyvä vai huono tulos. Luku oli selvästi alle eduskuntavaalien äänestysprosentin, mutta eurovaaleista ei vielä ollut kokemusta.

Ensimmäinen eduskuntavaalikone

Kului kolme vuotta, ennen kuin Yleisradion vaalikone käynnistyi seuraavan kerran. Ehdokkaita eduskuntavaaliin 1999 asetettiin yli 1900, vaalikoneeseen heistä kirjoittautui noin 1400. Vielä siinä vaiheessa, kun lähestyimme puolueita uuden vaalikoneen esittelevällä kirjeellä, puhuimme vaalikoneesta ”interaktiivisena kysymyskaavakkeena”. Puhekielessä käytössä ollut ilmaus ”vaalikone” vakiintui viralliseen käyttöön tämän vaalikoneen aikana.

Vaalikoneen ylöspano alkaa aina prosessilla, jonka lopputuloksena syntyvät vaalikoneen kysymykset. Prosessiin osallistuu vaalista toiseen vaihdellen 15–25 henkilöä, Suomessa ja ulkomailla, Yleisradion piirissä ja sen ulkopuolella. Työtä johtaa vaalikoneprojektin päällikkö, jona itse toimin vuoteen 2004 asti.

Kokosin ensin eri lähteistä pitkäkhön listan ajankohtaisia, edessä olevan vaalin kannalta olennaisia kysymyksiä. Antoisia lähteitä ovat esimerkiksi vaalivuonna julkaistut mielipidekyselyt ja -tutkimukset, joissa suuri yleisö eli vaalikoneen tulevat käyttäjät ovat itse saaneet kertoa huolistaan ja toiveistaan. Lähetin tämän peruslistan eri alojen ammattilaisille ja pyysin heiltä kommentteja listaan: mitä siitä puuttuu, mitä siinä on liikaa, miten asiat muotoiltaisiin paremmin? Kun kaikki kommentit olivat saapuneet, alkoi kysymysjoukon uudelleenkirjoitus, jonka lopputuloksena päalista oli lyhentynyt ja muuttanut muotoaan paljon. Vieläkään ei välttämättä ollut selvää, tuliko vaalikoneeseen 20, 25 vai 30 kysymystä. Kysymyksiä käsitteli tästä eteenpäin pieni ydinjoukko Yleisradion Portaalitoimituksen ympärillä. Lopulliseen viimeistelyyn ja sanamuotojen valintaan vaikutti usein merkittävästi myös professori Sami Borg Tampereen yliopistosta.

Yleisradio on kysynyt kansalaisilta myös suoraan, mitä vaalikoneessa pitäisi kysyä. Tällaisia ”Nyt tarvitaan kovia kysymyksiä” -kampanjoita on järjestetty kahdesti, kerran eduskunta- ja kerran eurovaalien yhteydessä.

Ennen vuoden 2003 eduskuntavaalikonetta järjestetty, radio- ja televisio-kanavilla mainostettu kysymystenkeruu tuotti yli 20.000 kysymystä, joista kourallinen löysi tiensä suoraan vaalikoneeseen. Suuri kysymysmassa oli kuitenkin arvokas ja täynnä informaatiota jo sellaisenaan. Kun suurelta osin sähköpostina tulleet kysymykset jaettiin eri kansioihin, eräät niistä pullistuivat aivan toista vauhtia kuin naapurinsa. Suurten kysymyseskitymien aiheita olivat huoli toimeentulosta, huoli yhteiskunnan perinteisten palvelujen alasajosta ja huoli turvallisuudesta.

Vuoden 1999 eduskuntavaalien vaalikoneessa kysyttiin mm. seuraavia asioita:

- Pitäisikö Suomessa lyhentää keskimääräistä työaikaa?
- Miten varmistetaan, että jokainen saa tarvitsemansa asunnon?
- Pitäisikö turkiseläinten häkkitarhaus lopettaa?

Vaalikoneen kävijämäärät olivat kasvaneet Internetin yleistymisen myötä vuoden 1996 luvuista kolminkertaisiksi. Yleisradion eduskuntavaalikoneessa vuonna 2003 vieraili keskimääräisenä päivänä 6.000 – 7.000 eri kävijää. Perustoiminnon lisäksi vaalikone tarjosi uusia vertailun mahdollisuuksia. Utta oli myös, että ehdokkaita pyydettiin kommentoimaan kysymyksissä olevia asioita. Vaalikoneen saamasta palautteesta kävi nopeasti ilmi, että ehuokkaiden kirjoittamat kommentit olivat tärkeitä: niissä tuli esiin persoonallisuutta, jota pelkkä vaihtoehtojen rastiminen ei pysty välittämään. Tästä vaalikoneesta alkaen kysymysten kommentointimahdollisuus on aina ollut mukana Yleisradion vaalikoneissa. Olen osaltani kehottanut puolueita rohkaisemaan ehdokkaitaan käyttämään hyväkseen kommentointimahdollisuutta. Kommentointi on erityisen tärkeää tekemään eroa kahden saman puolueen ehdokkaan välillä: kumpikin kannattaa esimerkiksi tarkempaa rajavalvontaa, mutta vain toinen ehdokkaista osaa perustella kantansa napakasti ja mieleenpainuvasti.

Vuoden 1999 eduskuntavaalikoneen ohjelmointikieli oli edelleen PERL. Ohjelmoijaksi oli tullut Jouni Mäkeläinen, jonka koodauskäsialaa ovat useimmat Yleisradion vaalikoneista (eduskuntavaalit 1999, eurovaalit 1999 ja 2004, kunnallisvaalit 2004 ja presidentinvaalit 2006). Järvisen (eurovaalit 1996) ja Mäkeläisen lisäksi Yleisradion vaalikoneita ovat ohjelmoineet Teemu Vilen (presidentinvaalit 2000 ja kunnallisvaalit 2000) ja Marko Salo (eduskuntavaalit 2003). Ohjelmoinnista kiinnostuneille kerrottakoon, että jo ensimmäisen PERL-kielellä ohjelmoidun eduskuntavaalikoneen yh-

teydessä tutkittiin Java servlettien hyödyntämistä, mutta aika Javalle tuli ohjelmoinnissa vasta vuoden 2000 vaalikoneissa. Vuodesta 2003 eteenpäin Yleisradion vaalikoneet on ohjelmoitu PHP:llä. Tavoitteena on aina maksimoida koneen nopeus ja toimintavarmuus suurten kävijämäärien paineessa.

Vaisujen Eurovaalien vaalikone 1999

Euroopan parlamentin vaaleja järjestetään joka viides vuosi, ja näissä vaaleissa Suomi siirtyi samaan rytmiin muiden maiden kanssa. Järjestyksessään toinen eurovaalikone tuli palvelemaan äänestäjiä kesäkuussa 1999. Koska eurovaaleissa on ehdokkaita suhteellisen vähän - vuoden 1999 vaaleissa heitä oli 140 - erääksi tavoitteeksi asetettiin saada kaikki ehdokkaat mukaan vaalikoneeseen. Tähän ei aivan päästy. Ehdokkaita asettaneista puolueista vain kaksi ylti täyteen sataan prosenttiin (SKP ja Nuorsuomalaiset), mutta kumpikaan näistä ei saanut ainuttakaan ehdokkaistaan valituksi europarlamenttiin. Tapahtuma antoi aiheita puolivakavaan pohdiskeluun: eikö täysimittainen läsnäolo vaalikoneessa auta puoluetta millään tavalla? Vaikuttaako juuri vaalikone siihen, ettei joku tule valituksi?

Isompaakin pohdiskelua tarvittiin vuoden 1999 eurovaalien jälkeen. Äänestysprosentti oli vaipunut suomalaisittain todella alas, vain hieman yli 30 prosenttiin. Jotain tällaista oli saattanut aavistaa myös vaalikoneen kävijämääristä. Eduskuntavaalien korkeuksista oli tultu puolet alaspäin, 3.000 – 4.000 päivittäiseen kävijään. Vaalikoneen kunnianhimoinen tehtävä äänestysprosentin puolustajana näytti toiveajattelulta. Vai olisiko niin, että ilman vaalikonetta äänestysprosentti olisi ollut hieman alle kolmekymmentä?

Vaalikoneiden kaikkinaista merkitystä arvioidessa kannattaa pysähtyä hetkeksi kylmiin lukuihin. Vaalikonetta käyttävien määrä nousee vaalista toiseen Internetin yleistyessä, mutta on vielä kaukana esimerkiksi eduskuntavaaleissa äänestävien määrästä. Viime eduskuntavaaleissa (2003) äänioikeuttaan käytti yli 2,8 miljoonaa suomalaista. Yleisradion vaalikonetta käytti noissa vaaleissa korkeintaan 400.000 äänestäjää. Tarkkaa kävijämäärää ei edes tiedetä, koska mittaus tapahtuu vain kuukausittain ja vaalikoneen toiminta ajoittuu kahdelle eri kuukaudelle. Neljäsataatuhatta kävijää on toki paljon ja riittäisi sinällään vaikuttamaan useankin ehdokkaan

läpimenoon, mutta tutkittua tietoa tällaisista syy- ja seuraussuhteista ei ole olemassa. Numeroiden valossa näyttää selvältä, että sama kehitys jatkuu ja vaalikoneiden todelliset suuruuden päivät ovat edessäpäin.

Internetin lukuihin ja niiden takana oleviin yleisöihin liittyy yleisempikin ongelma, erityisesti julkisen palvelun kannalta. Karkeasti ottaen Internet on alle 50-vuotiaiden väline, sillä ylivoimainen enemmistö Internetin käyttäjäistä on alle viisikymmentävuotiaita. Maantieteellinenkin pulma on olemassa: Internetin palvelut, vaalikoneet mukaan lukien, tavoittavat ennen kaikkea maan eteläosan kaupungeissa asuvaa nuorempaa väkeä. Tämä on yleistys, mutta kertoo suunnan ja ongelman ytimen. Vuoden 2006 huhtikuussa Internetiä käytti vähintään kerran viikossa 2,7 miljoonaa suomalaista. Yli kaksi miljoonaa suomalaista ei siis käyttänyt. Tässä miljoonapäisessä joukossa ovat eniten apua tai tukea tarvitsevat suomalaiset kansanryhmät, mukaan lukien suuri määrä ikääntyneitä henkilöitä, joilta pankit, postit ja kaupat karkaavat aina vain kauemmaksi, sitä mukaa kun omat voimat ja kyky liikkua vähenevät. Monellakaan heistä ei ole toivoa siirtyä elektronisten etäpalvelujen käyttäjäksi.

Vaalikoneet auttavat nuorempaa väestöä löytämään mieleisiään ehdokkaita. Hyvä niin, kunhan eivät unohda vanhempiaan ja isovanhempiaan.

Loistava vastaanotto vaalikoneelle vuonna 2000

Presidentinvaaleihin rakennettu vaalikone vuonna 2000 on monipuolisin ja kiitetyin -Yleisradion vaalikoneiden historiassa. Kun ehdokkaita oli vain seitsemän ja vaalipiirejä yksi, ehdokkaiden tavoittaminen ei todellakaan ollut ongelma. Useimmat ehdokkaista ymmärsivät täysin vaalikoneen pr-arvon ja käyttivät taitavasti ja tehokkaasti hyödykseen vaalikoneen tarjoamia mahdollisuuksia. Presidentinvaalikoneessa oli 15 kysymyksen lisäksi laaja ehdokkaita taustoittava osuus satoine linkkeineen. Ehdokkailta kysyttiin muun muassa seuraavaa:

- Kenen pitäisi ensisijaisesti edustaa Suomea EU:n kokouksissa?
- Kenellä on Suomessa vaikeinta? Valitse seuraavista korkeintaan kaksi ryhmää.

Yleisradio pystyi vasta presidentinvaalikoneessa hyödyntämään video- ja ääniarkistojensa ainutlaatuista antia ehdokkaiden esittelyssä. Arkistojen käytölle oli täysi valmius jo aikaisemmissa vaaleissa, mutta koska arkistomateriaalia ei ollut kaikista ehdokkaista, tasapuolisuusvaatimus oli estänyt arkistojen käytön. Presidentinvaalien seitsemästä ehdokkaasta taas oli jokaisesta yllin kyllin materiaalia menneiltä vuosilta. Äänet ja kuvat käytiin huolellisesti läpi varhaisimmista vuosista alkaen. Jokaista ehdokasta taustoittamaan valittiin sitten viisi arkistosta löytynyttä helmeä.

Koska kyseessä oli korkeimman tason henkilövaali, erityistä huomiota kiinnitettiin puolueohjelmien asemesta henkilökuvan rakentamiseen ehdokkaista. Ehdokkailta kysyttiin laajalti heidän pitämistään ja arvostuksistaan. Kysymysten muodoksi oli valittu suosituksen antaminen: ”Mainitkaa kolme kirjaa, joita haluatte suositella”. Kirjojen ohella suosituksia pyydettiin muun muassa elokuvista ja tauluista. Erikoisuuksena ehdokkaita pyydettiin lyhyesti esittelemään mieleisensä maalaus. Esittely kuvattiin videolle ja liitettiin maalauksineen kansisivuksi muiden kulttuurivalintojen yhteyteen. Tarja Halonen esitteli Schjerfbeckiä, Esko Aho Simbergiä, Elisabeth Rehn Picassoa ja Riitta Uosukainen Gallen-Kallelaa.

Kun presidentinvaalikone oli käynnistynyt 13. joulukuuta vuonna 2000, koneessa vieraili avausviikon aikana keskimäärin 10.000 kävijää päivässä. Kaiken kaikkiaan presidentinvaalikonetta käytti noin 180.000 eri kävijää. Koneen toiminta jakaantui kahteen osaan siten, että ensivaiheessa olivat mukana kaikki seitsemän ehdokasta ja toisessa vaiheessa kaksi jatsoon selvinnyttä, eli ehdokkaat Halonen ja Aho. Kaikki vaalikoneet generoivat palautetta koneen käyttäjiltä, ja tässä suhteessa presidentinvaalikoneen saama posti oli omaa luokkaansa sekä runsaudessa että kiitoksessa:

– ”En ole paljon politiikkaa seurannut ja siksi valinta tuntui todella vaikealle. Vaalikoneen avulla sain näppärästi selville ehdokkaiden mielipiteet tärkeimmistä asioista. Kiitos teille. Ilman vaalikoneella käyntiä olisin tuskin äänestänyt, mutta nyt tiedän kenelle ääneni kuuluu.”

– ”Vaalikone oli hyvä tapa tutustua ehdokkaisiin. Lisäksi antaisin kiitosta Info-mahdollisuudesta, esim. lyhyt tiivistelmä uuden perustuslain mukaan tuomista presidentin valtaoikeuksista oli hyvä ja tarpeellinen.”

– ”Hauskahan tämä on kokeilla, kenen kanssa natsaa. Oikeistoämmät jäivät hänille. Muuta en kerro.”

Aivan kaikkia ei multimedialinen presidentinvaalikonekaan miellyttänyt:

– ”Denna valmaskin är bland de löjligaste jag har varit med om!”

Kunnallisvaalien työläs vaalikone

Kunnallisvaalikoneen ylöspano vuonna 2000 oli logistisena suorituksena suurin Yleisradion vaalikoneiden historiassa. Ehdokkaita oli lähes 40.000, heistä runsaat 12.000 valittiin kuntiensa valtuustoihin. Välttämätön edellytys koko vaalikoneen onnistumiselle oli hyvä yhteistyö ehdokkaita asetaneiden puolueiden kanssa. Kunnallisvaalien ehdokkaiden joukossa oli suuri määrä henkilöitä, joiden tavoittaminen sähköpostilla oli mahdotonta. Puolueet lähettivät aika ajoin ehdokkailleen viestejä tavallisena postina, ja näiden kirjeiden mukana heille meni myös vaalikoneen kannalta elintärkeätä informaatiota. Mittavan työn tuloksena Yleisradion vaalikoneeseen osallistui 16.600 kunnallisvaaliehdokasta. Kuntia, joiden ehdokkaita oli mukana vaalikoneessa, oli lopulta 428, ainoastaan neljästä kunnasta ei koneeseen saatu ensimmäistäkään kandidaattia (Houts kari, Iniö, Korppoo ja Nauvo).

Lähtiessämme suunnittelemaan kunnallisvaalikonetta päätimme, että ilman kuntakohtaisia kysymyksiä sitä ei kannata tehdä. Vaalikoneen käyttäjän pitää kysymyksiä lukiessaan kokea aidosti, että kysymykset liittyvät hänen asuinkuntansa asioihin. Vuoden 2000 kunnallisvaalikoneen kahdestakymmenestä kysymyksestä viisi ensimmäistä olivat kuntakohtaisia, aiheiden vaihdellessa kunnan johtamisen ongelmista liito-oraviin. Kuntakohtaiset kysymykset kokosi ja laati Yleisradion alueorganisaatio. Avainasemassa olivat eri maakuntaradioiden toimitukset ja toimittajat. Lopputuloksena oli varsin ainutlaatuinen kysymyspatteristo jokaiseen Suomen kuntaan.

Kunnallisvaalikone kiinnosti yleisöä hyvin. Kokonaiskävijämäärä oli samaa suuruusluokkaa kuin aikaisemmin saman vuoden talvella toimineessa presidentinvaalikoneessa eli noin 200.000. Keskimääräisenä arkipäivänä koneessa vieraili 11.000 eri kävijää ja viikonloppuisin heitä oli noin 6.000 päivää kohti. Vaalipäivän iltana tungos kuntakohtaiseen reaaliaikaiseen tulospalveluun oli niin suuri, että tuloksia katsomaan oli parin tunnin ajan mahdotonta päästä. Suosio yllätti huonolla hetkellä, mutta siitäkin opittiin.

Yleisradio ei rekisteröi vaalikoneidensa käyttäjiä millään tavalla, mutta yleistä käyttöä koskevaa tietoa saamme kävijämittausta suorittavalta yhtiöltä. Vuoden 2000 kunnallisvaalikoneen käyttäjä vieraili keskimäärin

14 sivulla. Tästä luvusta ja saamastamme palautteesta voi johtaa arvion, jonka mukaan yksi kävijä selaa keskimäärin kolmen ehdokkaan vastauksia. Joka toinen kävijä palaa vaalikoneen ääreen uudelleen. Tiedämme myös, että vaalikoneen parissa kuluu jonkin verran kallista aikaa: keskimääräinen käyttäjä viipty koneessa noin viisitoista minuuttia, vaalikoneesta toiseen.

Uuden vuosituhannen vaalikoneet

Eduskuntavaalikone vuonna 2003, kunnallisvaalikone vuonna 2004 ja presidentinvaalikone vuonna 2006 jatkoivat kukin peruspalveluiltaan jo vanhalta pohjalta. Vain vuoden 2006 presidentinvaalissa tilanne oli vaalikoneen kannalta selvästi toinen kuin kuusi vuotta aikaisemmin. Ehdokkaat Halonen, Niinistö ja Vanhanen olivat useimmille tuttuja ja tunnettuja, eikä vaalikoneelle riittänyt toisella kierroksellakaan uutta tehtävää ehdokkaiden taustoittamisessa. Tuttuus näkyi kävijämäärissä, jotka eivät paljonkaan kohonneet edellisestä presidentinvaalista.

Yleisradion vaalikoneen toimintaympäristö oli kuitenkin 2000-luvulle tultaessa perusteellisesti muuttunut. Vaalikone ei enää ollut Yleisradion yksinoikeus. Merkittäviä kilpailijoita oli kaksi, Helsingin Sanomat ja Mainos-TV, jotka kopioivat tuotteen lähes sellaisenaan. Yleisradio on lisäksi lainannut vaalikoneteknologiaansa muun muassa Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan sekä Saamelaiskäräjien vaaleihin. Pienempiä vaalikoneita riittää 2000-luvulla ympäri Suomea, ylläpitäjinään sanomalehtiä, oppilaitoksia ja kansalaisjärjestöjä. Kun Yleisradio tarjosi vuonna 2003 vaalikonetta Euroopan Yleisradiounionin jäsenille Genevessä pidetyssä markkinatilaisuudessa, 14 maan televisioyhtiöt ilmoittivat kiinnostuksensa, joukossa Japanin NHK.

Vaalikoneen rinnalle vaalikausikone

Vuoden 2007 eduskuntavaalikone tulee olemaan Yleisradion kymmenes vaalikone. Yleisradion katse suuntautuu nyt vaalikoneiden tiimoilla myös vaalien väliseen aikaan. Pyrimme avaamaan kansalaisten aktiiviseen käyttöön vielä vuoden 2006 aikana ”vaalikausikoneen”. Vuonna 2003 valituista

kansanedustajista 191 oli mukana Yleisradion vaalikoneessa, ja heistä yli 170 on ilmoittanut halunsa jatkaa parlamentissa. Vaalikausikoneen ideana on seurata valituiksi tulleiden toimintaa kahden vaalin välisenä aikana ja samalla helpottaa merkittävästi äänestäjien ja valittujen välistä tiedonkulkua ja yhteydenpitoa. Nykyaikainen teknologia tarjoaa jännittäviä mahdollisuuksia aivan uudentlaiselle vuorovaikutteiselle kommunikaatiolle kansan ja sen edustajien välillä. Vuorovaikutteisuuden rinnalla yhteisöllisyys tulee korostumaan voimakkaasti 2000-luvun alun tietokonesovelluksissa. Teknologian kehitys tuo julkiselle palvelulle jatkuvasti uusia haasteita kehittää sovelluksia, joissa uusia mahdollisuuksia käytetään kansalaisten hyödyksi.

Jarno Talponen ja Miska Salminen

VAALIKONE YKSILÖPÄÄTÖKSENTEON TUKENA YHTEISKUNNASSA

Vaalikoneet ovat saaneet Suomessa runsaasti huomiota viime vuosina. Ajallisesti rajattu, mutta runsas julkisuus on saanut äänestäjät käyttämään vaalikoneita. Jokin vaalikoneissa tuntuu keräävän äänestäjät kerta toisensa jälkeen ja yhä sankemmin joukoin niiden äärelle äänestyspäätöstä kypsytellessään. Vaalikoneilmiö on tuore tulokas suomalaisessa demokratiassa. Siihen on suhtauduttu kevyesti, mutta myös kiinnostunein odotuksin. Pyrimme tässä artikkelissa tuomaan esiin vaalikoneiden eri puolia äänestyspäätöksenteon näkökulmasta tarkasteltuna. Tarkastelemme vaalikoneita äänestyspäätöksenteon apuvälineinä.

Vaalikoneen yhteiskunnallinen merkitys

Vaalikoneiden tarkoituksena on olla vaaleihin liittyvän informaation foorumi ja tukea äänestyspäätöksentekoa. Ideallisesti niitä käytetään vaalei-

hin liittyvän informaation tarkasteluun, sopivan ehdokkaan etsimiseen ja oman äänestyspäätöksen testailemiseen. Vaikka vaalikoneiden perusidea on tavoitteellinen eli järjestää ehdokkaat paremmuusjärjestykseen, ovat ne silti monella tapaa myös viihdettä. Julkisuuden henkilöihin liittyvät asiat kiinnostavat äänestäjiä, ja vaalikoneiden tapa tuoda mielipiteitä laajasti ja helposti vertailtavasti esille on uudenlaista poliittista journalismia. Monen mielestä on viihdyttävää lukea, mitä poliittiset toimijat ja muut julkisuuden henkilöt tärkeistä kysymyksistä ajattelevat, vaikka tällaiseen uteliaisuuteen ei liittyisikään tavoitteellisuutta päätöksentekomielessä. Vaalikonekysymysten kautta esiin nousevat aihepiirit, ja debatti niiden sisällä, herättävät kiinnostusta, minkä voisi määritellä poliittiseksi viihteeksi. Vaalikoneet ovat myös pelinomaisia, mikä kiehtoo ja viihdyttää käyttäjiä. Moni myös kokeilee vaalikoneita puhtaan teknisen uteliaisuuden vuoksi.

Vaalikoneet ovat yksityishenkilöille suunnattuja päätöksenteon apuvälineitä. Ne kartoittavat yhtäläisyyksiä ehdokkaiden ja vaalikoneiden käyttäjien mielipiteiden välillä. Ne pyrkivät vastaamaan yhteiskunnalliseen päätöksenteko-ongelmaan, joka on muodoltaan standardi¹ ja yleisesti kiinnostava. Kenties vaalikoneet kehittyvät palvelemaan yhä paremmin tuota tehtävää, ja siten vakiinnuttavat asemansa vakavasti otettavana osana äänestyspäätöksentekoa.

Päätöksenteko ja päätöksenteon tukijärjestelmät

Demokraattisissa vaaleissa miljoonat yksittäiset päätökset yhdistyvät yhdeksi merkittäväksi päätökseksi. Tästä syystä äänestäminen on päätöksentekotilanteena tarkasteltuna hyvin mielenkiintoinen. Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneita toimijasta, jonka äänestyspäätöksenteko on tavoitteellista, ja jonka ajatellaan tuntevan ainakin karkeasti tavoitteensa sijainnin. Tavoitteellinen toimija haluaa ja pystyy käyttämään erilaisia apuvälineitä tavoitteisiinsa pyrkiessään. Tavoite jota kohti tavoitteellinen toimija pyrkii, oletetaan luonteeltaan suhteellisen pysyväksi. Saman ajatellaan pätevän myös tavoitteeseen liittyviin kriteereihin. Tavoitteellisen toimijan ajatellaan myös suhtautuvan johdonmukaisesti käytössään olevaan informaatioon päätöksentekoresurssiensa puitteissa. Tätä johdonmu-

---

¹ Standardisuus ja ongelman epäpersoonallisuus näyttäisi ainakin olevan lähtökohtana nykyisten vaalikoneiden toteutuksessa.

kaisuusvaatimusta ei kuitenkaan uloteta päätöksentekijän päätöksenteon resurssien ulkopuolelle.

Tavoitteellisesta toimijasta käyttämämme määritelmä on saanut vaikutteita nobelisti Herbert Simonin (1957) rajoitetun rationaalisuuden (bounded rationality) käsitteestä. Simon kritisoi 1950-luvulla taloustieteen tapaa kohdistaa päätöksentekijään rationaalisuusoletus väittäen, ettei päätöksentekijä päätöksenteon dynaamisen luonteen takia pysty monimutkaisissa tilanteissa riittävän hyvin arvioimaan eri vaihtoehtoja arvokehikossaan. Hän väitti myös, ettei päätöksentekijällä useinkaan ole juuri päätöksenteon hetkellä käytettävissään riittävästi, tai riittävän hyvää, tietoa päätöksentekoon liittyvistä seikoista. Simon esittikin, että kun päätöksentekijä toimii rajoitetun rationaalisesti, hän mukautuu rajoitettujen resurssiensa vuoksi ideaalista mallia yksinkertaisempaan malliin, joka kuvaa päätöksentekoon liittyviä ilmiöitä. Tällöin hän tyytyy etsimään kannaltaan riittävän hyvää ratkaisua absoluuttisesti parhaan ratkaisun sijasta. Erityisesti äänestymiskäyttäytymisessä tällainen ongelmanratkaisun määrittely lienee varsin luonteva monimutkaisen ongelmakentän ja rajallisen henkilökohtaisen motivaation vuoksi. (Simon 1957, ks. myös Kahneman 2003.)

Simon (1957) esitti kolmevaiheisen mallin päätöksentekoprosessista. Sen mukaan päätöksentekoprosessissa päätöksentekijä

- 1) tunnistaa ja ymmärtää päätöksenteko-ongelman,
- 2) kerää sen kannalta oleellisen tiedon, valitsee päätöksenteon kriteerit, määrittelee ja arvioi vaihtoehtoiset toimintatavat sekä määrittelee kriteerien, vaihtoehtojen ja tapahtumien keskinäiset suhteet ja
- 3) lopuksi valitsee toimintatavan.

Tämän näennäisesti yksinkertaisen prosessin taustalle ajatellaan melko vakaa implisiittinen arvokehikko, johon päätöksenteko perustuu. Tämän mallin mukaisesti jäseneltynä päätöksen tehtyään äänestäjän voidaan ajatella läpikäyneen ainakin seuraavat vaiheet: Äänestäjä on ollut tietoinen mistä vaalissa on kyse ja minkälaiset ovat hänen päätöksensä vaikutukset. Hän on hankkinut käyttöönsä oleelliset tiedot ehdokkaista ja muusta vaaliin liittyvästä. Hän on selvittänyt itselleen äänestyspäätöksensä vaikuttavat seikat ja arvioinut erilaisten päätösten hyvyyden niiden valossa. Hän on valinnut tämän päättelyketjun tuloksena sopivimman ehdokkaan.

Vaalikone pyrkii tehostamaan edellä mainitun prosessin toista vaihetta. Vaikka äänestäjä tavoitteellisena toimijana käyttäytyisikin ehdokasta

valitessaan johdonmukaisesti hallussaan olevan informaation suhteen ja vaikka hänellä olisi saatavillaan potentiaalisesti rajattomasti informaatiota, ei hän useinkaan voi erilaisten rajoitteiden vuoksi käyttää sitä kaikkea hyväkseen. Tällaisia rajoitteita voivat olla esimerkiksi viitseliäisyyden ja ajan puute sekä laskenta- ja muistikapasiteetin tai kognitiivisen kapasiteetin rajallisuus. Halutessaan päätöksentekijä voi pyrkiä laajentamaan tarkasteluhorizontiaan erilaisin apuvälinein. Yleisesti ottaen jo kynä ja paperilehtiö, tai vaikkapa taskulaskin, voidaan luokitella päätöksenteon apuvälineiksi. Hyvät päätöksenteon apuvälineet vähentävät tehokkaasti inhimillisen rajallisuuden vaikutuksia. Vaalikone toimii äänestyspäättöksenteon apuvälineenä monin tavoin. Vaalikoneeseen on kerätty aineistoa, jonka tarkoituksena on muun muassa vähentää äänestäjän aikaan ja viitseliäisyyteen liittyvää resurssipulaa. Vaalikone toimii myös optimointi- ja etsintäkoneena, jolloin äänestäjän kognitiivisten resurssien tarve pienenee. Erityisesti vaalikoneen mekanismi ohjaa käyttäjänsä etenemään päätösprosessissa pienin askelin.

Päätöksenteon tietokonepohjaisia tukijärjestelmiä on tyypillisesti kehitetty tiettyä päätöstyyppiä silmälläpitäen, keräämällä yhteen järjestelmään kattavasti tarvittavat apuvälineet. Tietojärjestelmätiedekirjallisuudessa esiintyvä termi päätöksenteon tukijärjestelmä (decision support system) voidaan tulkita monin tavoin. Toisinaan ilmaisua käytetään puhuttaessa tietyistä järjestelmästä, ja toisinaan tarkoitettaessa mitä hyvänsä tai kaikkia päätöksenteon tukemiseen käytettäviä järjestelmiä (Turban & Aronson 2001, 13–14). Marakas (1999, 4) määrittelee päätöksenteon tukijärjestelmän päätöksentekijöiden kontrolloimaksi organisoidusta työkalujoukosta koostuvaksi järjestelmäksi, jonka avulla päätöksentekoa pyritään selkeyttämään, ja tehostamaan päätösten vaikutusta. Päätöksenteon tukijärjestelmät ovat tietokoneiden kehityksen rinnalla viime vuosikymmenten aikana kehittyneet vaiheittain. Yksinkertaisten ”mitä on” ja ”miksi on” -tyyppisistä kysymyksistä on siirrytty ennustamiseen ja vaihtoehtojen vertailuun kykenevien järjestelmien kautta ”mikä on paras” tai ”mikä on riittävän hyvä” -tyyppisten ongelmien ratkomiseen (Turban & Aronson 2001, 21). Päätöksenteon tukijärjestelmien käyttämisellä ei pyritäkään ihmisen syrjäyttämiseen päätöksentekijänä. Tukijärjestelmien avulla ihminen voi keskittyä päätöksenteon vaativampiin osa-alueisiin kuten luovaan päättelyyn, kun raakatiedon käsittely, esimerkiksi numeerinen laskenta, jää koneen suorittettavaksi. Päätöksenteon tukijärjestelmien vahvuuksiin kuuluu erityisesti

monimutkaisten, toisistaan riippuvien ja riippumattomien päätösjoukkojen hahmottaminen. (Marakas 1999, 3-5.)

Päätöksenteon tukijärjestelmiä on laajemmin ennen kaikkea yritysten käytössä. Laajojen järjestelmien suuret (kehitys)kustannukset, monimutkaiset ja nopeutta vaativat päätöksentekotilanteet, suurempien voittojen vaatimus, tai organisatorisessa mielessä monitasoinen päätöksentekohierarkia, ovat mahdollisia selityksiä järjestelmien kehitykseen juuri yritysympäristössä. Yksityiskäytössä ei toisaalta yleensä tarvita yhtä laajoja kontekstiin räätälöityjä ja toisaalta hyvin kalliita järjestelmiä samaan tapaan kuin yrityksissä. Lisäksi päätöksentekotilanteet ovat yksityiselämässä monilta osin monimutkaisempia ja vähemmän strukturoituja kuin yritysmaailmassa. Ehkäpä etenkin päätösten merkitykset ovat päätöksentekijälle henkilökohtaisella tasolla erilaiset. Tyypillisesti päätöksenteon tukijärjestelmissä arvostetaan käytettävyyttä, mutta koska kyseessä on työkalu, ei järjestelmiltä edellytetä työn kannalta toisarvoisiksi miellettyjä seikkoja, kuten esimerkiksi viihteellisyyttä. Käytettävyyden ja viihteellisyyden vastakkainasettelu saattaa olla merkittävä yritys- ja yksityissovellutuksia erotteleva tekijä. Päätöksenteon tukijärjestelmiä tarkasteltaessa nimenomaan sellainen järjestelmän käyttäjä on mielenkiintoinen, joka on motivoitunut pyrkimään kohti joitain stabiileja tavoitteita. Tällainen tavoitteellinen päätöksentekijä haluaa käyttää tukijärjestelmää, koska hän voi järjestelmän avulla järjestyttää päätöksentekoprosessiaan. Kääntäen, tukijärjestelmät eivät ole työkaluluonteensa vuoksi hyödyllisiä käyttäjälle, jolla ei ole johdonmukaisiin tavoitteisiin liittyvää päätöksenteko-ongelmaa. Kuten millä tahansa työkalulla, myös päätöksenteon tukijärjestelmällä on oma soveltuvuusalueensa, jonka puitteissa sen toimivuutta voidaan arvostella.

Vaalikoneessa yhdistyy useampi yksittäinen päätöksenteon apuväline: aineistotietokanta, etsintäkone, visualisoiva ja askeltava käyttöliittymä. Vaalikonetta voikin pitää yksinkertaisena päätöksenteon tukijärjestelmänä. Vaalikoneiden tehokkuutta käyttäjiensä päätöksenteon tehostamisessa ei ole tietääksemme tieteellisestä näkökulmasta perusteellisesti tutkittu. Myöskään äänestäjien suhtautumista vaalikoneen antamiin suosituksiin ei ole laajasti kartoitettu. Vaalikoneiden tehokkuudesta keskustellaan myöhemmin tässä artikkelissa.

Tukijärjestelmiä ja päätöksentekotilanteita on hyvin monenlaisia. Niin päätöksenteko-ongelma kuin päätöksentekijäkin asettavat omat haasteensa tukijärjestelmille. Päätöksenteko-ongelma voidaan jäsentää muun muassa

monimutkaisuuden, laajuuden ja merkittävyyden kautta. Myös päätöksenteon ongelman ajallinen jatkuvuus (tapaus vs. prosessi) ilmentää tilannetta, jossa päätös on tehtävä. Päätöksenteon tukijärjestelmät pyrkivät tyypillisesti kohdistumaan johonkin havaittuun ongelmaan tai mahdollisuuteen. Näin ollen tukijärjestelmän ei välttämättä tarvitse tukea sitä päätöksenteon vaihetta, jossa päätöksenteon ongelma tunnustetaan ja kerätään sen kannalta oleelliset tiedot. Päätöksenteon viimeiseen vaiheeseen, toimintatavan valintaan, päätöksenteon tukijärjestelmät eivät myöskään sovellu, sillä järjestelmien avulla pyritään pikemminkin tuomaan esille tiettyjen skenaarioiden vaikutukset kuin luomaan järjestelmiä, jotka tekisivät autonomisesti päätöksiä. Niinpä järjestelmän toimivuus ja sopivuus ongelmaan testataan yleensä vaiheessa, jossa päätöksenteon kriteerit valitaan ja jossa arvioidaan vaihtoehtoiset toimintatavat, sekä määritellään kriteerien, vaihtoehtojen ja tapahtumien keskinäiset suhteet. (Sprague & Watson 1993, 49.)

Päätöksenteon tukijärjestelmät ovat toiminnallisesti yhteydessä Simonin rajoitetun (pätöksenteon) rationaalisuuden käsitteeseen. Ensinnäkin järjestelmät vähentävät rajoitteita purkamalla päätöksentekijän kognitiivista taakkaa. Tämä ilmenee siten, että järjestelmät laventavat päätöksentekijän kykyä käsitellä informaatiota toimimalla päätöksentekoprosessiin integroituna lisämuistina ja dataprosessorina. Ne pystyvät useasti antamaan vastauksia varsinkin hyvin rajattuihin ja melko strukturoituihin kysymyksiin.

Päätöksenteon tukijärjestelmien tarkastelun ja luokittelun kannalta keskeisiä ominaisuuksia ovat niiden kyky tarjota tukea erityyppisiin tilanteisiin. Ohjelmointikielissä käytetyt termit ”matalan” tai ”korkean tason kielet” kuvaavat sitä, kuinka yksityiskohtaisesti toteutettavaksi halutut operaatiot kuvaillaan. Matalan tason kielet suorittavat pienin tarkoin askelin määriteltyjä komentoja, kun taas korkean tason kieliin sisältyy pitkälle automatisoituja operaatioita, jotka kaipaavat suhteellisen vähän ohjeistusta. Päätöksenteon tukijärjestelmiä tarkasteltaessa voidaan käyttää samantyyppistä luokittelua. Sellaisia ongelmia jotka voidaan esittää formaalisti, kutsutaan strukturoiduiksi. Tällaisia ongelmia voidaan helposti ratkaista tukijärjestelmien avulla. Esimerkiksi optimointi ja numeerinen laskenta ovat tavallisia strukturoituja ongelmia. Strukturoimattomia ongelmia ei sen sijaan ole helppo esittää sellaisenaan tietojärjestelmille, sillä ne ovat usein rakenteellisesti liian monimutkaisia, jotta ne voitaisiin esittää tietokoneen käsiteltävissä olevassa formaalissa muodossa. Jos esimerkiksi ongelman ratkaisemiseen liittyy monimutkaisia käsittekokonaisuuksia tai

niin sanottua hiljaista tietoa (tacit knowledge), on tukijärjestelmän tehtävä lähes mahdoton. Kontekstissaan luonteva esimerkki täysin strukturoimattomasta ongelmasta on poliittisen kannan valitseminen maailmankatsomuksellisuus-filosofisin perustein. Strukturoitujen ja strukturoimattomien ongelmien väliin jäävää luokitusta kutsutaan esistrukturoiduksi, johon kuuluvat ongelmat sisältävät sekä formaaleja että muita elementtejä. Tällöin esimerkiksi formaaliin malliin pohjautuvaa päätöksentekoa täydennetään subjektiivisen käsityksen kaltaisella lisäinformaatiolla päätöksentekijän reaali maailmasta.

Sekä poliittinen päätöksenteko että ehdokkaan valintaongelma ovat varsin heikosti strukturoituja ongelmia. Vaalikoneella onkin vaativa tehtävä äänestyspäätöksenteon tukemisessa, sillä poliittiset ongelmanasettelut ovat usein monivaihteisia. Vaalikoneiden tärkeimpiä tehtäviä olisikin ”nähdä” yksittäisten poliittisten kysymysten taakse. Ehdokkaan valinta ei ole kovin staattisesti strukturoitu ongelma, sillä äänestäjä saattaa oivaltaa ajan myötä, toisaalta ajatustyön, toisaalta uuden informaation turvin, uusia seikkoja ongelmakentän ilmiöistä tai omista preferensseistään. Kuitenkin nykyisten vaalikoneiden toimintaperiaate on varsin yksinkertainen sekä algoritmisesti että käyttäjän kannalta. Itse asiassa jos rajoitutaan päätöksentekoprosessin tukemisessa tarkastelemaan vaalikoneen antamaa toimenpidesuosituksia, vaalikone toimii tukijärjestelmänä ikään kuin ehdokkaanvalintaongelma olisi vahvasti strukturoitu.

Äänestyspäätös on subjektiivisen luonteensa takia eri päätöksentekijöille erilainen. Koska äänestyspäätökseen liittyvä ongelma määrittyy äänestäjän ominaisuuksien kautta, vaatimus kaikille yhteisestä päätöksenteon tukijärjestelmästä on haastava. Päätöksentekoon ja sitä kautta sekä tukijärjestelmävaatimuksiin, että mahdollisen ongelmakentän rajaukseen vaikuttanevat muun muassa käyttäjän koulutus, kokemus, asiantuntemus ja asema. Ongelman rajaaminen jää aina päätöksentekijän (ihmisen) vastuulle, kuten tietysti myös päätöksen tekeminen ja siitä vastuun kantaminen. Tukijärjestelmän voidaan tosin ajatella toimivan päätöksenteon ”toteuttajana” sillä se kiinnittää kiireisen käyttäjänsä hajanaiset ajatukset päätöksentekotilaan (ajassa ja paikassa) ja näin pakottaa päätöksenteon yhtenäisesti tehdyksi. Tällaisen ominaisuuden merkitys korostuu erityisesti tilanteessa, jossa päätöksenteko-ongelma poikkeaa päätöksentekijän tavanomaisista ongelmista. Varsinkin ehdokkaan valinnassa käyttäjä voi

ohjailla päätöksentekoprosessin etenemistä interaktiossa vaalikoneen kanssa ”vapaaehtoisesti patisteltuna” kohti päämääräänsä.

Vaalikone päätöksenteon tukijärjestelmänä yhteiskunnan tasolla

Vaalikoneen ideana on tarjota äänestäjälle mahdollisuus arvioida omia kantojaan suhteessa ehdokkaiden kantoihin jossakin tärkeissä äänestyspätöksentekoon vaikuttavissa kysymyksissä. Vaalikoneet mahdollistavat vaali-informaation organisoinnin kätevästi lähestyttäväksi yhteen osoitteen, josta voidaan rakentaa organisoituja polkuja muihin tietolähteisiin. Näin on mahdollista suodattaa päätöksentekoprosessista pois tarpeetonta informaatiota ja lyhentää etsintään kuluva aikaa.

Äänestäjien kannalta nykyisen kaltainen vaalikone on varsin rajoitettu äänestyspätöksenteon tukijärjestelmä, sillä käyttäjä ei voi kontrolloida kysymysten rakennetta. Hän voi ainoastaan valita ne kysymykset, joihin haluaa vastata. Äänestäjä antaa syötteenä oman näkemyksensä mukaiset vastaukset koneeseen ja saa tulosteena listan ehdokkaista joiden vastaukset ovat erityisen lähellä tai kaukana hänen vastauksistaan. Nykyisten vaalikoneiden tehtävänä on löytää ehdokkaista se, joka vaalikoneen kysymysten suhteen on ’eniten samaa mieltä’ äänestäjän kanssa. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että kyseinen ehdokas olisi käyttäjälle sopivin. Käyttäjä voi ajatella täysin eri tavalla kuin ehdokas ja silti päätyä täysin erilaisen päätelyketjun tuloksena samaan vastausjoukkoon kuin ehdokaskin. Lisäksi on huomioitava, ettei ole itsestään selvää, että käyttäjän vastaukset koneen kysymyksiin tehokkaasti kuvastaisivat hänen näkemystään. Kysymykset saattavatkin olla vain hyvin harvasti ajattelua ja maailmankatsomusta kartoittavia.

Ehdokkaalle vaalikone on näkyvä vaalimainos, etenkin jos ehdokas pääsee äänestäjän listalle vaalikoneessa. Ehdokkaan kannalta vaalikone ei ole päätöksenteon tukijärjestelmä. Hän ei voi kontrolloida kysymysten rakennetta edes jättämällä vastaamatta joihinkin kysymyksiin. Usein hänelle on varattu tila selityksille, mutta toistaiseksi vaalikoneet eivät pysty tulkitsemaan vapaamuotoista tekstiä äänestäjän ja ehdokkaan sovitustehävässä.

Ylläpitäjälleen vaalikone on varsinainen tietosampo. Tosin ylläpitäjän käyttöönsä saama vaalikonevastausten jakauma saattaa olla hyvinkin poikkeavasti jakautunut koko kansan mielipidejakaumaan verrattuna. Kun otetaan huomioon, että nykyiset vaalikoneet ovat usein algoritmisesti läpinäkymättömiä, voi ylläpitäjä saada työkalut vallankäyttöön paitsi kysymysten ja aihepiirien kontrolloinnin, myös algoritmien ”vääristymien” kautta. Jälkimmäiseen liittyvät erityisesti toisiinsa riippuvuussuhteessa olevat kysymykset² ja niiden painotukset sekä yleensäkin vastausjakaumien mielivaltainen käsitteleminen. Koska teknistä toteutusta ei kuvailla, tietyn tyyppiset tai tiettyä aihetta käsittelevät kysymykset saattavat saada esimerkiksi odotettua enemmän painoa.

Alla esitetyssä taulukossa on eritelty vaalikoneiden syöte ja tuote eri osapuolien kannalta. Vaalikone on oleellisesti äänestäjiä ehdokkasiin kytkevä mekanismi. Mekanismin hallinta on kuitenkin ylläpitäjän hallussa.

<i>Taulukko 1. Vaalikoneiden syöte-tuote -analyysi eri osapuolten kannalta</i>		
	Syöte / panos	Tuote
Äänestäjä	mielipide	ehdokassuositus
Ehdokas	mielipide	vaalimainos
Ylläpitäjä	tekniikka, sisältö	palvelu / mainos / dataa

Vaalikone päätöksenteon apuvälineenä asettaa vaatimuksia sekä koneelle että käyttämisprosessille. Tämä on haaste sekä koneen suunnittelijalle että käyttäjälle. Molempien tulisi ymmärtää, kuinka äänestyspäättökoprosessi toimii ja kuinka sitä voidaan tukea. Suunnittelijan on käytännössä tasapainoitava omien rajallisten resurssiensa ja toisaalta käyttäjän resursien puitteissa muun muassa päätöksenteon tuen riittävän joustavuuden ja toisaalta riittävän tehokkuuden välillä.

Jotta vaalikone olisi äänestäjän kannalta mielekäs tukijärjestelmä, hänen tulisi voida luottaa vaalikoneen toimivuuteen voidakseen käyttää sitä perustellusti ja johdonmukaisesti päätöksentekonsa tukena. Äänestäjän

² Kysymysten välinen riippuvuus voi ilmetä vastausten tilastollisena riippuvuutena, tai kysymysten keskinäisenä riippuvuutena äänestäjän kannalta. (ks. Keeney&Raiffa: utility interaction). Kauppisen artikkelissa tästä puhutaan lisää.

tulisi ymmärtää vaalikoneen toimintaperiaate ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin äänestäjän olisi ymmärrettävä, kuinka neutraali vaalikone on poliittisesti. Neutraali vaalikone olisi yksinkertaistetusti sellainen, jota mikään taustaryhmä ei ole päässyt manipuloimaan vaikuttamalla koneen laatijoiden toimintaan. Tämä periaate vastanee hyvän journalismin vaatimuksia. Poliittisesti neutraali vaalikone kohtelee ehdokkaita yhdenvertaisesti.³ Toiseksi äänestäjän olisi tiedettävä, onko kone ylipäätänsä tehokas, tai onko koneen ohjelmakoodi virheetön; toimiiko se ylipäätänsä niin kuin suunnittelija on ajatellut. Äänestäjän kannalta on erityisen mielenkiintoista se tietomäärä, johon vaalikone tosiasiaassa suosituksensa pohjaa, sekä tiedon hyödyntämisen tapa ja mahdolliset painotukset. Kolmanneksi äänestäjän tulisi myös ymmärtää vaalikoneen antaman suosituksen merkitys ja sovellettavuus päätöksenteossa sekä erityisesti se, onko koneen antama analyysi tai suositus lainkaan oleellinen äänestysprosessin kannalta. Mutta mitä vaalikoneen tehokkuus on pohjimmiltaan?

Vaalikoneen poliittisen neutraaliuden ja toisaalta tehokkuuden puute selvästi vähentävät sen arvoa päätöksenteon tukijärjestelmänä. Puutteellista neutraaliutta voitaisiin kutsua kuvaavasti vallanhavitteluksi ja koneen tehostuudesta syntyvää ilmiötä kontrollihävikiksi. Vallanhavittelu ja kontrollihävikki vaalikoneen ominaisuuksina vaikuttanevat päätöksentekijän toimintaan samansuuntaisesti. Päätöksentekoprosessin kannalta kone toimii molempien mainittujen ilmiöiden vaikutuksesta mielivaltaisesti ja epäluotettavasti.

Ideaalinen vaalikone perustuu näkemyksemme mukaan poliittisesti neutraalilla tavalla relevantin informaation tehokkaaseen käsittelyyn. Se rationalisoi päätöksentekoa ja erityisesti toimii päätöksenteon yleisen hallittavuuden apuvälineenä. Tällainen vaalikone tehostaisi erityisesti niitä tarkasteluja, jotka muutoin tehtäisiin intuitiolla, arvaamalla tai kolikkoa heittämällä. On huomattava, että työkaluominaisuudessaan vaalikoneeseen on luonnollista kohdistaa vaatimus päätöksenteon tavoitteellisuudesta, jota ilman vaalikoneeksi riittäisi, ehkä viihteellisyyseikkoja lukuun ottamatta,

---

3 Yhdenvertaisella kohtelulla voidaan viitata ongelmattomasti lähinnä käytetyn algoritmin tasapuoliseen valintaan. Vaalikoneessa käytettävien kysymysten laadinta on poliittisen neutraaliuden kannalta paljon vaikeampaa. Voivatko kysymykset koskaan olla kaikkien ehdokkaiden kannalta yhtä mieluisia toimivassa demokratiassa? Näkisimme vaalikoneen eräänä tehtävänä ongelmallisten ja erityisesti ehdokkaita erottelevien poliittisten kysymysten esiin nostamisen.

'triviaali kone', joka esimerkiksi kehottaisi käyttäjiään äänestämään tiettyä ehdokasta annetusta syötteestä riippumatta.

On melko vaivatonta keskustella sellaisten tukijärjestelmien hyvydestä, joita käytetään vahvasti strukturoitujen päätösongelmien tukena tai jotka toimivat helposti ymmärrettävää tarkoitusta varten. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi yrityksen logistiikan optimointi tai junamatkailijan reittisuunnittelu. Ehkäpä yksityisen käyttäjän kannalta hyvä vaalikone on yksinkertaistettuna sellainen, joka korvaa osittain huolellisen tutustumisen eri ehdokkaisiin käyttäjän kannalta vaivattomalla prosessilla. Sen sijaan vaalikoneiden yhteiskunnallisen ulottuvuuden takia niiden toiminnan arvioiminen yleisellä tasolla on haasteellista. Intuiitiiviset vaatimukset koneen käyttämän algoritmin poliittisesta neutraaliudesta ja tehokkuudesta sekä käsiteltävien asiakokonaisuuksien kattavuudesta ja relevanttiudesta ovat vaikeasti lähestyttäviä. Käsittelemmekin seuraavaksi kolmea sellaista ulottuvuutta, jotka voivat muodostua merkittäviksi, kun tarkastellaan sitä, kuinka hyvin vaalikoneet onnistuvat tehostamaan päätöksentekoa yhteiskunnan mittakaavassa.

Päätöksenteon tukijärjestelmänä vaalikoneen eheydellä tarkoitamme koneen moitteetonta teknistä toimintaa ja tarkasteltavan aihealueen valinnan harhattomuutta tai sopivuutta. Vaihtoehtoinen ja värikkäämpi termi tällaista tilannetta kuvaamaan voisi olla "korruptoitumattomuus". Vaalikoneen eheyteen sisältyvät ainakin jo mainitut poliittinen neutraalius ja ohjelmakoodin virheettömyys ja tehokkuus suunniteltua päätöksenteon tukea silmälläpitäen. Toinen merkittävä ulottuvuus on vaalikoneiden toiminnan sisällöllisyys. Pelkkä koneen eheys ei yksinään auta päätöksenteon tukemisessa, mikäli koneen toiminnan tavoitteet on asetettu kovin alas. Sisällöllisyyteen voidaan lukea kysymykset, jotka luotaavat nykyisten koneiden tapauksessa ehdokkaiden poliittisia näkemyksiä relevantilla ja tehokkaalla tavalla. Vaalikoneen ominaisuus päätöksenteon työkaluna korostuu erityisesti sisällöllisyyttä tarkasteltaessa. Yleisesti sisällöllisyyttä on pyrkimys sovittaa yhteen käyttäjien ja ehdokkaiden poliittisia katsontakantoja vieläpä yksittäisiä kysymyksiä yleisemmällä tasolla.

Esimerkiksi yritysmaailmassa päätöksenteon tukijärjestelmää, joka olisi analogisesti eheä ja sisällöllinen, saatettaisiin kutsua hyväksi investoinniksi. Hyvin tekninen ja käyttäjiä houkuttelematon vaalikone jäisi mahdollisesti kuitenkin yhteiskunnallisella tasolla vähäiselle käytölle. Tästä syystä vaalikoneen kokonaiskäytettävyys voi muodostua tärkeäksi tekijäksi sen

yhteiskunnallista vaikutusta tarkasteltaessa. Kokonaiskäytettävyyteen voidaan lukea ainakin käytettävyys ja viihteellisyys. Tässä ulottuvuudessa vaalikoneita arvioitaessa voidaan keskittyä tarkastelemaan erityisesti tiettyjä ulkopäätöksellisiä ominaisuuksia, jotka kuitenkin saattavat edesauttaa vaalikoneen käyttöä ja siten äänestyspäätöksenteon tehokkuutta. Eheän ja sisällöllisen vaalikoneen kokonaiskäytettävyys voi epäsuorasti tehostaa äänestäjän vaikuttamismahdollisuutta. Vaalikoneen eheys, sisällöllisyys ja kokonaiskäytettävyys ovat luonteeltaan hyvin erilaisia ominaisuuksia ja tämä täytyy ottaa huomioon vaalikoneita kehitettäessä. Erityisesti kysymysten viihteellisyys ja poliittisen kentän kattavuus, koneen monimutkaisuus ja virheettömyys sekä koneen mahdolliset sponsorit ja riippumattomuus eivät ole täysin yhteensopivia tavoitepareja. Vaalikoneita suunniteltaessa täytyykin harkita huolellisesti painotuksia näiden kolmen ulottuvuuden suhteen. Vaalikoneen kehityspolkuja päätöksenteon tukijärjestelmien kentässä voidaan hahmottaa erittelemällä sen rakenteellisia elementtejä ja analyoimalla niiden kehityskulkuja erikseen muissa päätöksenteon tukijärjestelmissä. Arvioimme vaalikoneiden tulevaisuudennäkymiä artikkelin viimeisessä kappaleessa.

Vaalikoneen ja käyttäjän suhde

Kunkin päätöksentekijän persoonallinen päätöksentekotyylillä kohdistaa päätöksenteon tukijärjestelmille vaihtelevia vaatimuksia. Tukijärjestelmän käytettävyuden kannalta keskeinen asia on päätöksentekijän kognitiivinen tyyli, se subjektiivinen prosessi, jonka avulla päätöksentekijä hahmottaa ongelmakenttää päätöksentekoprosessin aikana. Päätöksentekotilanteessa käsiteltävän tiedon määrä- ja laatuvaatimukset riippuvat juuri päätöksentekijän kognitiivisesta tyylistä. Tästä syystä ei voida määrittää yhtä, kaikille sopivaa päätöksenteon tukijärjestelmää. Olisi siis erinomaista jos järjestelmät olisivat niin joustavia, että niitä voitaisiin muokata käyttäjäkohtaisesti sopiviksi. (Turban & Aronson 2001, 73–77.)

Vaalikone on apuväline äänestyspäätöksentekijälle. On yleisesti toivottavaa, että vaalikoneen käyttäjä tuntee päätöksenteon apuvälineensä ja osaa käyttää niitä oikein. Käyttäjän olisi tunnettava vaalikoneen toimintatapa edes suurin piirtein, jotta voisi ymmärtää koneen antaman syötteen merkityksen. Ideaalitulanteessa käyttäjä pystyy vaikuttamaan apuvälineen

toimintatapaan ja kykenee itse ohjaamaan päätöksentekoprosessin etenemistä. Kovin erilainen asetelma on se, jossa kone ottaa vastaan syötettä ja antaa sitten toimintatapasuosituksen. Aikaisemmin mainittiin vaalikoneen mekanismin ohjaavan käyttäjänsä etenemään päätösprosessissaan pienin askelin. Vaikka tämä voi usein olla hyvä ominaisuus monimutkaisissa päätöksenteko-ongelmissa, vaarana on käyttäjän roolin muodostuminen liian vastaanottavaiseksi, jolloin hänen toimintansa kriittisenä ja ajattelevana päätöksentekijänä muuttuu passiiviseksi. Oikein käytettynä päätöksenteon tukijärjestelmät voivat laajentaa päätöksentekijän kykyä käsitellä informaatiota ja tietoa. Ne helpottavat oppimista ja lyhentävät siten päätöksentekoon kuluva-aikaa. Tukijärjestelmien avulla voidaan lisätä päätöksentekoprosessin ja sen tulosten luotettavuutta. Tukijärjestelmien avulla voidaan löytää uusia näkökulmia ja luoda todisteita päätöksenteossa käytettävillä oletuksilla. Vaikka päätöksenteon tukijärjestelmät ovatkin oikein käytettyinä hyödyllisiä, eivät ne pysty korvaamaan päätöksenteon kannalta tärkeitä inhimillisiä erityisominaisuuksia, kuten luovuutta, intuitiota tai mielikuvitusta.

Voidaan olettaa, että vaalikoneen toiminnan avoimuus syventäisi käyttäjän suhdetta ja sitoutumista vaalikoneen tarjoamiin päätöksenteon avustuspalveluihin. Tällaista suhteen syvenemistä ei nykyisin kuitenkaan pääse syntymään, sillä vain harvat vaalikoneet esittelevät taustalla vaikuttavat laskenta-algoritmit, eivätkä kaikki vaalikoneita ylläpitävät tahot edes pyydettäessä ole valmiita näitä laskentatapoja paljastamaan. Monet nykyisistä vaalikoneista ovat siis mustia laatikoita, joiden tavasta määrittää käyttäjälle sopivimmat ehdokkaat voidaan vain esittää arvailuja. Toisenkin suuntainen avoimuus ansaitsee huomiota, nimittäin ehdokkaiden ja käyttäjien avoimuus suhteessa vaalikoneeseen. Kysymyksiin vastatessaan niin ehdokas kuin käyttäjäkin saattaa tahattomasti vääristellä todellista kantaansa kysymykseen. Esimerkiksi jotkut kysymykset voidaan ymmärtää eri tavoin, jolloin vastaus saatetaan antaa kokonaan eri kysymyksiin. Toisaalta käyttäjät saattavat toimia epäjohdonmukaisesti suhteessa vastauksiinsa. Heillä voi esimerkiksi olla kysymysten painotuksen yhteydessä normatiivinen käsitys tiettyjen kysymysten tärkeänä pitämisestä.

Kysymysten valinnassa olisikin kiinnitettävä huomiota niiden kykyyn eristää, eksplikoida ja erotella keskeisiä näkemyssuuntauksia.⁴ Toisinaan ehdokkaat saattavat myös strategisista syistä vastata ennen vaaleja konservatiivisesti tiettyjen aihealueiden poliittisiin kysymyksiin. Syynä saattaa silloin olla oman poliittisen toimintavapauden säilyttäminen. Nykyiset vaalikoneet eivät myöskään pysty arvioimaan, kuinka vahvasti ehdokas sitoutuu antamiinsa vastauksiin. Ratkaisut, joissa ehdokkaat itse saavat määrätä painon, jolla heidän vastaustensa etäisyyttä käyttäjien vastauksiin arvioidaan, ovat luonnollisesti epätydyttäviä, koska tällöin heille tarjoutuisi mahdollisuus ”lakaista ongelmakohdat maton alle”. Kokonaan toinen kysymys on, miten ehdokkaiden ja äänestäjien suhtautumista eri poliittisten kysymysten tärkeyteen tulisi käsitellä. Voidaan olettaa, että ehdokkailla on käytettävissään enemmän resursseja vaalikoneen kysymyksiin vastaamiseen kuin äänestäjällä. Toisaalta äänestäjän kannalta olisi luontevaa ehdokasta etsiessään keskittyä juuri hänen itsensä kannalta tärkeisiin kysymyksiin. Voisi olla luontevaa sisällyttää vaalikoneisiin tarkentuvia kysymyksiä eri aihealueista, joista ehdokkaat voisivat vastata tarkasti kaikkiin aihealueisiin, ja käyttäjät suurella tarkkuudella ainoastaan heitä kiinnostaviin aihealueisiin. Toinen luonteva ja ehkä kevyempi muunnelma tästä teemasta olisi antaa ehdokkaiden valita heitä kiinnostavat kysymykset, ja pyytää niistä laadittuihin lisäkysymyksiin vastaukset, ehkäpä kuitenkin niin, että näitä tarkasti käsiteltäviä aihealueita olisi oleellisesti enemmän kuin äänestäjällä.

Kirjoituksen alussa vaalikoneiden eräänä käyttötapan mainittiin äänestäjän oman päätöksen testaileminen. Tarkemmin ajatellen tällainen lähtökohta on tukijärjestelmien kontekstissa huono, sillä siinä testataan samanaikaisesti niin suunnitelmaa kuin konettakin. Jos kone päättyy eri tulokseen kuin äänestäjä mielessään, äänestäjä toteaa koneen huonoksi hänen ajatustensa selvittäjänä. Saattaa kuitenkin olla niin, että äänestäjä oli tehnyt epäjohdonmukaisen päätöksen, ja että hänen vastauksensa todella antaisivat aihetta koneen suosittelemaan valintaan: ehkä hän ei tunne ehdokkaita hyvin. Mahdollisesti molemmat, sekä vaalikone että käyttäjä

---

⁴ Sellaisten orwellilaisten ’positiivisten teemakokonaisuuksien’, kuten esimerkiksi itenäisyys vs. Eurooppaan integroituminen, ja toisaalta liittoutumattomuus vs. läheinen sotilaallinen yhteistyö, toisensa poissulkevuutta tulisi selvittää äänestyskäyttäytymisessä. Annetut esimerkit ovat tarkoituksella varsin yksinkertaisia, mutta samaan tapaan voitaisiin tutkia äänestyskäyttäytymisen abstraktimpia asiakokonaisuuksia, joissa päätöksenteon epäjohdonmukaisuus voi tulla ilmi.

toimivat epätydyttävästi, mutta ajatuskoe osoittaa, ettei asetelma ole lainkaan ongelmaton.

Esitimme alussa, että vaalikoneiden sisältämät ominaisuudet potentiaalisesti tehostavat äänestyspäätöksenteon edellytyksiä ja laatua. Tämän kaltaiset vaikutukset ilmenevät, ainakin potentiaalisesti, poliittisen kiinnostuksen heräämisenä ja vaaliuurnille aktivoitumisena. Toisaalta vaalikone toimii informaatiolähteenä äänestäjälle, mikä säästää äänestäjän tiedonkeruuseen kuluvia resursseja. Koska vaalikoneisiin on koottu runsaasti informaatiota kunkin ehdokkaan mielipiteistä, saattaa äänestäjä vaalikoneen avulla löytää tarpeisiinsa sopivan ehdokkaan helpommin kuin pelkästään lehtiä ja televisiota seuraamalla. Vaalikoneet tuskin korvaavat muita tietolähteitä – pikemminkin tietolähteet tukevat toisiaan.

Vaalikoneiden tulevaisuus

Nyky muodossaan vaalikoneet ovat puutteellisia, mutta ne kehittynevät ajan myötä uskottaviksi äänestyspäätöksenteon tukijärjestelmiksi, sillä ongelma, johon ne pyrkivät vastaamaan, on koko yhteiskunnan tasolla relevantti. Nykyiset vaalikoneet rajaavat ongelman äänestäjän puolesta, eikä äänestäjä voi ohjata koneavusteista päätöksentekoa kuin jättämällä vastaamatta niihin kysymyksiin, joita ei halua päätöksenteossaan käyttää. Esimerkiksi yksinkertainen päätöspuu olisi jo kattavampi. Se voisi koostua vaikkapa yleisestä ”perustasosta” ja erityiskysymyksistä aihepiireittäin. Äänestäjälle ja ehdokkaalle tärkeiden aihealueiden identifiointi, esimerkiksi yksinkertaiseen ryhmittelyanalyysiin perustuen ja ehdokkaiden luokittelu ryhmiin sen perusteella, miten lähellä he ovat painotuksissaan äänestäjää, loisi jo sellaista kontekstiin sidottua päätöksentekoon liittyvää lisäarvoa, jota äänestäjän voisi olla vaikea muuten saavuttaa. Tästä olisi helppo jatkaa kohti herkkyysoanalyysseja painotuksista eri aihepiirien välillä.

Toinen lähestymistapa olisi keskittyä selvittämään vastausten taustalla vaikuttavia pyrkimyksiä ja ajatteluprosessia. Nykyisin ehdokas voi antaa lyhyen perustelun vastaukseensa, mutta tämän perusteella ei useinkaan voida sanoa mitään varmaa ehdokkaan koko ajatusprosessista.

Eräs ratkaisuvaihtoehto tähän ongelmaan olisi kaksivaiheinen prosessi, jossa ensin ehdokasjoukosta karsittaisiin kaikkein epäsopivimmat jonkin kvantitatiivisen, esimerkiksi tilastollisen, menetelmän avulla⁵, ja tämän jälkeen toisessa vaiheessa suoritettaisiin äänestäjän ohjaamana jokin kvalitatiivinen analyysi, kuten vaikkapa kattava tekstianalyysi. Tällainen kaksiosainen analyysimekanismi voisi syntyä esimerkiksi yhdistämällä toisiinsa vaalikoneen ja vaalimaatin- jälkimmäisessä äänestäjä voi tehdä tekstihakuja puolueohjelmiin ja näin vertailla tutkia vaaleihin liittyviä tekstejä. Kaiken kaikkiaan vaalikoneisiin olisi saatava enemmän tarkoituksenmukaisia, nopeasti hahmotettavia, tietoa jäsentäviä visuaalisia elementtejä, kuten graafeja ja taulukoita. Mukana voisi olla myös joitakin tiivistäviä tunnuslukuja ja valmiita analyyseja. Visuaalisuuden merkitys korostuu erityisesti monitavoitteisen hahmottamisen ja päätöksenteon tukena. Tämänsuuntainen vaalikoneen kehitys olisikin ehkä helpoimmin toteutettavissa. Vaalikoneissa joustavan päätöksenteon tuen aikaansaaminen on käyttäjien hyvin kirjavien päätöksentekotyötylien takia haasteellista koneiden kehittelijöille. Eräs tärkeä, vaalikoneen suunnittelussa huomioitava, käyttäjä erotteleva ominaisuus on tekninen lukutaito. Toisaalta käyttäjillä on paitsi eri määriä aikaa ja vaivaa käytettäväänään ehdokkaanvalintaan. Heillä on myös erilaisia kiinnostuksenkohteita ja kriteereitä ehdokkaan valintaansa liittyen. Siispä sekä päätöksenteko-ongelma, että vaalikone itsessään näyttävät erillisinä eri käyttäjille. Vaalikoneiden kehittyessä saattaakin jossain vaiheessa tulla siis ajankohtaiseksi pyrkiä vastaamaan eri käyttäjäryhmien tarpeisiin.

Vaalikone voisi toimia myös osana uudenlaista julkista tilaa, kansalaisvaikuttamisen foorumia. Esimerkiksi Tampereella toteutettu Manse-tori toimii tämän idean mukaisesti.⁶ Tällaiselle foorumille vaalikone sopii luontevasti. Vaalikoneita voisi myös ajatella laajemmin vaali-informaatiota jäsentävinä: ne voisivat antaa tietoa muun muassa äänestäjien mielipiteistä. Koska käyttäjämäärät vaalikoneissa ovat vaalien alla valtavia, voisi ajatella, että niiden kautta voitaisiin tehdä esimerkiksi suuntaa-antavia mielipidemittauksia.

---

⁵ Ensimmäisessä vaiheessa järjestelmä voisi esimerkiksi kuvailla ehdokkaiden etäisyyksiä äänestäjästä ja toisaalta etäisyyksien ominaisuuksia. Tässä vaiheessa äänestäjä voisi sitten esim. säätää painoja ja pyytää konetta asettamaan ehdokkaat uudelleen paremmuusjärjestykseen tämän perusteella.

⁶ Ks. Lassy-Mäntyvaaran artikkeli Kaupunkilaisten kunnallisvaalikone kansalaislähtöisenä kokeiluna.

Vaikka monet vaalikoneet pysyvätkin Internetissä koko vaalikauden, niin että niitä voi käyttää muulloinkin kuin vaalien alla, niiden kysymykset ja myös vastaukset saattavat vanhentua heti vaalien jälkeen. Nykyisen toimintatavan laajennus saattaisikin olla mielekäs. Vaalikonetta voitaisiin nimittäin helposti käyttää myös jatkuvana seurannan ja päätöksenteon apuvälineenä, jos luotaisiin sellainen vaalikone, johon esimerkiksi puolen vuoden välein laadittaisiin uudet kysymykset ja valitut edustajat vastaisivat niihin. Kansalaiset voisivat laajentaa äänestyspäätöksentekonsa ajallisesti kattavammaksi prosessiksi, eikä heidän tarvitsisi tehdä päätöstään vain juuri vaalien lähestyessä. Ehkäpä vaalikoneet voisivat tällöin toimia myös vaaleista riippumattomina käyttäjien poliittisen mielipiteen muodostuksen työkaluna, ja siten ne auttaisivat valittujen edustajien ja puolueiden mielipiteiden vertailemista laajemminkin.

Tämän päivän vaalikoneet ovat myös viihdettä. Viihteellisyyden myönteinen vaikutus on se, että käyttäjä vaalikonetta tutkiessaan päätyisi tekemään äänestyspäätöksen. Viihteellistyminen helposti ruokkii omaa kehitystään, sillä kilpailussaan asiakkaista palvelun tarjoajat saattavat herjetä kilvoittelemaan uusilla ja entistä viihteellisimmillä vaalikoneiden muodoilla. Tällaisesta kehityksestä voidaan johtaa ainakin kaksi uskottavaa skenaariota. Ensimmäisessä skenaariossa vaalikoneiden substanssin kehitys kiihtyy kilpailun seurauksena, jonka johdosta ne saavat yhä enemmän poliittisesti ja teknisesti jalansijaa yhteiskunnassa. Toisessa skenaariossa viihteellisyys vie huomion tärkeiltä poliittisilta kysymyksiltä, jolloin viihteellisyys syrjäyttää asiakysymykset vaalikoneen ja äänestäjän keskinäisen suhteen oleellisena sisältönä. Tällöin järjestelmää voitaisiin kutsua pikemminkin ”pelikoneeksi” kuin vaalikoneeksi. Jälkimmäisen skenaarion loiventuminen ja yhdistyminen positiiviseen skenaarioon voisi johtaa optimistisesti ajatellen järjestelmähybrideihin, viihteellisiin vaalikoneisiin, joissa yhdistyy poliittisen päätöksenteon apuvälinemäisyys ja viihde. Toisaalta tällaiset yhdistelmät, onnistuessaan naamioitumaan täysin asiallisia vaalikoneita muistuttaviksi, saattaisivat tosin hämärtää käyttäjien käsitystä siitä, kuinka paljon informaatiota he ovat lopulta omaksuneet. Tällaiset pseudo-vaalikoneet voisivat tahrata kaikkien vaalikoneiden maineen. Viihteellisyyteen liittyviä lieveilmiöitä ovat myös tyylilliset haitat, kuten mainosten yleistyminen vaalikoneissa. Toisin kuin äänestyspaikkoja, vaalikoneiden ympäristöä tai toimintaa ei ole tietenkään säädelty lailla.

Yhteenvedo

Yhteenvedona vaalikoneista yksilöpäätöksenteon tukena yhteiskunnassa esitämme seuraavan lyhyen erittelyn.

Vahvuudet: Vaalikone voi raakatiedon käsittelyä automatisoimalla vapauttaa resursseja luovaan päättelyyn. Se on aihepiireiltään ajankohtainen ja vaali-informaatiota sisältävä. Se voi tuoda esille sellaista informaatiota ehdokkaista, jota muuten ei mediassa käsitellä. Vaalikone suodattaa suurta informaatiomäärää. Vaalikone on kaikille käyttäjille avoin.

Heikkoudet (puutteet): Vaalikoneet ovat vielä herkkiä päätöksentekotyyliille ja niiden toiminta käyttäjälle tuntematonta. Ne ovat toiminnaltaan liian karkeita, eivätkä tarpeeksi kattavia.

Mahdollisuudet: Vaalikoneeseen sisältyy potentiaalia toimia merkittävänä tekijänä e-demokratian kentässä kansalaisen päätöksenteon tukijärjestelmänä. Tämä on mahdollista erityisesti, mikäli uusissa sovellutuksissa nojataan suurempaan interaktiivisuuteen ja tarkentuvuuteen päätöksentekoprosessin kuluessa erilaisia menetelmiä yhdistämällä.

Uhat: Vaalikoneiden viihteellistyminen tai maksullisuus vesittäisi vaalikoneen toimintaa päätöksenteontukijärjestelmänä.

LÄHTEET

- Aronson, J. & E. Turban (2001): *Decision support systems and intelligent systems*. Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall.
- Kahneman D. (2003): Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics. *The American Economic Review* 93(5), 1449-1475.
- Marakas G. (1999): *Decision support systems in the twenty-first century*. Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall.
- Simon H. (1957): *Models of Man: Social and Rational*. New York, John Wiley and Sons Inc.
- Sprague, R. Jr. & H. Watson (1993): *Decision support systems: putting theory into practice* 3rd ed., Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall International.

Heikki Paloheimo

VAALIKONEIDEN KÄYTTÄJÄT VUODEN 2003 EDUSKUNTA- VAALIKONEISSA

Vuoden 2003 eduskuntavaalien yhteydessä maassamme tehtiin monipuolinen vaalien seurantatutkimus (Paloheimo, 2005). Tutkimuksen aineisto koottiin käyntihaastatteluna vaalien jälkeen. Haastattelussa esitettyjen kysymysten lisäksi haastatelluille jätettiin erillinen kyselylomake, niin sanottu perävaunu, joka vastaajien pyydettiin palauttamaan postitse. Käyntihaastattelun aineisto sisältää myös Suomen osuuden kansainvälisessä Comparative Study of Electoral Systems (CSES) -hankkeessa.

Tutkimuksen perävaunuosassa vastaajille esitettiin useita Internetin ja vaalikoneiden käyttöön liittyviä kysymyksiä. Tässä artikkelissa eritellään vuoden 2003 vaalitutkimuksen aineistoon perustuen seuraavia kysymyksiä:

- 1) Kuinka suuri osa äänestäjäkunnasta on käyttänyt Internetiä?
- 2) Kuinka suuri osa äänestäjäkunnasta käytti Internetin vaalikoneita vuoden 2003 eduskuntavaalien yhteydessä?
- 3) Mitkä väestöryhmät käyttivät vaalikoneita runsaasti, mitkä taas vähän tai ei lainkaan?

4) Kuinka paljon äänestäjät arvioivat vaalikoneiden tarjoaman informaation vaikuttaneen omaan äänestyspäätökseensä?

5) Minkälaiden väestöryhmien äänestyspäätöksiin vaalikoneiden käyttö vaikutti eniten?

Internetin ja vaalikoneiden käytön yleisyys

Vuoden 2003 vaalitutkimuksen perävaunuosan havaintoaineistossa (FSD1260) 55 prosenttia vastanneista ilmoitti käyttävänsä Internetiä (n = 720). Yhteensä 36 prosenttia vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä kotonaan, 27 prosenttia työpaikallaan, 10 prosenttia koulussa tai muussa oppilaitoksessa ja 10 prosenttia ystävien, tuttavien tai sukulaisten luona. Kahdeksan prosenttia vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä julkisissa tiloissa, esimerkiksi kirjastoissa tai nuorisotaloissa. Kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä langattomien viestimien, esimerkiksi kommunikaattorin avulla. Vain yksi prosentti vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä Internet-kahvilassa.

Internetin käyttö oli nuorten keskuudessa paljon yleisempää kuin iäkkäiden keskuudessa. Yli 80 prosenttia alle 35-vuotiaista vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä. 45–54-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvista runsas puolet ilmoitti käyttävänsä Internetiä, yli 64-vuotiaista vain 15 prosenttia. Kansalaisten koulutustaso vaikutti niin ikään huomattavasti Internetin käytön yleisyyteen. Peräti 88 prosenttia yliopistotutkinnon suorittaneista ilmoitti käyttävänsä Internetiä. Kolme neljästä keskiasteen tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneesta ilmoitti käyttävänsä Internetiä, ammattikoulun käyneistä 45 prosenttia, vain kansakoulun tai peruskoulun käyneistä joka viides.

Vaikka kansalaisten ikä ja koulutustaso korreloivat keskenään, kumpikaan edellä mainituista tilastollisista riippuvuuksista ei ole vain näennäiskorrelaatio. Myös kaikissa ikäryhmissä erikseen tarkasteltuna paljon koulutusta saaneiden keskuudessa Internetin käyttö oli yleisempää kuin vähän koulutusta saaneiden keskuudessa. Koulutustason vaikutus Internetin käytön yleisyyteen oli kuitenkin keski-ikäisten ja eläkeikäisten keskuudessa suurempi kuin nuorten keskuudessa. Alle 40-vuotiaiden ikäryhmässä kaikki yliopistotutkinnon suorittaneet käyttivät Internetiä ja vain peruskoulun suorittaneistakin melkein kaksi kolmesta. 40 vuotta täyttäneiden

ja sitä vanhempien ikäryhmässä neljä viidestä yliopistotutkinnon suorittaneesta käytti Internetiä, vain kansakoulun tai peruskoulun suorittaneista sen sijaan vain 14 prosenttia. Vain vähän koulutusta saaneiden joukossa Internetin käyttö on iäkkäiden keskuudessa paljon harvinaisempaa kuin nuorten keskuudessa.

Opiskelijoiden ja ylempien toimihenkilöiden keskuudessa Internetin käyttö on yleisempää kuin muissa ammattiryhmissä. Yhteensä 92 prosenttia opiskelijoista ja 88 prosenttia ylemmistä toimihenkilöistä ilmoitti käyttävänsä Internetiä. Sen sijaan vain puolet maanviljelijöistä ja vajaa puolet työntekijöistä ilmoitti käyttävänsä Internetiä. Kaupunkilaiset käyttävät Internetiä enemmän kuin maalaiset. Yhteensä 66 prosenttia pääkaupunkiseudulla asuvista vastaajista ilmoitti käyttävänsä Internetiä. Muissa kaupunkimaisissa kunnissa asuvista 55 ilmoitti käyttävänsä Internetiä, maaseudulla asuvista 47 prosenttia.

Niistä vuoden 2003 vaalitutkimuksen vastaajista, jotka ilmoittivat käyttävänsä Internetiä, 47 prosenttia ilmoitti käyttävänsä Internetiä päivittäin, 30 prosenttia muutamia kertoja viikossa, 11 prosenttia noin kerran viikossa ja 12 prosenttia vain satunnaisesti. Kuten Internetin käyttöön yleensäkin, vastaajien ikä, koulutus, ammatti ja asuinalue vaikuttivat myös siihen, kuinka usein he käyttivät Internetiä. Nuoret ja paljon koulutusta saaneet vastaajat käyttivät Internetiä useammin kuin iäkkäät ja vähän koulutusta saaneet vastaajat. Opiskelijat ja ylemmät toimihenkilöt käyttivät Internetiä useammin kuin muihin ammattiryhmiin kuuluvat. Kaupungeissa asuvat käyttivät Internetiä useammin kuin maaseudulla asuvat.

Yhteensä 15 prosenttia kaikista vuoden 2003 vaalitutkimuksen vastaajista ilmoitti seuranneensa eduskuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä Internetin välityksellä. 20 prosenttia niistä, jotka äänestivät, ilmoitti seuranneensa Internetin välityksellä eduskuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä. Niistä, jotka käyttävät Internetiä ja äänestivät vuoden 2003 eduskuntavaaleissa, joka toinen sanoi seuranneensa eduskuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä Internetin välityksellä.

Noin 12 prosenttia kaikista vastaajista sanoi käyttäneensä ainakin yhtä Internetin vaalikonetta sopivan ehdokkaan löytämiseksi. Yhteensä 16 prosenttia niistä, jotka äänestivät, sanoi käyttäneensä ainakin yhtä vaalikonetta. Niistä, jotka käyttävät Internetiä ja äänestivät, kaksi viidestä sanoi käyttäneensä ainakin yhtä vaalikonetta.

Taulukossa 1 tarkastellaan Internetin vaalikoneiden käytön yleisyyttä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa niiden keskuudessa, jotka äänestivät. Yhteensä 77 prosenttia niistä vastaajista, jotka ilmoittivat äänestäneensä, ei ollut käyttänyt mitään vaalikonetta. Yhteensä 11 prosenttia äänestäneistä sanoi käyttäneensä yhtä vaalikonetta, kahdeksan prosenttia kahta ja neljä prosenttia useampaa kuin kahta vaalikonetta.

Nuorten keskuudessa vaalikoneiden käyttö oli vanhempia ikäryhmiä yleisempää. 18–24-vuotiaiden ikäryhmästä 46 prosenttia sanoi käyttäneensä ainakin yhtä vaalikonetta. 60 vuotta täyttäneiden ja sitä vanhempien ikäryhmässä vain kuusi prosenttia oli käyttänyt jotakin vaalikonetta. Mitä korkeampi koulutus henkilöllä on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän käytti ainakin yhtä vaalikonetta vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Kolmasosa äänestämässä käyneistä yliopistotutkinnon suorittaneista sanoi käyttäneensä ainakin yhtä vaalikonetta. Äänestämässä käyneiden, perusasteen koulutuksen saaneiden ryhmässä vain kuusi prosenttia oli käyttänyt vaalikonetta.

Taulukko 1. Internetin vaalikoneiden käytön yleisyys vuoden 2003 eduskuntavaaleissa % äänestäneistä sukupuolen, iän ja koulutuksen ja asuinseudun mukaan.

	Käytti kolmea tai useampaa vaalikonetta	Käytti kahta vaalikonetta	Käytti yhtä vaalikonetta	Ei käyttänyt vaalikonetta	%	(n)
Kaikki	4	8	11	77	100	(638)
Sukupuoli						
Mies	5	8	9	78	100	(305)
Nainen	4	9	12	76	100	(333)
Ikäryhmät						
18–24	10	10	25	54	100	(67)
25–39	9	16	16	59	100	(159)
40–59	2	6	9	84	100	(251)
60–	1	4	1	94	100	(161)
Koulutus						
Perusaste	0	4	3	94	100	(161)
Ammattikoulu	1	4	9	86	100	(169)
Opisto tai ammattikorkeakoulu	7	13	17	63	100	(233)
Yliopisto	13	12	11	64	100	(75)
Koulutus, 18–39-vuotiaat						
Perusaste tai ammattikoulu	1	7	20	71	100	(84)
Opisto tai korkeakoulu	14	19	18	48	100	(141)
Koulutus, yli 39-vuotiaat						
Perusaste tai ammattikoulu	0	3	1	96	100	(246)
Opisto tai korkeakoulu	3	8	13	76	100	(165)
Asuinseutu						
Pääkaupunkiseutu	11	11	12	66	100	(171)
Kaupunkimainen kunta	4	9	11	77	100	(260)
Maaseutu	0	6	9	85	100	(206)

Kysymys kuului: Käyttikö erilaisia internetin ns. vaalikoneita sopivan ehdokkaan löytämiseksi?

Laskettu vuoden 2003 vaalitutkimuksen ns. perävaunuosasta, jossa vastajia oli vähemmän kuin vaalitutkimuksen perusaineistossa.

Aineisto: FSD1260

Taulukossa 2 tarkastellaan politiikkaa koskevan kiinnostuksen, politiikkaa koskevan tietotason, puoluesamastumisen, puolueuskollisuuden ja puoluekannan yhteyttä vaalikoneiden käytön yleisyyteen. Poliitikasta kiinnostuneiden keskuudessa vaalikoneiden käyttö oli jonkin verran yleisempää kuin niiden keskuudessa, joita politiikka ei kiinnosta. Kolme neljäsosaa politiikasta hyvin tai melko kiinnostuneesta vastaajasta oli käyttänyt ainakin yhtä vaalikonetta, mutta niistäkin, joita politiikka ei kiinnosta lainkaan tai kiinnostaa vain vähän, yksi viidesosa oli käyttänyt jotakin vaalikonetta. Iän ja politiikkaa koskevan kiinnostuksen välinen korrelaatio peittää jonkin verran politiikkaa koskevan kiinnostuksen ja vaalikoneiden käytön välistä tilastollista yhteyttä. Varttuneiden ikäluokkien keskuudessa on politiikasta kiinnostuneita enemmän kuin nuorten keskuudessa. Nuorten keskuudessa taas Internetin käyttö on vanhempia ikäluokkia yleisempää. Alle 40-vuotiaiden keskuudessa politiikkaa koskeva kiinnostus vaikutti selvästi vaalikoneiden käytön yleisyyteen. Melkein puolet niistä alle 40-vuotiaista, jotka ovat hyvin tai melko kiinnostuneita politiikasta, oli myös käyttänyt ainakin yhtä vaalikonetta. Sen sijaan niistä alle 40-vuotiaista, joita politiikkaa ei kiinnosta lainkaan tai kiinnostaa vain vähän, vain kolmasosa oli käyttänyt vaalikonetta.

Vuoden 2003 vaalitutkimuksessa kansalaisten politiikkaa koskevaa tietotasoa mitattiin seitsemällä politiikkaa koskevalla tietokysymyksellä, joista laadittiin poliittista tietotasoa kuvaava summa-asteikko (Grönlund ym. 2005, 92–95). Hyvin perustein voisi esittää sellaisen oletuksen, että vaalikonetta käyttävät erityisen paljon sellaiset kansalaiset, joiden tiedot politiikasta ovat heikot. Vaalikoneesta he voisivat saada tietoa harkitun äänestyspäätöksen tekemistä varten. Näin ei kuitenkaan näytä olevan. Ne, joilla on hyvät tiedot politiikasta, käyttävät vaalikoneita selvästi enemmän kuin ne, joilla on huonot tiedot politiikasta. Taulukon 2 havaintoaineistossa neljäsosalla on hyvät tiedot politiikasta. Niistä, jotka käyttivät vähintään kolmea eri vaalikonetta, noin 60 prosentilla oli hyvät tiedot politiikasta. Vaalikoneita siis käyttävät erityisen paljon henkilöt, joilla jo ennestään on hyvät tiedot politiikasta. Vaalikoneiden hyödyntäminen ja niiden sisältämän informaation omaksuminen edellyttää käyttäjältään jo kohtuullista politiikkaa koskevaa tietotasoa. Tähän ajatukseen perustuen voi esittää oletuksen, että henkilöt, joilla on hyvät tiedot politiikasta, saavat vaalikoneista enemmän äänestyspäätöksensä kannalta hyödyllistä tietoa kuin ne, joilla on huonot tiedot politiikasta.

Taulukko 2. Internetin vaalikoneiden käytön yleisyys vuoden 2003 eduskuntavaaleissa % äänestäneistä politiikkaan kiinnittymisen mukaan.

	Käytti kolmea tai useampaa vaalikonetta	Käytti kahta vaalikonetta	Käytti yhtä vaalikonetta	Ei käyttänyt vaalikonetta	%	(n)
Kaikki	4	8	11	77	100	(638)
Kiinnostus politiikka kohtaan						
Hyvin tai jonkin verran kiinnostuneet	6	10	11	74	100	(386)
Vain vähän tai ei lainkaan kiinnostuneet	2	6	11	81	100	(205)
Politiittinen tietämys						
Hyvät tiedot politiikasta	10	9	13	68	100	(160)
Keskitason tiedot politiikasta						
Keskitason tiedot politiikasta	3	8	13	76	100	(237)
Huonot tiedot politiikasta	1	8	7	84	100	(242)
Puoluesamastuminen						
Kannattomat	6	8	9	77	100	(139)
Epävarmat	6	9	13	73	100	(175)
Vakiintuneet kannattajat	3	9	10	77	100	(279)
Puolueuskollisuus						
Puolueuskolliset	4	8	10	79	100	(391)
Puoluevaihtajat	7	11	10	72	100	(129)
Ei äänestänyt 1999	6	7	18	69	100	(72)
Puolue						
KESK	2	9	8	81	100	(133)
SDP	3	4	7	86	100	(159)
KOK	5	15	17	63	100	(94)
VAS	0	8	10	82	100	(51)
VIHR	14	10	26	50	100	(50)
KD	8	6	8	78	100	(50)
RKP	9	6	6	79	100	(34)

Kysymys kuului: Käytitkö erilaisia internetin ns. vaalikoneita sopivan ehdokkaan löytämiseksi?

Aineisto: FSD1260

Vaalikoneiden käytön yleisyys vaihtelee myös puolueittain. Vihreiden kannattajissa on suhteellisesti eniten vaalikonetta käyttäneitä henkilöitä, Kokoomuksen kannattajissa toiseksi eniten. Vasemmistopuolueiden kannattajat käyttivät vaalikoneita muita taulukossa 2 mainittuja puolueita vähemmän. Vaalikoneiden vähäinen käyttö vasemmistopuolueiden kannattajien keskuudessa perustuu siihen, että niiden kannattajakuntien ikärakenne painottuu monia muita puolueita enemmän vanhoihin ikäluokkiin, minkä lisäksi niiden kannattajajoukoissa on paljon vain vähän koulutusta saaneita henkilöitä.

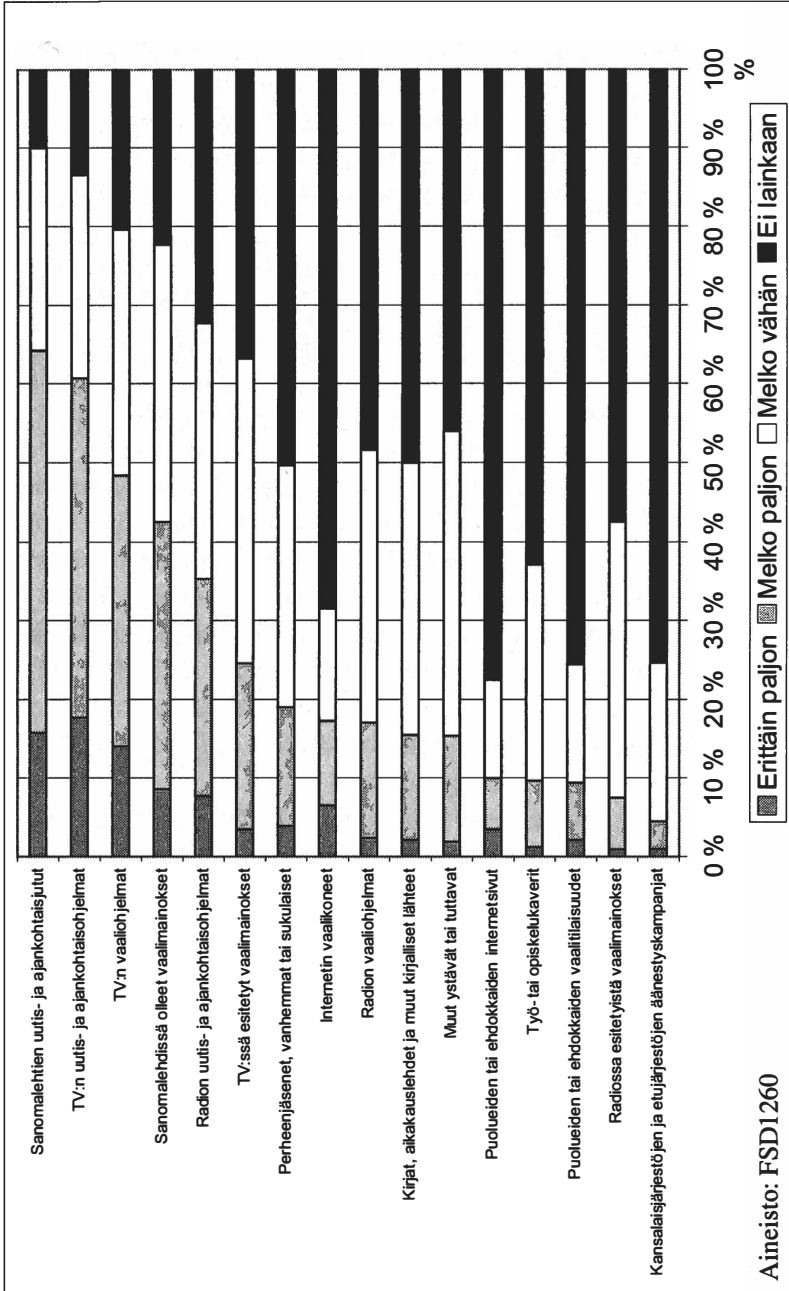
Äänestyspäätöksen kannalta tärkeän tiedon lähteet

Vuoden 2003 vaalitutkimuksessa vastaajilta kysyttiin, missä määrin he saivat erilaisista lähteistä oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Vastaajille esitettiin 16 erilaista tiedonlähdetä ja heidän piti kustakin lähdeyydestä arvioida, saivatko he siitä erittäin paljon, melko paljon, melko vähän tai ei lainkaan oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Kuviossa 1 esitetään, kuinka paljon ne vaalitutkimuksen vastaajat, jotka sanoivat äänestäneensä, ilmoittivat saaneensa näistä eri lähteistä oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa.

Sanomalehtien uutis- ja ajankohtaisjutut, TV:n uutis- ja ajankohtaisohjelmat ja TV:n vaaliohjelmat olivat vuoden 2003 eduskuntavaaleissa vastaajien tärkeimpiä tiedonlähteitä heidän oman äänestyspäätöksensä tekemisen kannalta. Yli 60 prosenttia vastaajista katsoi saaneensa sekä sanomalehtien uutis- ja ajankohtaisjutuista että television uutis- ja ajankohtaisohjelmista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Melkein puolet vastaajista ilmoitti saaneensa television vaaliohjelmista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa.

Seuraavaksi tärkeimpiä tiedonlähteitä olivat sanomalehdissä olleet vaalimainokset, radion uutis- ja ajankohtaisohjelmat ja TV:ssä esitetyt vaalimainokset. Yhteensä 43 prosenttia vastaajista sanoi saaneensa erittäin tai melko paljon tärkeätä tietoa sanomalehtien vaalimainoksista, 35 prosenttia radion uutis- ja ajankohtaisohjelmista ja 25 prosenttia televisiossa esitetyistä vaalimainoksista. Yhteensä 19 prosenttia vastaajista sanoi saaneensa erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa

Kuvio 1. Kuinka paljon sai äänestyspäätöksen kannalta tärkeää tietoa eri lähteistä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa.

perheenjäseniltä, vanhemmilta ja sukulaisilta, 17 prosenttia Internetistä ja 17 prosenttia radion vaaliohjelmista.

Äänestyspäätöksen kannalta kaikkein vähämerkityksellisimpiä vastaajille esitetyistä 16:sta tiedonlähteestä olivat kansalaisjärjestöjen ja etujärjestöjen äänestyskampanjat, radiossa esitetyt vaalimainokset, puolueiden ja ehdokkaiden vaalitulaisuudet sekä työ- ja opiskelukaverit. Vain vajaa viisi prosenttia vastaajista sanoi saaneensa kansalais- ja etujärjestöjen äänestyskampanjoista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa.

Tätä artikkelia varten kuviossa 1 esitetyistä 16 muuttujasta laskettiin ryhmittelyanalyysi. Analyysin tavoitteena on jakaa havaintoaineistoon kuuluvat vastaajat eri ryhmiin siten, että kukin ryhmä olisi sisäisesti mahdollisimman yhtenäinen ja vastaavasti ryhmät eroaisivat toisistaan mahdollisimman paljon. Taulukossa 3 vastaajat on ryhmittelyanalyysillä jaettu neljään eri ryhmään. Taulukossa on lisäksi esitetty, kuinka suuri osa ryhmään kuuluvista vastaajista sanoi saaneensa tarkasteltavista 16:sta tiedonlähteestä, eli kaikista ryhmittelyn kriteereinä käytetyistä muuttujista, erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Suurimpaan ryhmään sijoittui 34 prosenttia vastaajista. Tähän ryhmään kuuluvat vastaajat saivat äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa kaikkein eniten TV:n uutis- ja ajankohtaisohjelmista, sanomalehtien uutis- ja ajankohtaisjutuista ja TV:n vaaliohjelmista. Näiden ryhmälle tärkeimpien tiedonlähteiden perusteella ryhmää voidaan kutsua viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneiden ryhmäksi.

Toiseksi suurimpaan ryhmään sijoittui 25 prosenttia vastaajista. Ryhmään kuuluvat saivat äänestyspäätöksensä kannalta tärkeää tietoa kaikkein eniten perheenjäseniltä ja sukulaisilta, ystäviltä ja tuttavilta sekä erilaisista kirjallisista lähteistä. Ryhmää voidaan kutsua perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneiden ryhmäksi. Kolmanneksi suurimpaan ryhmään sijoittui 23 prosenttia vastaajista. Siihen kuuluvat saivat äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa kaikkein eniten radion ja television vaalimainoksista sekä radion uutis-, ajankohtais- ja vaaliohjelmista. Ryhmää voidaan kutsua viestinten vaaliohjelmiin suuntautuneiden ryhmäksi. Viestinten tarjoamat vaaleihin liittyvät ohjelmat ja vaalimainokset ovat olleet ryhmälle tärkeämpiä kuin viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneiden ryhmälle. Niin ikään puolueiden ja ehdokkaiden vaalitulaisuudet ovat olleet viestinten vaaliohjelmiin suuntautuneiden ryhmälle tärkeämpiä tiedonlähteitä

kuin viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneiden ryhmälle. Ryhmä on kaiken kaikkiaan ilmeisesti jotenkin poliittisempi kuin viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneiden ryhmä. Neljanteen ryhmään sijoittui 18 prosenttia vastaajista. Siihen kuuluvat saivat äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa erityisesti Internetistä, sekä puolueiden ja ehdokkaiden internetsivuilta että Internetin vaalikoneista. Joukkoa voidaan nimittää Internetiin suuntautuneiden ryhmäksi. Tälle ryhmälle olivat tärkeitä myös kansalais- ja etujärjestöjen äänestyskampanjat sekä työ- ja opiskelukavereilta saadut tiedot.

Taulukko 3. Äänestyspäätöstä koskevan tiedonsaannin lähteet neljässä eri ryhmässä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa: niiden %-osuus, jotka sanoivat saaneensa lähteestä erittäin tai melko paljon äänestyspäätöksen kannalta tärkeätä tietoa.

	Viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneet	Perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneet	Viestinten vaaliohjelmien suuntautuneet	Internetiin suuntautuneet
Perheenjäseniltä, vanhemmilta tai sukulaisilta	18	21	32	29
Työ- tai opiskelukavereilta	15	15	23	48
Muilta ystävilta tai tuttavilta	11	20	31	38
Sanomalehtien uutis- ja ajankohtaisjutuista	40	11	32	18
Sanomalehdissä olleista vaalimainoksista	33	8	43	16
Radion uutis- ja ajankohtaisohjelmista	28	6	51	16
Radion vaaliohjelmista	11	9	61	19
Radiossa esitetyistä vaalimainoksista	3	3	70	24
TV:n uutis- ja ajankohtaisohjelmista	46	1	36	17
TV:n vaaliohjelmista	39	0	43	18
TV:ssä esitetyistä vaalimainoksista	26	0	59	15
Internetin vaalikoneista	11	1	3	84
Puolueiden tai ehdokkaiden internetsivuilta	2	6	4	88
Puolueiden tai ehdokkaiden vaalitulaisuudet	17	12	36	36
Kansalaisjärjestöjen ja etujärjestöjen äänestyskampanjoista	14	14	24	48
Kirjoista, aikakauslehdistä ja muista kirjallisista lähteistä	27	16	32	24
Ryhmän koko % havaintoaineistosta	34,3	24,9	22,7	18,1
Ryhmän koko n	164	119	108	87

Havaintoaineisto ja luokittelu taulukossa esitettyyn neljään ryhmään on tehty ryhmittelyanalyysillä. Luokittelun perustana olevina muuttujina on käytetty taulukossa esitettyjä 16 muuttujaa.

Aineisto: FSD1260

Miesten ja naisten jakautuminen edellä mainittuun neljään ryhmään eivät poikkea toisistaan. Sen sijaan ryhmät eroavat toisistaan niin ikärakenteen, koulutuksen kuin asuinalueen suhteen (taulukko 4). Kaikkein nuorimpien ikäryhmässä (18–24-vuotiaat) on vanhempia ikäryhmiä vähemmän sekä viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneita että viestinten vaaliohjelmiin suuntautuneita henkilöitä. Vastaavasti tässä nuorimpien ikäryhmässä on suhteellisesti muita ikäryhmiä enemmän Internetiin suuntautuneita. Mitä vanhempia ikäryhmiä tarkastellaan, sitä pienempi oli Internetiin suuntautuneiden osuus.

Koulutustaso vaikutti selvästi siihen, minkälaisista lähteistä vastaajat saivat eniten äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Yhteensä 70 prosenttia yliopistokoulutuksen saaneista vastaajista sijoittui joko viestinten ajankohtaisohjelmiin suuntautuneiden ryhmään tai Internetiin suuntautuneiden ryhmään. Perusasteen koulutuksen saaneista kaksi kolmasosaa sijoittui joko perhe- ja ystäväpiiriin tai viestinten vaaliohjelmiin suuntautuneiden ryhmiin. Myös asuinalue vaikutti siihen, minkälaisista lähteistä vastaajat saivat äänestämistä varten tarvitsemaansa tietoa. Pääkaupunkiseudulla oli keskimääräistä enemmän Internetiin suuntautuneita. Vastaavasti maaseudulla oli keskimääräistä enemmän perhe- ja ystäväpiiristä tietoa saaneita.

Kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan ja heidän politiikkaa koskevat tietonsa vaikuttavat niin ikään siihen, minkälaisista lähteistä he saavat äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa (taulukko 5). Mitä kiinnostuneempia vuoden 2003 vaalitutkimuksen vastaajat sanoivat olevansa politiikasta, sitä suurempi osa heistä ryhmittelyanalyysissä sijoittui joko viestinten ajankohtaisohjelmiin tai Internetiin suuntautuneiden ryhmiin. Mitä vähemmän vastaajat olivat politiikasta kiinnostuneita, sitä suurempi osa heistä sijoittui perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneiden ryhmään. Mitä paremmat tiedot vastaajilla oli politiikasta, sitä suurempi osa heistä sijoittui joko viestinten ajankohtaisohjelmiin tai Internetiin suuntautuneiden ryhmiin. Mitä huonommat tiedot heillä oli politiikasta, sitä suurempi osa heistä sijoittui perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneiden ryhmään.

Myös eri puolueiden kannattajat poikkeavat toisistaan sen suhteen, minkälaisista lähteistä he ovat eniten saaneet äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Kristillisdemokraattien, Vihreiden ja Kokoomuksen kannattajakunnissa oli suhteellisesti eniten tämän artikkelin ryhmittelyanalyysissä Internetiin suuntautuneiden ryhmään sijoittuvia vastaajia.

Taulukko 4. Vastaaajien jakaantuminen neljään tiedonhankintatyyppiin sukupuolen, iän, koulutuksen ja asuinalueen mukaan (%).

	Viestinteen ajankohdittaisohjelmiin suuntautuneet	Perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneet	Viestinteen vaali-ohjelmiin suuntautuneet	Internetiin suuntautuneet	Yhteensä	
					%	(n)
Kaikki	34	25	23	18	100	(478)
Sukupuoli						
Mies	36	26	21	17	100	(236)
Nainen	33	24	24	19	100	(242)
Ikä						
18–24	20	28	13	39	100	(61)
35–39	35	17	21	27	100	(140)
40–59	37	26	26	11	100	(185)
60-	38	33	25	4	100	(92)
Koulutus						
Perusaste	27	35	30	9	100	(98)
Ammattikoulu	37	30	21	12	100	(126)
Opisto tai ammattikorkeakoulu	33	18	25	25	100	(189)
Yliopisto	45	22	9	25	100	(65)
Asuinalue						
Pääkaupunkiseutu	33	24	14	29	100	(126)
Muut kaupunkimaiset kunnat	36	23	26	16	100	(200)
Maaseutu	35	30	26	10	100	(110)

Aineisto: FSD1260

Taulukko 5. Vastaajien jakaantuminen neljään tiedonhankintatyyppiin politiikkaan kiinnittymisen mukaan (%).

	Viestintien ajankohdaisohjel- miin suuntautuneet	Perhe- ja ystäväpiiriin suuntautuneet	Viestintien vaaliohjelmiin suuntautuneet	Internetiin suuntautuneet	Yhteensä	
					%	(n)
Kaikki	34	25	23	18	100	(478)
Kiinnostus politiikkaa kohtaan						
Ei lainkaan tai vähän kiinnostuneet	25	38	25	12	100	(155)
Jonkin verran kiinnostuneet	36	21	23	20	100	(239)
Hyvin kiinnostuneet	45	12	18	25	100	(84)
Poliittinen tietämys						
Huonot tiedot politiikasta	24	35	28	13	100	(170)
Keskitason tiedot politiikasta	38	22	22	19	100	(181)
Hyvät tiedot politiikasta	43	16	18	23	100	(128)
Puolue						
KESK	31	25	30	15	100	(108)
SDP	38	23	28	11	100	(131)
KOK	37	20	18	25	100	(76)
VAS	50	30	10	10	100	(40)
VIHR	33	21	19	28	100	(43)
KD	18	33	18	31	100	(39)
RKP	28	32	20	20	100	(25)

Aineisto: FSD1260

Vaalikoneiden käytön merkitys äänestyspäätöksen kannalta

Vaalikoneiden käytön merkitystä ja vaikutusta äänestyspäätöksen kannalta selvitettiin vuoden 2003 vaalitutkimuksessa kahdella eri kysymyksellä. Vastaajilta kysyttiin ”Missä määrin saitte äänestyspäätöksenne kannalta tärkeätä tietoa Internetin vaalikoneista”. Tämä kysymys oli jo mukana yhtenä kysymyksenä siinä 16 muuttujan joukossa, jonka perusteella vastaajat edellä ryhmiteltiin neljään eri ryhmään. Toinen vuoden 2003 vaalitutkimuksessa käytetty kysymys kuului seuraavasti: ”Miten paljon vaalikoneiden tulokset vaikuttivat ehdokasvalintaanne?” Taulukkoihin 6 ja 7 on koottu näihin kumpaankin kysymykseen perustuvia tuloksia niiden vastaajien joukosta, jotka ilmoittivat käyttäneensä ainakin yhtä vaalikonetta. Taulukoiden ensimmäisellä numerosarakkeella on niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka sanoivat saaneensa Internetin vaalikoneista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa. Taulukon toisessa numerosarakkeessa on niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka arvioivat vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon heidän ehdokasvalintaansa.

Melkein kaksi kolmasosaa vaalikoneita käyttäneistä vastaajista arvioi saaneensa vaalikoneista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta hyödyllistä tietoa (taulukko 6). Sen sijaan vain runsas kolmasosa vaalikoneita käyttäneistä vastaajista arvioi vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon heidän ehdokasvalintaansa. Naisten äänestyspäätökseen vaalikoneiden tulokset ovat vaikuttaneet vähän enemmän kuin miesten. Ero ei kuitenkaan kummankaan kysymyksen osalta ole tilastollisesti merkitsevä. Nuorten äänestyspäätökseen vaalikoneiden tulokset ovat vaikuttaneet enemmän kuin varttuneen väen äänestyspäätöksiin. Vähän koulutusta saaneiden äänestyspäätöksiin vaalikoneiden tulokset ovat vaikuttaneet vähän enemmän kuin paljon koulutusta saaneiden äänestyspäätöksiin. Pääkaupunkiseudulla asuvien äänestyspäätöksiin vaalikoneiden tulokset ovat vaikuttaneet enemmän kuin maaseudulla asuvien.

Taulukko 6. Vaalikoneiden antaman tiedon tärkeys oman äänestyspäätöksen kannalta ja vaikutus ehdokasvalintaan vuoden 2003 eduskuntavaaleissa (%) vaalikonetta käyttäneistä sukupuolen, iän, koulutuksen ja asuinpaikan mukaan.

	Niiden osuus, jotka saivat erittäin tai melko paljon äänestyspäätöksen kannalta tärkeätä tietoa	Niiden osuus, joiden ehdokasvalintaan tulokset vaikuttivat erittäin tai melko paljon
	%	%
Kaikki	65	38
Sukupuoli		
Mies	64	35
Nainen	67	41
Ikäryhmät		
18–24	78	52
25–39	68	44
40–	53	22
Koulutus		
Perusaste tai ammattikoulu	67	44
Opisto tai ammattikorkeakoulu	66	37
Yliopisto	61	33
Asuinseutu		
Pääkaupunkiseutu	71	44
Muu kaupunkimainen kunta	61	37
Maaseutu	65	24

Ensimmäisessä numerosarakkeessa olevat tiedot perustuvat kysymykseen: Missä määrin saitte äänestyspäätöksenne kannalta tärkeätä tietoa Internetin vaalikoneista. Vastausvaihtoehdot olivat: erittäin paljon, melko paljon, melko vähän, ei lainkaan, ja ei osaa sanoa. Taulukossa esitetään niiden vastaajien osuus, jotka sanoivat saaneensa Internetin vaalikoneista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa.

Toisessa numerosarakkeessa olevat tiedot perustuvat kysymykseen: Miten paljon vaalikoneiden tulokset vaikuttivat ehdokasvalintaanne. Vastausvaihtoehdot olivat: erittäin paljon, melko paljon, ei kovinkaan paljon ja ei lainkaan. Taulukossa esitetään niiden vastaajien osuus, jotka sanoivat vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon heidän ehdokasvalintaansa.

Politiikasta hyvin kiinnostuneiden vastaajien äänestyspäätökseen vaalikoneiden tulokset vaikuttivat vähän enemmän kuin politiikasta vain vähän tai ei lainkaan kiinnostuneiden (taulukko 7). Ne, joilla oli hyvät tiedot politiikasta, käyttivät vaalikoneita enemmän kuin ne, joilla oli huonot tiedot politiikasta. Poliitiikkaa koskeva tietotaso ei kuitenkaan näyttänyt selittävän sitä, kuinka paljon vastaajat katsoivat saavansa vaalikoneista äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa tai kuinka paljon tulokset vaikuttivat heidän ehdokasvalintaansa. Puoluekannastaan epävarmojen äänestyspäätöksiin vaalikoneiden antamat tiedot näyttävät vaikuttaneen vähän enemmän kuin puolueiden vakiintuneiden kannattajien äänestyspäätöksiin. Ne, jotka vuoden 2003 eduskuntavaaleissa äänestivät eri puoluetta kuin edellisissä eduskuntavaaleissa (puoluevaihtajat) arvioivat vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen omaan äänestyspäätökseensä selvästi puolueuskollisia äänestäjiä enemmän.

Vaalikoneiden tulokset vaikuttivat paljon niiden henkilöiden ehdokasvalintaan, jotka eivät olleet aikaisemmin eduskuntavaaleissa äänestäneet samaa ehdokasta. Sen sijaan vaalikoneiden tulokset eivät vaikuttaneet kovin paljon niiden henkilöiden ehdokasvalintaan, jotka olivat aikaisemminkin äänestäneet samaa ehdokasta, jota he äänestivät vuoden 2003 vaaleissa.

Vaalikoneiden käytön vaikutus vaihteli myös puolueittain. Kristillisdemokraattien ja Vihreiden vaalikoneita käyttäneissä kannattajissa oli muita taulukossa 7 esitettyjä puolueita enemmän niitä, jotka arvioivat saaneensa vaalikoneista paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta hyödyllistä tietoa. Tulos perustuu siihen, että näiden puolueiden kannattajakunnissa on suhteellisesti muita puolueita enemmän äänestäjiä, joiden puolueuskollisuus on vähäistä. Myös Kokoomuksen vaalikoneita käyttäneessä kannattajakunnassa oli keskimääräistä enemmän niitä, jotka arvioivat vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon omaan ehdokasvalintaansa.

Taulukko 7. Vaalikoneiden antaman tiedon tärkeys oman äänestyspäätöksen kannalta ja vaikutus ehdokasvalintaan vuoden 2003 eduskuntavaaleissa (%) vaalikonetta käyttäneistä poliitikkiaan, puolueisiin ja ehdokkaisiin kiinnittymisen mukaan.

	Niiden osuus, jotka saivat erittäin tai melko paljon äänestyspäätöksen kannalta tärkeää tietoa	Niiden osuus, joiden ehdokasvalintaan tulokset vaikuttivat erittäin tai melko paljon
	%	%
Kaikki	65	38
Kiinnostus politiikka kohtaan		
Hyvin kiinnostuneet	73	36
Jonkin verran kiinnostuneet	65	42
Vain vähän tai ei lainkaan kiinnostuneet	60	32
Poliittinen tietämys		
Hyvät tiedot politiikasta	69	39
Keskitason tiedot politiikasta	60	40
Huonot tiedot politiikasta	67	35
Puoluesamastuminen		
Kannattomat	68	41
Epävarmat	63	40
Vakiintuneet kannattajat	65	35
Puolueuskollisuus		
Puolueuskolliset	59	31
Puoluevaihtajat	69	51
Ei äänestänyt 1999	78	50
Äänestänyt aikaisemmin eduskuntavaaleissa samaa ehdokasta		
Kyllä	52	9
Ei	66	45
Puolue		
KESK	52	27
SDP	48	22
KOK	68	46
VAS	50	30
VIHR	72	42
KD	82	67
RKP	71	38

Ensimmäisessä numerosarakkeessa olevat tiedot perustuvat kysymykseen: Missä määrin saitte äänestyspäätöksenne kannalta tärkeätä tietoa Internetin vaalikoneista. Vastausvaihtoehdot olivat: erittäin paljon, melko paljon, melko vähän, ei lainkaan, ja ei osaa sanoa. Taulukossa esitetään niiden vastaajien osuus, jotka sanoivat saaneensa Internetin vaalikoneista erittäin tai melko paljon oman äänestyspäätöksensä kannalta tärkeätä tietoa.

Toisessa numerosarakkeessa olevat tiedot perustuvat kysymykseen: Miten paljon vaalikoneiden tulokset vaikuttivat ehdokasvalintaan. Vastausvaihtoehdot olivat: erittäin paljon, melko paljon, ei kovinkaan paljon ja ei lainkaan. Taulukossa esitetään niiden vastaajien osuus, jotka sanoivat vaalikoneiden tulosten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon heidän ehdokasvalintaansa.

Aineisto: FSD1260

Johtopäätöksiä

Internetin kehittymisen ja sen käytön yleistymisen seurauksena vaalikoneet ovat lyhyessä ajassa tulleet tärkeäksi välineeksi, jolla äänestäjät voivat tutustua vaaleissa ehdolla olevien ehdokkaiden mielipiteisiin vaalikoneessa esitettyjen asioiden osalta, vertailla eri ehdokkaiden mielipiteitä ja käyttää näitä tietoja oman äänestyspäätöksensä apuna. Suomen yksilökeskeinen vaalijärjestelmä, jossa äänioikeuttaan käyttävän äänestäjän on valittava yksi ehdokas suuresta ehdokasjoukosta, on omiaan lisäämään vaalikoneiden käyttökelpoisuutta äänestämisen tarvittavan tiedon hankinnassa.

Noin neljäsosa vuoden 2003 eduskuntavaaleissa äänestäneistä kansalaisista käytti ainakin yhtä Internetin vaalikonetta. Nuorten aikuisten ikäluokissa melkein puolet käytti ainakin yhtä vaalikonetta. Eläkeikäisten keskuudessa vaalikoneiden käyttö oli harvinaista. Paljon koulutusta saaneet henkilöt käyttävät vaalikoneita enemmän kuin vähän koulutusta saaneet. Ne, joilla on hyvät tiedot politiikasta, käyttävät vaalikoneita enemmän kuin ne, joilla on huonot tiedot politiikasta. Vaalikoneen käyttö edellyttää käyttäjältään jo jonkin verran tietoja politiikasta.

Vaalikoneiden tulokset vaikuttavat paljon niiden äänestäjien ehdokasvalintoihin, jotka aidosti ovat etsimässä uusia vaihtoehtoja, joko puolueen tai ehdokkaan vaihtamista harkiten. Vastaavasti vaalikoneiden tulokset

vaikuttavan vain vähän niiden henkilöiden ehdokasvalintoihin, jotka usein äänestävät vaaleissa samaa ehdokasta kuin edelliselläkin kerralla. Tällaiset ehdokkaalleen uskolliset äänestäjät voivat silti käyttää vaalikoneita saadaakseen tietoja niin oman ehdokkaansa kuin muiden ehdokkaiden kannanotoista vaalikoneissa esitettävissä asioissa.

Tämän päivän Internetiä runsaasti käyttävät nuoret ikäluokat vähentävät tuskin varttuessaan digitaalisen maailman välineiden käyttöä. Sen seurauksena Internetin käytön voi olettaa edelleen lisääntyvän nykyiseen verrattuna. Samalla myös Internetin vaalikoneiden käyttö todennäköisesti lisääntyy ja niiden merkitys äänestäjien äänestyspäätöksen tietoperustana voi korostua.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Grönlund K., Paloheimo, H., Sunberg J., Sänkiaho R. ja H. Wass (2005): Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Paloheimo, Heikki Vaalit ja demokratia Suomessa. s. 88–118. WSOY, Porvoo-Helsinki.

Paloheimo, Heikki (toim. 2005): Vaalit ja demokratia Suomessa. WSOY Porvoo-Helsinki.

Haastattelu- ja kyselyaineistot

FSD1260. Eduskuntavaalitutkimus 2003 [elektroninen aineisto]. Suomen Gallup [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]

Jenni Haukio

PUOLUEIDEN PUOLUEELLISET VAALIKONEET?

Ensimmäiset puolueiden omat vaalikoneet esiteltiin vuoden 2003 eduskuntavaaleissa, jolloin Internetissä toimivia vaalikoneita oli yhteensä jo 11 kappaletta. Puolueista kokoomuksella ja vasemmistoliitolla yhdessä äänenkannattajansa Kansan Utisten kanssa oli vuoden 2003 eduskuntavaaleissa omilla kotisivuilla toimiva, puolueen omia ehdokkaita esittelevä vaalikone. Tässä artikkelissa käsitellään näitä kokoomuksen ja vasemmistoliiton sivuilla käytössä olleita vaalikoneita. Tarkoitus on tutkia vaalikoneen rakentamisprosessia puolueorganisaation sisällä: mitkä olivat puolueen motiivit oman vaalikoneen rakentamisen taustalla, miten vaalikoneen kysymykset valittiin, ja millaisia yhteyksiä puolueen vaalikoneella oli puolueen eduskuntavaaliohjelman poliittisiin linjauksiin. Vuoden 2003 jälkeen käydyissä vaaleissa eli vuoden 2004 kunnallisvaaleissa, vuoden 2004 europarlamenttivaaleissa ja vuoden 2006 presidentinvaaleissa millään puolueella ei ole ollut omaa vaalikonetta.

Suurin osa eduskuntavaaleissa 2003 käytössä olleista vaalikoneista oli tiedotusvälineiden kuten maakuntalehtien rakentamia, ja sitä kautta ainakin näennäisesti neutraaleja. Puolueisiin sitoutumattomista vaalikoneista poiketen puolueen vaalikone voi muiden funktioidensa lisäksi toimia myös

koneen tekijöiden poliittisten mielipiteiden välittäjänä. Puolueiden vaalikoneilla on sitoutumattomien tahojen rakentamia vaalikoneita poliittisempi luonne, mikä tekee niistä mielenkiintoisen tutkimuskohteen.

Puolue voi nostaa esiin itselleen mieluisia vaaliteemoja kirjaamalla vaalikoneeseen kysymyksiä, joiden väittämät vastaavat puolueen eduskuntavaaliohjelman linjauksia. Haukion ja Suojasen (2004) havaintojen mukaan vaalikoneen tekijät voivat päättää, mitä asiakysymyksiä koneessa käsitellään huolimatta siitä, mitä teemoja käyttäjät mahdollisesti koneen asialistalle haluaisivat. Vaalikoneissa aiheiden rajaus eli kehystäminen (framing) voi vaikuttaa siihen, mistä kysymyksistä ihmisille ylipäätään muodostuu mielipide (Haukio ja Suojanen 2004, 131). Tämän artikkelin päähuomio keskittyykin nimenomaan vaalikoneen kysymysten laadintaan, niiden teemojen valintaan sekä kysymysten yhteyksiin suhteessa puolueen eduskuntavaaliohjelmaan.

Puolueiden omat vaalikoneet ovat osa informaatioteknologioiden käytön yleistymistä puolueissa. Informaatioteknologioiden käytön lisääntyminen on herättänyt kysymyksen siitä, vievätkö ne vuorovaikutuksellisuutensa ansiosta puolue toimintaa lähemmäs suoraa demokratiaa, vai vahvistavatko ne vallitsevaa edustuksellista järjestelmää lisäämällä informaation määrää ja helpottamalla sen saatavuutta. Edustuksellisen demokratian kannalta vaalikoneiden merkitys liittyy keskeisimmin juuri niiden tiedonvälitysfunktion. Vaalikone auttaa äänestäjää löytämään tietoa ehdokkaiden tai puolueiden mielipiteistä vaalien agendalla olevista kysymyksistä. Siten puolueen vaalikoneen voidaan myös ajatella vahvistavan puolueen asemaa edustuksellisen demokratian keskeisenä instituutiona.

Puolueiden vaalikoneet tutkimuksen kohteena

Puolueiden vaalikoneet ovat erityisen kiinnostavia tutkimuskohteita, koska niiden rakentaminen on osa puolueen toimintaa, jolla tähdätään tiettyihin poliittisiin tai poliittis-pragmaattisiin tavoitteisiin. Niillä voidaan toisin sanoen olettaa olevan muita vaalikoneita poliittisempia, puolueen tarkoituksien kannalta välineellisiä funktioita. Aineistona tässä artikkelissa ovat kokoomuksen ja vasemmistoliiton vuoden 2003 eduskuntavaalien vaalikoneet, eduskuntavaaliohjelmat sekä vaalikoneiden suunnittelusta vastanneiden koordinaattorien eli kokoomuksen silloisen tiedotussihtee-

rin Juha Kirstilän sekä vasemmistoliiton silloisen tiedotuspäällikön Sirpa Puhakan keväällä 2004 toteutetut teemahaastattelut.

Keskeinen kysymys kuuluu, nostavatko puolueet vaalikoneidensa kysymyslistoille eduskuntavaaliohjelmistaan johdettuja kysymyksiä. Toisin sanoen, ohjaavatko puolueet äänestäjien huomion omiin vaaliteemoihinsa nostamalla niihin liittyviä kysymyksiä vaalikoneidensa kysymyslistoille? Tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan sisältöanalyysillä eli tarkastelulla, jossa kokoomuksen ja vasemmistoliiton vaalikoneiden kysymyksiä vertaillaan niiden eduskuntavaaliohjelmien sisältöön kiinnittäen huomiota retoriikan tasolla liikkuviin vastaavuuksiin ja eroavaisuuksiin. Vertailussa selvitetään, kuinka suuri osuus puolueen vaalikoneen kysymysten väittämistä retorisesti vastaa puolueen eduskuntavaaliohjelman väittämiä. Tulosten perusteella päästään deskriptiivisiin johtopäätöksiin kysymysteemojen ja ohjelmalinjausten välisistä yhteyksistä.

Vertailun tueksi tutkimuskysymykseen vastataan myös haastattelujen aineistoilla, kuten puolueen vaalikoneiden tekijöille esitettävällä kysymyksellä B4: [Millainen yhteys vaalikoneenne kysymyksillä oli puolueenne eduskuntavaaliohjelmaan tai puolueenne muihin poliittisiin ohjelmiin?] Haastattelujen aineistoista etsitään vastauksia myös siihen, millaisia yhteyksiä vaalikoneen kysymyksillä oli puolueen perusideologiaan, mitkä ovat puolueiden motiivit oman vaalikoneen rakentamisen taustalla sekä ketkä puolueorganisaatioissa olivat mukana tekemässä vaalikonetta.

Agendatutkimus

Agendatutkimuksen eli ”agenda setting research” –tutkimusperinteen keskeisten tutkijoiden Maxwell McCombsin ja Donald Shaw’n havainto oli, että median esillä pitämät asiakysymykset nousevat erityisesti kantansa päättämättömien äänestäjien keskuudessa ratkaiseviksi. Äänestäjät antavat eniten mediahuomiota saaneille asioille eniten painoarvoa (McCombs 1980, 121). Vaikka media ei varsinaisesti määrääkään ihmisten mielipiteitä asioihin, se kuitenkin vaikuttaa siihen, mitä asioita ihmiset ylipäättään ajattelevat. Puolueen vaalikoneiden kohdalla tämä havainto korostaa vaalikoneiden tekijöiden asemaa, heidän vastuutaan koneen kysymyksenasettelusta ja sen vaikutuksista äänestäjiin.

Ian Budge ja Denis Farlie (1983) ovat todenneet, että kansalaisten äänestyspäätökset liittyvät aina puolueiden käyttäytymiseen. Puolueet pyrkivät julkilausumissaan jättämään toisten puolueiden käsittelemät asiat huomioimatta, yrittäen samalla korostaa omia teemojaan. Puolueet eivät siis kilpaile väittelemällä tai keskustelemalla, vaan pyrkimällä saamaan omille intresseilleen eniten julkisuutta. Koska puolueilla on taipumus puhua toistensa ohi, varsinaista dialogia ei vaalikampanjoiden yhteydessä synny. Puolueiden vaalikoneiden voidaan niin ikään olettaa ”puhuvan toistensa ohi” siten, että puolueiden kysymykset käsittelevät ensisijaisesti niiden omia vaaliteemoja. Toisaalta teemojen tunnistaminen ja nimeäminen on usein vaikeaa. Budgen ja Farlien mukaan puolueet eivät tavallisesti kykene sopimaan, mistä teemassa oikeastaan lopulta on kyse. Kun yksi puolue vaatii lisää paperitehtaita työllisyyden parantamiseksi ja toinen puolestaan vastustaa tehtaita luonnonsuojeluun liittyvin perustein, ei ole mitään yhteisymmärrystä siitä, mistä oikeastaan keskustellaan. Tällöin kysymys on kehystämisestä eli erilaisten tulkintakehysten asettamisesta.

Agendatutkimukseen läheisesti liittyvän tulkinta- tai viitekehysten tutkimuksen (frame analysis) kehittäjän Erving Goffmanin (1974) mukaan yksittäisen asiakysymyksen merkitys määräytyy pitkälti sen mukaan, millaiseen viitekehykseen se asetetaan ihmisten puheissa tai mediassa. Puolueiden vaalikoneiden kohdalla tulkintakehysten asettaminen eli ”framing” koskee sekä vaalikoneiden kysymysteemojen valintaa ja rajausta että tapaa, jolla vaalikoneen kysymykset esitetään. Kysymykset on usein muotoiltu siten, että niissä esitetään kaksi vaihtoehtoista tapaa jonkin asian ratkaisemiseksi, kuten kokoomuksen vaalikoneen kysymyksessä 2.: [Työttömyyden lieventämiseksi pitää ennemmin jatkaa nykyistä aktiivista työvoimapolitiikkaa kuin kannustaa ja tukea yrittäjyyttä.] Kiinnostavaa onkin, miksi juuri nämä ratkaisuvaihtoehdot on valittu lukuisten mahdollisten joukosta?

Entmanin (1993, 52) mukaan kehystyksessä määritellään ongelma, diagnosoidaan syy, tehdään moraalisia päätelmiä ja ehdotetaan parannuskeinoja. Mainitussa kysymysesimerkissä tämä kehysten subjektiivinen luonne tulee hyvin esille. Kun vaalikoneen kysymykset esitetään tähän tapaan, kysymys itsessään sisältää jo tietyn tulkinnan, joka valikoi ja toisaalta poissulkee tietyt todellisuuden määrittelytavat. Puolueet käyttävät valtaa jo pelkästään rajaamalla vaalikoneidensa aihepiiriä.

Ideologia tuottaa erilaisia tulkintoja totuudesta, erilaista tietoa samoista aiheista. Kehyttäminen on erilaisten ideologioiden välistä kamppailua

(Pan & Kosicki 2001, 40). Ideologian tehtävä kehystämisen prosessissa on toimia piilovaikuttajana eri toimijoiden taustalla. Kehyksiä tiedostamalla voidaan paljastaa, mitä on jätetty sanomatta ja mistä kilpailevista kehyksistä on vaiettu. Kun puolueiden vaalikoneita ajatellaan kehystämisen prosessin kautta syntyneinä, on mielenkiintoista verrata niiden kysymyksenasettelua toisiinsa.

Norrisin (2001) mukaan puolueen kotisivu ja Internetissä tulisi arvioida pohtimalla niiden tiedonvälitykseen ja vuorovaikutukseen liittyviä funktioita edustuksellisessa demokratiassa. Helsingin yliopiston valtio-opin professori Tuomo Martikainen puolestaan toteaa Vihreä Lanka – nettilehden haastattelussa 7.3.2003 vaalikoneista, että ”tärkeää on, millä periaatteella kysymykset laaditaan koneisiin. Kysymyksillä voi pyrkiä ohjaamaan äänestäjiä. Listalta voidaan esimerkiksi poistaa kysymyksiä, jotka nostaisivat tietyn ehdokkaan esiin”. Martikainen pitää äänestysaktiivisuuden kannalta myönteisenä, että vaalikoneet tarjoavat äänestäjille tietoa eri puolueiden ehdokkaista.

Tehtäväksi informoituina kansalaiset voivat tehdä poliittisia preferenssejään täsmällisesti vastaavia äänestyspäätöksiä. Vaalikone toteuttaa sekä tiedonvälityksen että vuorovaikutuksen funktioita; se välittää tietoa ehdokkaista ja puolueista sekä antaa kansalaisille mahdollisuuden syöttää vertailuun myös omat mielipiteensä, joihin ehdokkaiden mielipiteitä verrataan

Puolueiden motiivit oman vaalikoneen rakentamisen taustalla

Kokoomus ja vasemmistoliitto olivat vuoden 2003 eduskuntavaaleissa ainoat puolueet, joilla oli oma vaalikone. Tämä on yllättävän pieni määrä, sillä vaaleissa ehdokkaita oli asettanut yhteensä 18 puoluetta. Haastattelujen avulla haettiin vastauksia siihen, mitkä olivat puolueiden motiivit oman vaalikoneen rakentamiselle.

Kokoomuksessa eräs oman vaalikoneen rakentamisen syistä oli se, että vaalikone nähtiin ehdokkaiden kotisivu ja vuorovaikutuksellisenä medianäkökulmana.

[”...se lisää ihmisten kiinnostusta tulla meidän nettisivuille ja tutustumaan meidän ehdokkaisiin, koska silloin heistä voi nähdä muutakin kuin katsoa

valokuvaa ja lukea CV:tä ja mennä mahdollisesti linkin kautta heidän nettisivulla eteenpäin, siinä voi myös niihin kysymyksiin vastaamalla kokeilla, että miten ne ehdokkaan mielipiteet vastaa omia..”] Juha Kirstilä

Vasemmistoliitossa ajatus vaalikoneesta syntyi kokonaisvaalikampanjaa suunniteltaessa, ja erityisesti Internetin merkitystä kampanjoinnissa korostettiin.

[”..Ajatus vaalikoneesta tuli samassa yhteydessä kun suunniteltiin kokonaan tätä vaalikampanjaa..meillähän nettisivu ja pidettiin erittäin tärkeänä tiedonvälityksen kannalta ja siinä yhteydessä mietittiin, että vaalikone voisi olla osa myös nettimainontaa ja –tiedonvälitystä.”] Sirpa Puhakka

Sekä kokoomuksessa että vasemmistoliitossa keskeinen motiivi oman vaalikoneen rakentamiseen oli politiikkaan yleensä, puolueeseen, sen ehdokkaisiin ja sen eduskuntavaaliohjelman kohdistuvan yleisen kiinnostuksen lisääminen. Myös tiedonvälitysfunktio eli mahdollisuus välittää tietoa oman puolueen ehdokkaista sekä oman puolueen poliittisista tavoitteista motivoi sekä kokoomusta että vasemmistoliittoa.

Taulukko 1. Puolueiden motiivit oman vaalikoneen rakentamiseen eduskuntavaaleissa 2003.

<u>TOIMINNAN TASO</u>	<u>MOTIIVI</u>
<u>Puolueen perustoiminta</u>	<ul style="list-style-type: none"> * Puolueen perusideologian tunnetuksi tekeminen * Puolueen kotisivujen markkinointi * Yleisen kiinnostuksen lisääminen puoluetta kohtaan * Yleisen kiinnostuksen lisääminen politiikkaa kohtaan
<u>Puolueen eduskuntavaalikampanja</u>	<ul style="list-style-type: none"> * Puolueen eduskuntavaaliohjelman teemojen markkinointi * Puolueen ehdokkaiden esitleminen * Ehdokkaiden välisten mielipide-erojen esiintuominen * Puolueiden välisten mielipide-erojen esiintuominen

Kuten taulukosta 1. on havaittavissa, syyt vaalikoneen rakentamiseen liittyivät puolueissa toisaalla puolueen perusideologiaan eli puolueiden yleisen tunnettuuden lisäämiseen sekä toisaalta puolueen eduskuntavaalikampanjaan eli puolueen sekä ehdokkaiden vaaliteemojen esilletuomiseen. Puolueen perustoiminnan tasolla huomionarvoista on se, että puolueet halusivat vaalikoneillaan herättää kiinnostusta myös politiikkaa kohtaan yleisesti ottaen. Puolueet halusivat mobilisoida kansalaisia poliittiseen osallistumiseen ja mielipiteenmuodostukseen. Puolueen eduskuntavaalikampanjan tasolla eräs motiivi oli ehdokkaiden ja puolueiden välisten mielipide-erojen esiintuominen. Tällä tarkoitetaan sitä, että kysymyksiä laadittiin myös sellaisista näkökulmista, joilla erityisesti pyrittiin tekemään pesäeroa muiden puolueiden näkemyksiin vastaavissa kysymyksissä. Näin ollen vaalikoneiden motiiveilla oli kosketuspintaa myös puolueiden väliseen kilpailuun.

Vaalikoneen tekijät puolueorganisaatioissa

Kokoomuksessa idea vaalikoneen toteuttamisesta syntyi kollektiivisesti puolue toimiston poliittisen sihteeristön piirissä, ja vasemmistoliitossa puolueen tiedotuspäällikön toimesta. Näiden tahojen esityksistä molemmissa puolueissa päätökselle saatiin vaalikampanjan sekä puolue toimiston esimiesten hyväksyntä. Molemmissa puolueorganisaatioissa vaalikoneet nähtiin osina eduskuntavaalikampanjaa, jolloin niiden rakentamisesta päätettiin samoilla hierarkian tasoilla kuin muistakin vaalikampanjan toimenpiteistä.

[”Se on käytännössä puolue toimiston poliittinen sihteeristö..viime kädessä se on tietenkin aina vaalipäällikkö tai toimistoesimies..yhdessä se tehtiin tässä normaalissa päätöksentekoaikavälissä, missä kaikki vaaliasiakkin päätetään..sitä ei missään puolueen johtoryhmässä päätetty, vaan tämä on yksittäinen kampanjan osa.”] Juha Kirstilä

[”Se syntyi tiedotuspuolella, eli minä tein esityksen, ja ei siinä ollut mitään virallisempaa päätöksentekoa. Taluspäällikön kanssa todettiin, että tämä mahtuu vaalibudjettiin ja taluspäällikön kanssa neuvottelimme asiasta ja tästä syntyi päätös. Mutta toki sillä oli puolue johdon hyväksyntä.”] Sirpa Puhakka

Haastattelujen perusteella kokoomuksen ja vasemmistoliiton puolueorganisaatioissa vaalikoneen laatineet työryhmät olivat kokoonpanoltaan

melko samanlaisia, mutta joitakin eroavaisuuksiakin oli. Kokoomuksessa vaalikoneen tekemiseen osallistuivat puoluetoimiston poliittiset sihteerit sekä puolueen ja vaalikampanjan esimiehet, kun taas vasemmistoliitossa työryhmässä oli mukana edustus myös jäsenliitoista ja kysymyksiä pyydettiin myös kahdelta ministerin erityisavustajalta.

[”Se toteutettiin täällä puoluetoimistossa poliittisen sihteeristön voimin ja siitä ytimen muodosti tiedotuksessa töissä olevat ihmiset. sitten niitä kommentoivat vaalipäällikkö, puoluesihteerit ja muutama muu.. ehkä siinä 5-6 henkeä yhteensä oli mukana, joista kaksi teki pohjatyön ja viimeistelyn, muut oli sitten kommentointivaiheessa mukana.. Kysymyksiä muokattiin sen mukaan, mimmoista palautetta saatiin.”] Juha Kirstilä

[”..se tapahtui tiedottajan johdolla ja tiedottaja keräsi tiimin. Meillä oli vasemmistonuorten edustaja mukana, vasemmistonaisten edustaja, kansainvälisten asioiden sihteerit, poliittinen sihteerit oli mukana.. me oltiin se keskeinen tiimi, joka teki tämän. Ja sitten myös toki Kansan Uutisista poliittinen toimittaja sekä toimituspäällikkö luki kysymykset.. pohjakysymyksiä testattiin, esimerkiksi eduskuntaryhmästä pyysin muun muassa parilta erityisavustajalta kysymyksiä pohjaksi.”] Sirpa Puhakka

Sekä kokoomuksessa että vasemmistoliitossa vaalikoneen kysymysten laadintaan osallistui useampi toimija, ja yksittäisten toimijoiden laatimia kysymyksiä kommentoitiin aina suuremmalla joukolla. Vallankäytön näkökulmasta tekijöiden valikoituminen puolueorganisaation sisällä ei välttämättä ole erityisen olennainen kysymys, koska puoluetoimistojen virkailijoiden voidaan olettaa edustavan puolueen virallista kantaa. Yksilöiden väliset mahdolliset näkemyserot ovat todennäköisesti vähintäänkin lieventyneet siinä vaiheessa, kun kysymyksiä on käyty yhdessä läpi.

Kysymysten valinta

Vaalikoneen kysymysten valintaa voidaan pitää vaalikoneen rakentamisprosessin olennaisimpana osana, sillä valitessaan tietyt kysymysteemat ja rajatessaan toiset pois sekä kehystäessään kysymykset puolueet ohjaavat äänestäjien huomiota haluamiinsa teemoihin. Haastatteluissa selvitettiin, millaisia ominaisuuksia puolueet tavoittelivat vaalikoneelleen. Toimivan vaalikoneen tavoitellut ominaisuudet liittyivät kokoomuksessa koneen kysymysten relevanttiuteen, käyttäjien mahdollisuuteen painottaa kysy-

mysten merkitystä sekä koneeseen vastanneiden ehdokkaiden riittävään määrään.

[”.. niiden kysymysten pitää olla jollain tavalla relevantteja.., että ne antaa jollain tavalla konkreettisen, kattavan kuvan siitä poliittisesta teemasta..jos miettii vastajan kannalta, pitää olla jonkinlainen väline, millä niitä kysymyksiä painotetaan;, mitä äänestäjä pitää tärkeänä, ja toisaalta mitä ehdokas pitää tärkeänä.. et on joku vaikka viiden kohdan asteikko yhdestä viiteen..Yks ominaisuus on myös, että mahdollisimman kattava määrä ihmisiä on vastannut.”] Juha Kirstilä

Vasemmistoliitossa vaalikoneen toivottiin auttavan vaaliohjelman teemojen esiin nostamisessa sekä puolueen yleisen tunnettuuden ja kiinnostavuuden lisäämisessä.

[”..puolueen näkökulmasta nimenomaan se, että kysymyksillä kyetään nostamaan niitä teemoja esiin..Sitten yleinen puolueen tunnetuksi tekeminen ja kiinnostavuuden lisääminen..ja sitten ehdokkaiden esiin nostaminen.”] Sirpa Puhakka

Kokoomuksessa vaalikoneen kysymysten valinnassa kiinnitettiin erityistä huomiota kysymysten ajankohtaisuuteen sekä niiden relevanttiuteen kyseessä olevan vaalin kannalta.

[”..osa kysymyksistä oli tavallaan päivänpolttavia tai päiväkohtaisia sen mukaan, mistä silloin ennen vaaleja yleisesti ottaen puhuttiin sekä kokoomuksessa että muissa puolueissa ja mediassa..Koetettiin hakea sellaisia kysymyksiä, että ainakin iso osa niistä olisi merkityksellisiä ja isoja asioita..sellaisia myös, mistä eduskunnassa kansanedustajat päättää.”] Juha Kirstilä

Vasemmistoliitossa pyrittiin muotoilemaan mahdollisimman selkeitä ja ymmärrettäviä kysymyksiä. Kysymyksillä pyrittiin myös ajankohtaisuuteen, sekä viestittämään äänestäjille, mitkä asiat puolueelle ovat yleisesti ottaen tärkeitä.

[”..vaalikoneeseen valittaville kysymyksille kriteerit oli että ne on ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä..plus sitten pyrittiin ajankohtaisuuteen ja kiinnostavuuteen..Pyrittiin mahdollisimman selkeitä kysymyksiä tekemään, ja sitten että ne todella ovat meille vasemmistoliitolle tärkeitä asioista, ja ne samalla myös kertovat siitä, mistä meidän puolueessa on kysymys.”] Sirpa Puhakka

Puolueen perusideologia vaikutti kokoomuksessa vaalikoneen kysymysten valintaan epäsuorasti. Puolueen poliittisia perustavoitteita ei tietoisesti

otettu huomioon, mutta ne kuitenkin vaikuttivat kysymysten valintaprosessin taustalla.

[”..ehkä niissä kysymyksissä semmonen yksilön näkökulma ja toisaalta yritteliäisyys on yksi kantava läpikulkeva teema sisäänrakennetusti, mut sinänsä ei meillä sellaisia kysymyksiä ollut, jotka olis suoraan meidän poliittisista perusaatteista johdettu..tietenkin kaikessa taustalla vaikuttaa, et on jonkinmoinen kysymysten kokonaisuus, mistä aihealueista ja näkökulmasta kysytään..Samana asiaa voi kysyä aika monella tavalla, ja se vaikuttaa, että puhutaanko vaikka työllisyydestä tai työttömyydestä, siinäkin on jo iso ero tai ero ainakin.”] Juha Kirstilä

Vasemmistoliitossa puolueen perusideologia vaikutti kysymysten valintaan siten, että ideologiaan läheisesti kytkeytyvät aihealueet pyrittiin tietoisesti kattamaan kysymyksenasettelussa.

[”Pyrimme kattamaan perusturvaan, verotukseen, turvallisuuspolitiikkaan, ympäristöpolitiikkaan, koulutukseen, sivistykseen ja työllisyyteen liittyvät asiat. Koska jos me ajatellaan meidän perusideologiaa, niin nämä asiat ovat meidän kannalta tärkeitä..näistä alueista oli myös kysymyksiä sitten..Otimme myös naisten ja nuorten näkökulman erityisesti huomioon valitessamme kysymyksiä.”] Sirpa Puhakka

Vaalikoneet ja vaaliohjelmat

Sekä kokoomuksessa että vasemmistoliitossa kysymysten laatimiseen suhtauduttiin vakavasti ja harkiten. Tarkoituksena oli puolueen vaaliohjelmassa esitettyjen tai puolueen omasta ideologisesta perustasta lähtevien asioiden esilletuonti. Tärkeää oli kysymysten olennaisuus kyseessä olevan vaalin kannalta.

[”..ei kysellä vain huvin vuoksi jotain sekalaisia hauskoja asioita, joihin oikeasti edustajilla ei ole kuitenkaan mitään vaikutusvaltaa.. kun kysymyksessä on kokoomuksen vaalikone niin haluttiin tuoda siinä esiin niitä asioita, mitä esim. meidän vaaliohjelmassa oli nostettu kärkeen, tavallaan tehdä niitä kysymystenkin kautta tunnetuksi eli mistä asioista kysyttiin.”] Juha Kirstilä

[”..kun puolueet tekee vaalikoneen niin toki me lähdetään omista ideologisista, aatteellisista lähtökohdista ja valitsemme sitä mukaa, sen pe-

rusteella ne kysymykset, ei kaiken maailman kysymyksiä esitetä.”] Sirpa Puhakka

Vaalikoneen kysymysteemat rakennettiin kokoomuksessa puolueen kuuden kohdan vaaliohjelman ympärille. Koneeseen valittiin myös kysymyksiä, jotka toivat esiin kokoomuksen eroja muihin puolueisiin. Tarkoituksena oli lisäksi laatia kysymyksiä, jotka toisivat kokoomuslaisten ehdokkaiden keskinäisiä eroja esille.

[”..oli joitain semmosia kysymyksiä, joissa nähtiin, että olemme esim. selvästi eri linjoilla vaikkapa hallituskumppani SDP:n kanssa tai sitten pää-oppositi puolue keskustan kanssa.. haluttiin nostaa esiin sellaisia asioita, joissa on löydettävissä eroja muihin puolueisiin..Koitettiin löytää myös kokoomuslaisten välille eroja, koska muuten sieltä tulee vastauksen tuloksena kaikilta samat pisteet, ja se ei ole vaalikoneen idea myöskään.. Tavallaan siinä on kaksi tekijää, toisaalta meidän teemojen ja ajatusten esiintuominen, ja toisaalta pitää löytää niitä eroja myös puolueen sisällä.”] Juha Kirstilä

Vasemmistoliitossa keskeisimpänä lähtökohtana oli, että vaalikoneen kysymykset perustuvat puolueen vaaliohjelman linjauksiin.

[”Vasemmistoliitolla oli vaaliohjelma ja me lähdettiin siitä, että sen täytyis käsitellä niitä asioita, mitä siellä meidän vaaliohjelmassa on.. Meillä selkeästi lähtökohdaksi otettiin, et samoja teemoja käsitellään vaalikoneella kuin meidän vaaliohjelmassa.”] Sirpa Puhakka

Eduskuntavaaliohjelman esittely tuli vasemmistoliitossa kokoomusta korostuneemmin esille kysymyksiä valitessa, ja kokoomuksessa puolestaan puolueiden väliseen kilpailuun liittyvä muista puolueista erottautuminen oli kysymysten laadinnassa vahvemmin esillä kuin vasemmistoliitossa.

Kokoomuksen kysymysten yhteydet puolueen vaaliohjelmaan

Allaolevassa taulukossa on esitetty kaikki kokoomuksen vaalikonekysymykset sekä niitä vastaavat kohdat puolueen ”Tavoitteena parempi arki – Kokoomuksen kuuden kohdan ohjelma” -eduskuntavaaliohjelmasta. Taulukosta 2. näkyy, että vain seitsemällä 22 kysymyksestä oli yhteys puolueen eduskuntavaaliohjelmaan.

Taulukko 2. Kokoomuksen vaalikonekysymysten yhteydet puolueen eduskuntavaaliohjelmaan 2003.

VAALIKONEKYSYMYS	YHTEYS VAALIOHJELMAAN
1.) Eläkeläisten arkea tulee parantaa mieluummin korottamalla eläkkeiden tasoa kuin parantamalla ikääntyneen väestön terveys- ym. palveluja.	3) ”HYVÄT TERVEYSPALVELUT ON TAATTAVA KAIKILLE... Tällä kansalla on varaa huolehtia kunnolla veteraanien ja ikäihmisten palveluista.”
2.) Työttömyyden lieventämiseksi pitää enemmän jatkaa nykyistä aktiivista työvoimapolitiikkaa kuin kannustaa ja tukea yrittäjyyttä.	5) ”TYÖTTÖMYYYTTÄ ON ALENNETTAVA UUSIN KEINAIN JA YRITTÄJYYTTÄ ON EDISTETTÄVÄ”
3.) Ihmisten toimeentuloa tulee kohentaa ennemminkin ansiotulovero ja alentamalla kuin palkko ja ja eläkkeitä korottamalla.	6) ”ANSIOTULON VEROTUSTA ON KEVENNETTÄVÄ... Talouskasvun ja työllisyyden edistämiseksi on jatkettava tuloveron alentamista. Ansiotulojen verotusta tulee keventää noin prosenttiyksikkö vuodessa.”
4.) Alueellisen kehityksen turvaamiseksi on ensisijaisesti lisättävä valtion rahallista tukea maakuntiin sen sijaan, että hajajoitetaan valtion toimintoja maakuntiin.	-
5.) Suomen noudattama ulkomaalaispolitiikka on liian tiukkaa.	-
6.) Suomen turvallisuudesta huolehditaan paremmin itsenäisellä puolustuksella ja liittoutumattomuudella kuin valmiudella Nato-jäsenyyteen.	-
7.) Osinkotuottoja pitää verottaa kahdenkertaisesti.	5) ”...Kokoomuksen mielestä yrittäjätuloa on edelleen verotettava yhdenkertaisesti.”
8.) Kotitalousyön verovähennyksen korottaminen vie Suomea piikayhteiskuntaan.	5) ”...Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä nostetaan 1 500 euroon. Näin tuetaan perheiden jaksamista ja ikääntyvien ihmisten kotona asumista, luodaan uusia työpaikkoja sekä vähennetään harmaata taloutta.”
9.) Elintarvikkeiden arvonlisäveron alentaminen on järkevämpää kuin tuloveron alentaminen.	6) ”ANSIOTULON VEROTUSTA ON KEVENNETTÄVÄ... Talouskasvun ja työllisyyden edistämiseksi on jatkettava tuloveron alentamista. Ansiotulojen verotusta tulee keventää noin prosenttiyksikkö vuodessa.

10.) EU:n laajentuminen aiheuttaa voittopuolisesti Suomelle ongelmia.	-
11.) Turkistarhaus pitää kieltää.	-
12.) Valtion pitää vähentää tukeaan huippu-urheilulle.	-
13.) Suomen luontoa on suojeltu liian vähän.	-
14.) Rikoksista langetettavien rangaistusten taso on Suomessa liian korkea.	-
15.) Suomen maksaman kehitysavun taso on liian pieni.	-
16.) Suomi on varautunut hyvin suurten ikäluokkien eläköitymiseen.	-
17.) Opiskelijoiden toimeentulon taso on liian alhainen.	-
18.) Prostituution kitkemiseksi seksipalvelujen myyminen ja ostaminen pitäisi kriminalisoida.	-
19.) Autoverouudistuksen jälkeen Suomen autovero on sopiva.	-
20.) Lapsiperheiden aseman kohentamiseksi mieluummin korottaisiin lapsilisiä kuin alentaisiin lapsiperheiden verotusta.	1) ”...Kokoomus korottaa alle 7-vuotiaiden lapsilisiä kymmenellä eurolla kuukaudessa. Yksinhuoltajakorotusta nostetaan vähintään viidellä eurolla kuukaudessa
21.) Ajatus kansalaispalkasta on toteuttamisen arvoinen.	-
22.) Ruotsin kielen opetuksen pitää olla pakollista peruskoulussa.	-

Niissä seitsemässä kysymyksessä, joissa kokoomuksen vaalikoneen kysymyksillä on yhteys puolueen vaaliohjelman linjauksiin, asetetaan yleensä vastakkain kaksi ajankohtaisessa poliittisessa keskustelussa esillä ollutta eri toimenpidevaihtoehtoa johonkin tavoitteeseen pääsemiseksi. Näissä kysymyksissä kehystyksen tuloksena määritellään jokin tavoite, eräänlainen yleishyväksytty päämäärä, jonka mielekkyyteen vastajalle ei ole mahdollisuutta ottaa kantaa. Lisäksi määritellään kaksi lukuisten vaihtoehtojen joukosta rajattua vaihtoehtoa tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Kysymyksessä on Entmanin (1993) kuvailema moraalisen päätelmän tekeminen sekä parannuskeinojen ehdottaminen.

Kysymyksessä 1. kysymyksenasetteluun sisältyy ennalta-annettuna tavoite **”eläkeläisten arjen parantaminen”**. Vaalikoneen kysymyksenasettelussa toimenpiteiksi tämän tavoitteen saavuttamiseksi ehdotetaan kahta vaihtoehtoa: a) eläkkeiden tason korottaminen ja b) ikääntyneen väestön terveys- ym. palvelujen parantaminen. Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelmassa korostetaan hyvien terveyspalvelujen takaamista kaikille sekä veteraanien ja ikäihmisten palveluista huolehtimista eli vaihtoehtoa b).

Kysymyksessä 2. kysymyksenasetteluun sisältyy tavoite **”työttömyyden lieventäminen”**, johon vaihtoehdoiksi tarjotaan joko a) nykyisen aktiivisen työvoimapolitiikan jatkamista tai b) yrittäjyyden kannustamista ja tukemista. Eduskuntavaaliohjelmassaan kokoomus toteaa, että työttömyyttä on alennettava uusin keinoin ja yrittäjyyttä on edistettävä. Näin ollen puolueen oma kanta kysymyksenasetteluun on vaihtoehto b).

Kysymyksessä 3. tavoitteellisena pidetään **”ihmisten toimeentulon kohentamista”**, ja toimenpidevaihtoehtoina a) ansiotuloverojen alentamista tai b) palkkojen ja eläkkeiden korottamista. Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelman kanta kysymyksessä esitettyyn on vaihtoehto a), sillä ohjelman mukaan tuloveron alentamista tulee jatkaa ja ansiotulojen verotusta tulee keventää noin prosenttiyksikkö vuodessa.

Kysymyksessä 20. tavoitteeksi asetetaan **”lapsiperheiden aseman kohentaminen”**, ja toimenpidevaihtoehtoina esitetään a) lapsilisien korottamista tai b) lapsiperheiden verotuksen alentamista. Vaaliohjelmassaan kokoomus puoltaa vaihtoehtoa a) esittämällä alle 7-vuotiaiden lapsilisien korottamista kymmenellä eurolla kuukaudessa ja yksinhuoltajakorotuksen nostamista vähintään viidellä eurolla kuukaudessa.

Kokoomuksen vaalikoneessa kehystysprosessin kautta julkilausutut poliittiset tavoitteet:

- eläkeläisten arjen parantaminen
- työttömyyden lieventäminen
- ihmisten toimeentulon kohentaminen
- alueellisen kehityksen turvaaminen
- Suomen turvallisuudesta huolehtiminen
- prostituution kitkeminen
- lapsiperheiden aseman kohentaminen

Suurimmassa osassa kokoomuksen eduskuntavaaliohjelmaan sidoksissa olevista kysymyksistä vaaliohjelman kanta suhteessa kysymykseen toteutuu käyttäjän vastatessa ”eri mieltä”. Esimerkiksi verrattaessa vaalikoneen kysymystä [7. Osinkotuottoja pitää verottaa kahdenkertaisesti.] kokoomuksen eduskuntavaaliohjelman kanta on päinvastainen [”5. ”.Kokoomuksen mielestä yrittäjätuloa on edelleen verotettava yhdenkertaisesti.”] Vastaava kaava toteutuu kysymyksissä 1., 2., 8. ja 9. Kaikissa näissä kysymyksissä kysymyksessä esitetty väittämä on päinvastainen kuin vaaliohjelman linjaus. Vain kysymyksessä 3. ja epäsuorasti kysymyksessä 20. kysymyksen väittämä on samansuuntainen kuin puolueen vaaliohjelman linjaus. Haastattelun tulosten perusteella nämä kysymykset ovat todennäköisesti sellaisia, jotka tuovat esiin eroja kokoomuksen ja muiden puolueiden välillä, tai ne on johdettu puolueen perusideologiasta tai päivänpolitiikan ajankohtaisista kysymyksistä.

22:sta kysymyksestä 15:ssä ei ole ollenkaan yhteyttä puolueen eduskuntavaaliohjelmaan, tai yhteys on niin väljä, ettei voida olettaa, että kysymys olisi nostettu puolueen eduskuntavaaliohjelmasta. Näissä käsitellään useimmiten sellaisia poliittisia kysymyksiä, jotka ovat vaalien alla nousseet esiin keskusteluissa, joissa kokoomuksen kanta poikkeaa kilpailijapuolueiden kannasta tai joihin kokoomuksella on selvä oma kantansa.

Eriytyisen mielenkiintoinen havainto on, että kokoomuksen vaalikoneen kysymyksiä ei ole muotoiltu siten, että niihin ”samaa mieltä” vastaamalla vaalikoneen käyttäjä samalla ilmaisi olevansa samaa mieltä kuin kokoomus vaaliohjelmassaan. Kysymyksien väittämät saattavat edustaa päinvastaista kantaa kuin puolueen oma. Kysymyksenasettelut ovat kärjistäviä, ja niissä esitetyt ratkaisuvaihtoehdot poikkeavat usein toinen toisistaan hyvin selväs-

ti. Tällä tavoin on ehkä pyritty saamaan käyttöä ajattelemaan esillä olevia teemoja, ja kyseenalaistamaan kantojaan erilaisiin ajankohtaisessa poliittisessa keskustelussa esillä olleisiin ratkaisumalleihin kulloinkin kyseessä olevaan tavoitteeseen tai ongelmaan liittyen. Samalla vaalikoneen laatiijat määrittelevät vaalien asialistaa nostamalla ihmisten mieliin juuri tiettyjä poliittisia teemoja ja jättämällä jotkut teemat kokonaan mainitsematta.

Vasemmistoliiton kysymysten yhteydet puolueen vaaliohjelmaan

Viereisessä taulukossa on esitetty kaikki vasemmistoliiton vaalikonekysymykset sekä niitä vastaavat kohdat puolueen eduskuntavaaliohjelma-
Taulukosta 3. näkyy, että 16:ssa 20:sta kysymyksestä oli yhteys puolueen eduskuntavaaliohjelmaan.

Niissä 16:ssa, joilla on yhteys vasemmistoliiton eduskuntavaaliohjelmaan, tuo yhteys ilmenee lähes sanatarkoin vastaavuuksin. Näiden kysymysten rakenne on sellainen, että niissä esitetään jokin poliittinen tavoite sekä 1-3 kannatettavaa toimenpidettä, joilla tavoitteeseen päästään. Kokoomuksen vaalikoneen kysymysten rakenteesta poiketen vasemmistoliiton kysymyksissä vastaa ja ei ota kantaa vaihtoehtoihin toimenpiteisiin, vaan on joko samaa tai eri mieltä kysymyksessä esitetyistä tavoitteesta ja toimenpiteistä, joita tavoitteeseen pääsy edellyttää; kaikista samalla kertaa.

Lähes kaikki Vasemmistoliiton vaalikoneen kysymykset ovat samalla puolueen eduskuntavaaliohjelman otteita kuten esimerkiksi kysymys 8. ”Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanottaminen on Suomen moraalinen ja oikeudellinen velvollisuus.” Vasemmistoliiton eduskuntavaaliohjelmassa on asiasta todettu täsmälleen samoin sanoin. Samankaltaiset tai lähes yhtä suorat puolueen eduskuntavaaliohjelmaa toistavat lainaukset ovat myös kysymyksissä 3.-6., 9.-10., 14.-15., 17.-18. ja 20. eli yhteensä 12 kysymyksessä 20:sta.

Kokoomuksen vaalikonekysymyksissä poliittisia tavoitteita on julki-
lausuttu kirjoittamalla ne kysymyksiin ikään kuin ”sisään” siten, ettei käyttäjä voi vastauksellaan ottaa kantaa itse tavoitteisiin, vaan pelkästään vaihtoehtoihin toimenpiteisiin näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Vasemmistoliiton kysymyksissä ei ole samalla tavoin niin sanottuja ”sisäänkirjoitettuja” tavoitteita, vaan tavoitteet julki-
lausutaan hyvin suoraviivaisin suoraan vaalikonelainauksin.

Taulukko 3. Vasemmistoliiton ja Kansan Uutisten vaalikonekysymysten yhteydet puolueen eduskuntavaaliohjelmaan.

VAALIKONE-KYSYMYS	YHTEYS VAALIOHJELMAAN
1.) Asumisolaja saadaan parannettua, jos lisätään reilusti yhteiskunnan tukemaa vuokra-asuntotuotantoa.	”OMA KOTI ON JOKAISEN OIKEUS... Koska markkinat eivät asuntokysymystä kykene ratkaisemaan, yhteiskunnan tukemaa sosiaalista asuntotuotantoa on jatkettava ja sitä on kehitettävä vastaamaan myös uusiin, yksilöllisiin tarpeisiin sekä kestäväen kehityksen haasteisiin.”
2.) Vanhempien tulisi saada vapaasti valita lapsensa koulu jo peruskoulutasolla.	-
3.) Suomen pitäisi käyttää kehitysyhteistyöhön vähintään YK:n suosittelu 0,7 prosenttia bruttokansantuotteesta vuoteen 2010 mennessä, vaikka se merkitsisi tinkimistä oman maan kansalaisten elintasosta.	”REILUMMAN MAAILMAN PUOLESTA... Vasemmistoliiton tavoitteena on, että Suomen kehitysyhteistyömäärärahat nostetaan YK:n suositteluun 0,7 prosentin osuuteen bruttokansantuotteesta vuoteen 2010 mennessä.”
4.) Suomeen on luotava hoitotakuu, jolloin kiireellisissä tapauksissa hoitoon on päästävä heti, hoidon tarpeen arviointiin on päästävä kolmen päivän kuluessa ja tutkimuksiin kolmessa viikossa. Hoitotakuu pitää turvata laissa, vaikka se merkitsisi terveyspalvelujen osittaista yksityistämistä.	”Terveys ei saa olla rahasta kiinni... Jotta hoitoa tarvitsevat saavat sitä ajoissa, Suomeen on luotava hoitotakuu järjestelmä. Kiireellisissä tapauksissa hoitoon on päästävä heti ja perusterveydenhoitoon kolmessa päivässä. Tutkimuksiin on päästävä kolmessa viikossa. Hoitoon pääsyn nopeuttaminen on kuitenkin toteutettava ensisijaisesti julkista terveydenhoitoa lisäämällä, ei siten, että verovaroja käytetään yksityisten palveluiden ostoon tai niiden käytön tukemiseen korvauksilla tai verohelpotuksilla.
5.) Suomen ei pidä liittyä NATO:n jäseneksi.	”TURVALLISUUDEN LÄHTÖKOHTANA YHTEISTYÖ JA YK:N KUNNIOITUS... Suomen ei pidä liittyä NATO:on.”
6.) Talouspolitiikan on tuettava talouden kasvua ja vakautta, koska myönteinen työllisyyskehitys edellyttää talouskasvua.	”Työllisyyteen panostettava... Myönteinen työllisyyskehitys edellyttää talouskasvua. Siksi talouspolitiikan on tuettava talouden kasvua ja vakautta.”
7.) Prostituutio ei edusta vapautta, vaan ylläpitää perinteisiä valta- ja seksuaalisuhteita naisten ja miesten välillä.	-
8.) Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanottaminen on Suomen moraalinen ja oikeudellinen velvollisuus.	”MAAHANMUUTTAJIEN ELÄMÄN EDELLYTYKSET TURVATTAVA... Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanottaminen on Suomen moraalinen ja oikeudellinen velvollisuus

9.) Jokaisella lapsella tulee olla oikeus päivähoitoon, vaikka toinen vanhemmista olisi kotona esimerkiksi työttömyyden tai raskauden vuoksi.	”Palveluiden tuettava kaikissa elämäntilanteissa... Lapsella on oikeus päivähoitoon ja varhaiskasvatukseen. Vasemmistoliiton mielestä subjektiivinen päivähoito-oikeus on turvattava.”
10.) Suomen on toimittava aktiivisesti sen puolesta, että Euroopan unionissa sovitaan pääoma-, osinko- ja yhteisöverotuksen sekä ympäristöverotuksen minimitasoista ja torjutaan näiltä osin maiden välinen verokilpailu.	”KOHTI DEMOKRAATTISTA JA SOSIAALISTA EUROOPAN UNIONIA... Vasemmistoliitto vaatii sosiaalista Eurooppaa, jossa sovitaan sosiaaliturvan, työehtojen ja ympäristönsuojelun vähimmäistasoista ja torjutaan Euroopan maiden välinen verokilpailu.”
11.) Vanhusten hoivaa on siirrettävä nykyistä enemmän omaisten vastuulle.	”Palveluiden tuettava kaikissa elämäntilanteissa... Vanhushoivan laadusta on huolehdittava niin kotihoidossa kuin laitoksissakin. Omaishoidon korvauserusteet on yhtenäistettävä ja turvattava riittävä korvauksen taso koko maassa. Omaishoitajien mahdollisuutta vapaisiin on lisättävä.”
12.) Työllisyyden parantaminen edellyttää sitä, että palkoista ja työehtoista voidaan entistä joustavammin sopia työpaikkakohtaisesti.	-
13.) Huumepolitiikassa tulisi siirtää resursseja kontrollitoimista valistukseen, hoitoon ja kuntoutukseen.	-
14.) Ympäristöystävällisesti ja eettisesti tuotettujen elintarvikkeiden tuotantoa on tuettava muuta maataloutta enemmän, jotta ympäristöystävällisesti tuotettujen elintarvikkeiden kuluttajahinnat saadaan laskemaan.	”EKOLOGISELLA MAATALOUDELLA LAADUKKAITA ELINTARVIKKEITA... Jotta ympäristöystävällisesti ja eettisesti tuotettujen elintarvikkeiden hinta saadaan alenemaan ja niiden osuus tuotannosta ja kulutuksesta kasvamaan, niitä on tuettava enemmän kuin muita tuotantotapoja.”
15.) Tavoitteena on oltava työajan yleinen lyhentäminen koko Euroopan unionin alueella, vaikka jouduttaisiin tinkimään ansiotasosta.	”HYVINVOINTI SYNTYY TYÖSTÄ... Tavoitteena on oltava työajan yleinen lyhentäminen koko Euroopan unionin alueella.”
16.) Kotihoidontukea tulee kehittää siten, että sitä käyttävät isät ja äidit tasapuolisesti.	”PERUSTURVAN AUKOT PAIKATTAVA... Sukupuolten välistä tasa-arvoa ei saa heikentää perheiden tukemisen nimissä. Siksi perheiden toimeentulon parannukset eivät saa tapahtua naisten oman valinnanvapauden kustannuksella. Lasten kotihoitoa on jatkossakin tuettava kotihoidontuen, ei verovähennysten avulla.”
17.) Autoliikennettä on vähennettävä hyvällä yhdyskuntasuunnittelulla, joukkoliikenteen tukea lisäämällä ja siirtämällä liikennettä kiskoille.	”YMPÄRISTÖÄ SUOJELTAVA KANSALLISESTI JA KANSAINVÄLISESTI... Autoliikennettä onkin vähennettävä hyvällä yhdyskuntasuunnittelulla, joukkoliikenteen tukea lisäämällä ja siirtämällä liikennettä kiskoille.”
18.) Suomen elinkeinoelämälle maahanmuuttajat ja ulkomaalaiset työntekijät ovat suuri voimavara.	”MAAHANMUUTTAJIEN ELÄMÄN EDELLYTYKSET TURVATTAVA... Suomen elinkeinoelämälle maahanmuuttajat ja ulkomaalaiset työntekijät ovat suuri rikkaus. On kuitenkin pidettävä huolta siitä, ettei heidän työpanostaan käytetä.”

19.) Opintotuen tasoa voidaan korottaa, jos korkeakouluopintojen kestoön säädetään samalla 5-7 vuoden yläraja.	”PERUSTURVAN AUKOT PAIKATTAVA... Opintorahaa on korotettava ja korkeakouluopiskelijoiden tavoin myös itsenäisesti asuvien alle 20-vuotiaiden toisen asteen opiskelijoiden opintotuki on maksettava vanhempien tuloista riippumatta.”
20.) Jokaisessa maakunnassa täytyy olla yksi elinvoimainen ja kehittyvä aluekeskus, jonka menestys vahvistaa myös ympäröivää seutua.	”Työllisyyteen panostettava...Jokaisessa maakunnassa täytyy olla vähintään yksi elinvoimainen ja kehittyvä aluekeskus, jonka menestys vahvistaa myös ympäröivää seutua.

Vasemmistoliiton ja Kansan Uutisten vaalikoneessa kehystysprosessin kautta julkilausutut poliittiset tavoitteet:

- vuokra-asuntotuotannon lisääminen
- kehitysyhteistyömäärärahojen nostaminen
- hoitotakuu järjestelmän luominen
- turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanottaminen
- subjektiivinen päivähoido-oikeus
- Euroopan maiden välisen verokilpailun torjuminen
- työllisyyden parantaminen
- ympäristöystävällisesti tuotettujen elintarvikkeiden tuotannon tukeminen
- työajan yleinen lyhentäminen koko EU:n alueella
- kotihoidontuen kehittäminen
- autoliikenteen vähentäminen
- opintotuen tason korottaminen

Neljässä kysymyksessä 20:sta retorista yhteyttä puolueen eduskuntavaaliohjelmaan ei ole ollenkaan, tai yhteys on niin väljä, ettei voida olettaa, että kysymys olisi nostettu puolueen eduskuntavaaliohjelmasta. Vasemmistoliiton vaalikone on lähes toisinto puolueen eduskuntavaaliohjelmasta. Sen tarkoituksena on todennäköisesti hyvin selvästi ollut toimia osana puolueen eduskuntavaalikampanjaa, jonka poliittiset sisällöt vaaliohjelmassa on linjattu. Tällä on todennäköisesti pyritty vahvistamaan sitä kehystysprosessia, jonka tuloksena vaaliohjelmaan nostetut teemat ja asiakysymykset on valittu. Äänestäjien on ehkä näin toiston kautta toivottu tunnistavan vasemmistoliiton poliittisia tavoitteita, äänestäjien mielenkiinto ja huomio on pyritty ohjaamaan suoraan puolueen todellisiin tavoitteisiin.

Kokoomuksen ja vasemmistoliiton vaalikoneiden kysymysrakenne poikkeaa toisistaan selvästi siten, että kokoomuksessa vaalikoneella on merkittävästi löyhempi yhteys puolueen eduskuntavaaliohjelmaan kuin vasemmistoliitolla. Kokoomuksen vaalikoneen kysymyksenasettelu on tietyllä tavalla yleispoliittisempi sikäli, että kysymysten kehystyksessä on lausuttu myös kokoomuksen omasta kannasta poikkeavia näkökulmia. Vasemmistoliiton koneen kehystysprosessissa on puolestaan ollut strategiana operoida retorisesti vain puolueen omin tavoittein. Mitään puolueen omalle ajattelulle vierasta tai vastakkaista lausumaa ei ole sisällytetty kysymyksiin.

Kokoomuksen vaalikone vaikuttaa vasemmistoliiton konetta irrallisemmalta suhteessa puolueen vaaliohjelmaan. Kysymysten kehystyksessä valittu strategia on puolueissa ollut toisenlainen. Vaikuttaa siltä, että kokoomuksessa on ollut voimakkaampi pyrkimys yleispoliittisen ja erityisesti ajankohtaisen keskustelun eräänlaiseen dokumentointiin kysymyksenasettelun tarjoamissa mahdollisuuksien rajoissa. Kysymyksiin sisältyy väittämiä, jotka ovat puolueen omista mielipiteistä poikkeavia. Vasemmistoliitossa kehystys on tietystä mielestä tehty ”puoluepoliittisemmin” tai ainakin siinä on valittu kokonaan toisenlainen näkökulma; kysymykset toistavat puolueen omia tavoitteita.

Kokoomuksen koneessa melko suuri irrallisten kysymysten joukko viittaa siihen, että koneen kysymyksillä on pyritty vetoamaan niin sanottuihin asiakysymysäänestäjiin, joille yksittäiset asiakysymykset saattavat ratkaista koko äänestyspäätöksen. Vasemmistoliitossa kysymyksillä tunnutaan paremminkin vetoamaan puoluesamaistumiseen, koska kysymykset ovat suurilta osin johdettu suoraan puolueen vaaliohjelmasta.

Haukio ja Suojanen (2004) ovat esittäneet vaalikoneelle viisi erilaista näkökulmaa, joista tämän artikkelin kannalta mielenkiintoisin on ”vallankäytön mahdollistava kanava”. On selvää, että puolueen vaalikoneen tekijät ovat käyttäneet agendanmäärittelyvaltaa valitessaan koneensa kysymyksiä. Jos agendanmäärittelyvallan yhtenä tarkoituksena pidetään vaikuttamista siihen, mistä asioista ihmisille ylipäättään muodostuu käsitys, voidaan vasemmistoliiton ajatella käyttävän tätä selvemmin omaksi hyväkseen. Vasemmistoliiton koneen kautta ihmisten mieliin nostetaan vain puolueen omia tavoitteita, kun taas kokoomuksen koneessa agendanmäärittelyvaltaa käytetään puolueen tarkoituksien kannalta löyhemmin; nostaen esiin

myös sellaisia linjauksia, jotka jokin toinen puolue on nostanut keskusteluun, mutta joista kokoomuksella on poikkeava mielipide.

Toisaalta on mahdotonta arvioida, kumpi strategia puoluetta lopulta äänestystulosten valossa enemmän hyödyttää; pelkästään omien vaiko omien sekä kilpailijapuolueiden mielipiteiden esiinnostaminen. Tämän arvioiminen vaatisi käyttäjätutkimuksen, jonka kautta voitaisiin selvittää, miten puolueen vaalikone on käyttäjiensä äänestyspäätöksiin vaikuttanut, vai onko se vaikuttanut ollenkaan. Huomionarvoista on myös, että luonnollisesti myös kaikissa muissakin kuin puolueen vaalikoneissa käytetään kehystykseen perustuvaa agendanmäärittelyvaltaa. Aivan samoin näissä puolueisiin sitoutumattomissa vaalikoneissa kysymyksiä rajataan ja kehystetään, vaikuttaen samalla siihen, mistä asioista ihmisille muodostuu mielipide.

Johtopäätökset

Puolueita käsittelevän politiikan tutkimuksen näkökulmasta puolueiden vaalikoneet ovat erityisen kiinnostavia tutkimuskohteita, koska niiden rakentaminen on osa puolueen tavoitteellista toimintaa. Kun puolueet rakentavat oman vaalikoneen, on selvää, että vaalikone ilmentää puolueen toiminnan tavoitteellisuuteen liittyviä motiiveja. Kokoomuksella ja vasemmistoliitolla oli vuoden 2003 eduskuntavaaleissa monia samansuuntaisia motiiveja oman vaalikoneen rakentamisen taustalla. Puolueen perustojen tasolla puolueet pyrkivät vaalikoneellaan lisäämään yleistä kiinnostusta politiikkaa sekä omaa puoluettaan kohtaan. Vaalikoneet olivat osa puolueiden aatemaailman tunnetuksi tekemistä sekä kotisivujen markkinointia. Puolueen eduskuntavaalikampanjan tasolla vaalikoneella pyrittiin tuomaan esiin puolueiden välisiä ja ehdokkaiden välisiä mielipide-eroja sekä esittelemään puolueen ehdokkaita.

Molemmissa puolueissa vaalikoneet nähtiin osina eduskuntavaalikampanjaa. Sekä kokoomuksessa että vasemmistoliitossa vaalikoneen kysymysten laadintaan osallistui useampi toimija, ja yksittäisten toimijoiden laatimia kysymyksiä kommentoitiin aina suuremmalla joukolla. Vallankäytön näkökulmasta tekijöiden valikoituminen puolueorganisaation sisällä ei välttämättä ole olennaista, koska puolue toimistojen virkailijoiden voidaan olettaa edustavan puolueen virallista kantaa. Yksilöiden väliset

mahdolliset näkemyserot ovat todennäköisesti vähintäänkin lieventyneet siinä vaiheessa, kun kysymyksiä on käyty yhdessä läpi.

Sekä kokoomuksessa että vasemmistoliitossa kysymysten laatimisessa ideana oli puolueen vaaliohjelmassa esitettyjen tai puolueen omasta ideologisesta perustasta lähtevien asioiden esilletuonti. Tärkeää oli kysymysten olennaisuus kyseessä olevan vaalin kannalta. Kokoomuksessa puolueen poliittisia perustavoitteita ei tietoisesti otettu huomioon, mutta ne kuitenkin vaikuttivat kysymysten valintaprosessin taustalla. Vasemmistoliitossa puolueen perusideologia puolestaan vaikutti kysymysten valintaan siten, että ideologiaan läheisesti kytkeytyvät aihealueet pyrittiin tietoisesti kattamaan kysymyksenasettelussa.

Vaalikoneen kysymysteemat rakennettiin kokoomuksessa puolueen kuuden kohdan vaaliohjelman ympärille. Koneeseen valittiin myös kysymyksiä, jotka toivat esiin kokoomuksen eroja muihin puolueisiin. Tarkoituksena oli lisäksi laatia kysymyksiä, jotka toisivat kokoomuslaisten ehdokkaiden keskinäisiä eroja esille. Vasemmistoliitossa keskeisimpänä lähtökohtana oli, että vaalikoneen kysymykset perustuvat puolueen vaaliohjelman linjauksiin.

Artikkelissa esitellyn aineiston valossa voidaan päätellä puolueiden pyrkivät ohjaamaan äänestäjien huomion omiin vaaliteemoihinsa nostamalla niihin liittyviä kysymyksiä vaalikoneensa kysymyslistalle. Edustuksellisen demokratian näkökulmasta puolueiden vaalikoneen voidaan ajatella tukevan puolueen vaalikampanjaa, välittävän tietoa puolueen ehdokkaista ja puolueen tavoitteista sekä lisäävän yleistä kiinnostusta puolueita kohtaan. Ne ohjaavat käyttäjiä muodostamaan mielipiteitä tietyistä kysymyksistä, mutta aivan samoin toimivat muutkin vaalikoneet. Puolueiden vaalikoneiden merkitys lienee voimakkaammin niiden vaikutuksessa puolueiden yleiseen vetovoimaan ja kiinnostavuuteen. Tulevaisuudessa vaalikoneiden kaltaiset informaatioteknologioiden hyödyntämiseen liittyvät puoluetoinnin muodot voivat merkitä puolueille uutta mahdollisuutta lisätä ihmisten kiinnostusta puolueita ja niiden toimintaa kohtaan sekä vahvistaa tätä kautta puolueiden asemaa edustuksellisen demokratian keskeisinä instituutioina.

LÄHTEET

- Budge, I. & D. Farlie (1983): *Explaining and Predicting Elections*. Allen & Unwin, London.
- Entman, Robert M. (1993): *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Goffman, Erving (1974): *Frame analysis. An Essay on the Organisation of Experience*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Haukio, J. ja M. Suojanen (2004): *Vaalikone poliittisena mediana*. *Politiikka* 46(2), 128–136.
- Helsingin Sanomat, Mielipide 13.3.2003: *Kimmo Grönlund: Vaalikoneet korostavat henkilöä?*
- McCombs, Maxwell (1980): *The Agenda Setting Approach*. Teoksessa Nimmo, D. & K. Sanders (toim.) *Handbook of Political Communication*. SAGE, Beverly Hills.
- Norris, Pippa (2001): *Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pan, Z. & G. M. Kosicki (2001): *Framing as a Strategic Action in Public Deliberation*. Teoksessa: Reese, S. D., Gandy jr. O. H. & A. E. Grant (toim.): *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*. New Jersey: LEA, s. 35-65.
- Talouselämä (2003): *Pekka Seppänen: Raju porvari, kova kommari. Pelin henki 7.3.2003* [online]. [viitattu 17.3.2004]. <http://www.talouselama.fi/doc.te?d_id=55576>.
- Vihreä Lanka (2003): *Joonas Pörsti: Vaalikoneiden suosio kasvaa. Internet ohjaa etenkin epävarmojen äänestäjien käyttäytymistä. 7.3.2003* [online]. [viitattu 1.9.2006]. <<http://arkisto.vihrealanka.fi/2003/10/vaalikone.html>>.

Eduskuntavaaliohjelmat 2003

- Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2003 [online]. <<http://www.fsd.uta.fi/aatemaatti/vaalit2003/ohjelmat/KOK2003.html>>.
- Vasemmistoliiton eduskuntavaaliohjelma 2003 [online]. <<http://www.fsd.uta.fi/aatemaatti/vaalit2003/ohjelmat/VAS2002.html>>.

Haastattelut

- Kirstilä, Juha (2004): *Kokoomuksen tiedotussihteeri Juha Kirstilän haastattelu, huhtikuu 2004*.
- Puhakka, Sirpa (2004): *Vasemmistoliiton tiedotuspäällikkö Sirpa Puhakan haastattelu, huhtikuu 2004*.

LIITE: TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYKSET

A. Motiivit puolueen oman vaalikoneen rakentamisen taustalla

- A1. Koska puolueessanne heräsi ajatus omasta vaalikoneesta?
- A2. Kuka puolueessanne viime kädessä teki päätöksen oman vaalikoneen toteuttamisesta?
- A3. Kuvailkaa vaalikoneenne rakentamisen motiiveja. Miksi puolueenne halusi tehdä oman vaalikoneen?
- A4. Millaisia ominaisuuksia mielestänne hyvällä ja toimivalla vaalikoneella on puolueen näkökulmasta?
- A5. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä vaalikoneellanne oli muihin vaalikoneisiin kuten YLE:n, Alma Median ja Helsingin Sanomien koneisiin?

B. Vaalikoneen kysymysten valinta

- B1. Ketkä puolueestanne olivat mukana suunnittelemassa vaalikonetta, ja millä perustein heidät valittiin?
- B2. Millaisia kriteerejä asetitte vaalikoneeseen valittaville kysymyksille? (esim. ajankohtaisuus, ymmärrettävyys, relevanttius kyseessä olevan vaalin kannalta)
- B3. Kuvailkaa vaalikoneenne kysymysaiheiden rajaamista ja teemojen valintaa.
- B4. Käytettiinkö kysymyksissänne merkitysarvojen painotuksia? Entä avoimia kenttiä? Miksi tai miksi ei?
- B5. Millainen yhteys vaalikoneenne kysymyksillä oli puolueenne eduskuntavaaliohjelmaan tai puolueenne muihin poliittisiin ohjelmiin?
- B6. Miten kuvailisitte vaalikoneenne kysymyksiä puolueenne perusideologian kannalta?
- B7. Oliko ulkopuolisilla tahoilla tai puolueenne jäsenistöllä mahdollisuus vaikuttaa vaalikoneenne kysymysten valintaan?

C. Vaalikoneen kohderyhmä ja markkinointi

- C1. Asetitteko vaalikoneellenne jonkin kohderyhmän, ja jos, niin mikä tämä kohderyhmä oli?
- C2. Miksi vaalikoneenne ehdokastietokantaan hyväksyttiin vain oman puolueenne ehdokkaat?
- C3. Millainen käsitys teillä on vaalikoneenne käyttäjäkunnasta? (puolueen jäsenet vs. muut kansalaiset)

C4. Miten ja missä markkinoitte vaalikonettanne?

C5. Miten kuvailisitte vaalikonettanne osana puolueenne kokonaisvaalikampanjaa? Entä osana Internet-sivujanne?

D. Mielenpitoet ja visiot

D1. Millaista palautetta olette saaneet vaalikoneestanne ehdokkailta ja käyttäjiltä?

D2. Kuinka monta prosenttia puolueen ehdokkaista vastasi? Miksi osa jätti vastaamatta?

D3. Tarvitsivatko ehdokkaat apua vaalikoneeseen vastaamisessa?

D4. Ilmenikö vaalikoneenne toiminnassa teknisiä ongelmia? Oliko vaalikoneenne tekninen hallinnointi ulkoistettu?

D5. Miten suhtaudutte ajatukseen vaalikoneesta, joka vertailisi puolueita yksittäisten ehdokkaiden sijasta?

D6. Onko vaalikone mielestänne tasa-arvoinen media?

D7. Uskotteko vaalikoneilla voitavan vaikuttaa kansalaisten äänestyspäätöksiin?

D8. Aikooko puolueenne tulevissakin vaaleissa rakentaa oman vaalikoneen, ja jos, niin miksi?

D9. Muita mieleen tulevia kommentteja?

Johanna Lassy-Mäntyvaara

KAUPUNKILAISTEN KUNNALLISVAALIKONE KANSALAISLÄHTÖISENÄ JULKISUUSKOKEILUNA¹

Vaalikoneet kunnallisvaaleissa

Internetissä toimivat vaalikoneet olivat ensi kertaa mukana kunnallisvaaleissa syksyllä 2000. Tällöin vaalikoneita tehtiin kunnallisvaaleihin ahkerasti, ja niitä oli koko maassa peräti 11, joiden joukossa oli niin valtakunnallisia kuin paikallisiakin sovellutuksia. Tampere, johon tämä artikkeli keskittyy, suorastaan kuhisi nettidemokratian muurahaispesänä – olihan sekä Aamulehdellä, Tamperelaisella että Tampere-foorumilla omat sähköiset vaalisivunsa. Tamperelaisille ehdokkaille kysymyksiä tuottivat Aamulehden, Yleisradion, MTV3:n vaalikoneet sekä Tampere-foorumin suunnitteluryhmän työstämä kaupunkilaisten kestävä kehityksen vaalikone, jota tämä artikkeli tarkastelee.

---

¹ Päivitykset ja muokkaukset 2006: Jarno Talponen, Maria Suojanen ja Johanna Lassy-Mäntyvaara

Vaalikoneita on mielenkiintoista tarkastella demokratian kehityksen näkökulmasta. Internet on tuonut edustuksellisen demokratian käyttöön uusia välineitä – vaalikone on niistä yksi esimerkki² - mutta tämä ei tarkasteltavassa tapauksessamme lisännyt luottamusta edustuksellista järjestelmää kohtaan.

Kuntalaisen mahdollisuuteen osallistua oman paikkakuntansa asioihin vaikuttavat olennaisesti paikallisviestimet ja niiden tuottama julkisuus. Viestimet paitsi välittävät tietoa, myös määrittelevät paikalliskysymyksiä sekä tarjoavat areenan keskustelulle. Julkisuus on osallistumisen kannalta tärkeää, koska sen kautta syntyy vuorovaikutusta asukkaiden ja hallintokoneiston välille. Vain tätä kautta asukkailla voi säilyä luottamus siihen, että osallistumalla voi vaikuttaa.

Kansalaisten mahdollisuus toimia ja vaikuttaa asioihin julkisesti ei kuitenkaan ole lainkaan itsestään selvää. Tärkeä syy tähän on se, että journalismille on vakiintunut keskeinen asema, lähes yksinvalta, julkisen tilan tuottajana ja ylläpitäjänä. Journalismi rakentaa helposti vastaanottajilleen ulkopuolisen aseman esittämäänsä todellisuuteen nähden, jolloin vastaanottajien rooli on yleisön ominaisuudessa seurata sivusta journalismin tuottamaa julkisuutta. (Ridell 2000, 57.) Tämä estää kansalaisia tunnistamasta sitä aktiivista toimijan roolia, johon kunnallisdemokratia nykyään periaatteessa tarjoaa mahdollisuuden lakiuudistusten ja uusien osallistumiskanavien kautta. Yhdeksi ratkaisuyritykseksi näihin pulmiin tarjoutuu kansalaisten tuottama omaehtoinen julkisuus: heidän itsensä luomat tilat ja kanavat asioiden julkittuomiseen ja julkisen puheoikeuden käyttöön. Niiden kautta asukkaat voivat vaikuttaa siihen, että julkiset kohtaamiset hallinnon kanssa tapahtuvat heidän, eivät valtamedian tai byrokraattien ehdoilla. Kuvaava esimerkki kansalaisjulkisuudesta on kaupunkilaisten kestäväen kehityksen vaalikone.

Kaupunkilaisten kunnallisvaalikone poikkeaa journalismin määrittämästä mallista monella tapaa. Sen kysymykset työsti tamperelainen kaupunkilaisfoorumi Tampere-foorumi³ yhdessä aiheesta kiinnostuneiden

2 Vaalikoneiden lisäksi kaikilla puolueille ja suurella osalla ehdokkaista oli kunnallisvaaleissa omat verkkosivunsa. Myös kuntien viralliset sivut valjastettiin vaalien käyttöön. Esimerkiksi Tampereen kaupungin verkkosivuilla saattoi vaalikeskusteluun osallistumisen ja ehdokaslistojen selailun lisäksi tehdä aloitteita uudelle valtuustolle.

3 Tampere-foorumi sai alkunsa vuonna 1996 Tulevaisuuden tutkimuksen seuran ja Tampereen kaupungin ympäristövalvontayksikön aloitteesta. Ajatuksena oli pyrkiä vastamaan tarpeeseen elävöittää paikallista demokratiaa ja kasvattaa kuntalaisten osallisuutta kestäväen kehityksen kysymyksissä.

kaupunkilaisten kanssa. Vaalikone tehtiin talkoilla ja sen toteutukseen oli kaikilla tamperelaisilla avoin pääsy. Kysymykset vaalikoneeseen koottiin avoimessa kysymyspajassa, johon kaupunkilaisia kannustettiin tulemaan mukaan.

Kaupunkilaisten vaalikone poikkeaa viestinten tekemistä vaalikoneista myös siinä, että sen keskeisenä pitkän aikavälin ideana oli mahdollistaa paikallisen päätöksenteon seuranta ja valvominen. Valittujen valtuutettujen kannanotot oli tarkoitus säilyttää verkossa seuraavan vaalikauden ajan, jolloin kaupunkilaiset voivat milloin tahansa verrata vaalikoneessa esitettyjä mielipiteitä ja aikomuksia valtuutettujen todelliseen toimintaan (Rättilä 2000, 2).

Tämä artikkeli keskittyy vaalikoneeseen kansalaisten omaehtoisena julkisuustuotantona, niin sanottuna kansalaisjulkisuutena. Kirjoituksen pohjana on pro gradu -työni, joka tarkastettiin Tampereen yliopistossa 2001 (Lassy, 2001). Artikkelin on kerrottu kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Olin itse mukana vuosina 1999 - 2000 Tampereen kansalaisfoorumien vaalikonetalkoissa, jonka yhtenä tärkeänä ulottuvuutena oli kunnallisvaaliehdokkaiden ja paikallisviestimien haastaminen julkiseen vuorovaikutukseen. Tarkoituksena oli myös luoda kansalaisjulkisuuden käytäntöjä ja kehitellä yhdenlaista mallia avoimemman demokratian ja julkisuuden toteutumiseksi.

Julkisuus ja demokratian kriisi

Julkisuus voidaan ymmärtää monella tapaa. Se mieltyy helposti kaikkien ulottuvilla oleviksi yhteiskunnallisiksi instituutioiksi, jonkin asian yleiseksi esilläoloksi vastakohtana sen yksityisyydelle tai tiedotusvälineiksi ja niiden kautta tapahtuvaksi julkistamiseksi. Tämän kirjoituksen kannalta oleellisinta on julkisuuden rooli yhteiskunnan muodostajana ja sen vahva yhteys länsimaiseen demokratiaan, jonka kautta käsitteen määrittelee Jürgen Habermas (Koivisto ja Väliverronen 1987).

Habermasin mukaan julkisuus voidaan ymmärtää pääasiassa kahdella tavalla: se on yhtäältä yhteiskunnan poliittisen organisoitumisen periaate ja toisaalta yhteiskunnallisen elämän alue, jossa niin sanottu julkinen mielipide muodostuu. Toimija on Habermasin mukaan yleisö, jonka tehtävänä on yleistä mielipidettä muodostamalla ohjata viranomaisten toimintaa ja yhteiskunnan kehitystä. Julkisuus toimii siis näin valtion ja kansalaisyht-

teiskunnan välittäjänä. Kyseessä on Habermasin määrittelyn mukaan niin sanottu porvarillisen julkisuuden ihanne, jonka perustana on kriittisesti järkeilevistä yksilöistä muodostuva yleisö. Se muodostaa mallin demokraattiselle osallistumiselle, jonka käytännön mukaan yhteiskunnallinen päätöksenteko ja vallankäyttö alistetaan julkiselle järjenkäytölle ja yleisen mielipiteen tuomiolle. (Koivisto ja Väliverronen 1987, 12–13.) Habermasin käyttämä termi public suomennetaan siis perinteisesti sanalla yleisö, joka kuitenkin tämän tutkimuksen valoissa tuntuu riittämättömältä käsitteeltä yhteiskunnallisen toiminnan ja yleisen julkisen mielipiteen määrittelemiseksi. Parempi termi Habermasin kuvaamille kriittisesti järkeileville yksilöille olisi julkiso, jolla viitataan keskenään eripuraiseen ja ongelmaa ratkovaan ihmisjoukkoon (ks. Pietilä ym. 1999). Julkison määrittelyyn palataan myöhemmin.

Habermas kuvaa porvarillisen julkisuuden ideaalin murtuneen yhteiskunnan muutosten myötä. Kyse on hänen mukaansa sosiaalivaltion syntyyn liittyvästä kehityskulusta, jossa valtio puuttuu entistä enemmän yksityisen alueen toimintaan ja toisaalta erilaiset organisaatiot muuttuvat julkisemmiksi ja ottavat yksityisiltä kansalaisilta julkisen vaikuttamisen roolin. Itsenäisesti järkeilevä yleisö menettää tällöin merkitystään yhteiskunnan kehityksen ohjailussa ja päätöksenteko siirtyy monopoleille, puolueille ja organisaatioille, jotka toimivat pääasiassa ei-julkisesti. Yleisestä mielipiteestä tulee ylhäältä päin tuotettua ja joukkotiedotuksen välittämää massakulttuuria, jossa yleisölle jää sitä kuluttavan massayleisön rooli. (Koivisto ja Väliverronen 1987, 14–28.)

Tämä on siis täysin vastakkainen asetelma kansalaisjulkisuuteen nähden, jossa kansalaiset itsenäisesti perustavat keskustelufooruminsa, esimerkiksi vaalikoneen muodossa. Koska yleisen mielipiteen syntyminen ja olomassao on yksi nykydemokratian peruselementtejä ja avoin järkiperäinen julkinen keskustelu puolestaan mielipiteenmuodostuksen perustyökalu (Mills 1995, Suhonen 1998), edellä kuvattu ylhäältä tuotetun massakulttuurin tilanne asettaa demokratian toimivuuden kriittiseen tilaan. Millsin (1995) mukaan kansalaisyhteiskunnan mureneminen, jota Habermasin kuvaa, johtaa massademokratiaan, jossa yksittäisten kansalaisen primaariyhteisöt korvautuvat suurilla ja tehokkailla, mutta yksilölle täysin saavuttamattomilla organisaatioilla. Niissä päätöksiä tekee eliitti, jonka kosketus kansaan kilpistyy olemattomaksi, minkä seurauksena tavallinen kansalainen menettää uskonsa vaikutusmahdollisuuksiinsa, antaa äänivaltansa suurten organisaatioiden eliitille ja jää kotiin. (Mills 1995, 81–84.)

Yleisessä poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa tavataankin todeta, että länsimaisten demokratioiden kansalaiset ovat vieraantuneet politiikasta. Tähän vaikuttavat paitsi puoluejärjestelmän institutionaalistuminen, myös nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen aiheuttamat ongelmat, muun muassa byrokraatisoituminen, vallan keskittyminen sekä edustuksellisen demokratian loitontuminen edustettavien arkipäivästä. (Pesonen, Sänkiäho ja Borg 1993, 157–158.)

Myös poliittisen kulttuurin viestinnällistyminen on muuttanut demokratiaa suuresti. Yhteydenpito päättäjien ja kansalaisten välillä tapahtuu nykyään entistä enemmän viestinten välityksellä, mikä on silmiinpistävää etenkin vaaleissa. Viestinnällistymisen taustatekijöinä voidaan nähdä kansalaisyhteiskunnan mureneminen sekä viestinten kaupallistuminen. Ne haluavat profiloitua avoimiksi areenoiksi ja ovat entistä harvemmin tiettyihin puolueisiin tai ajatussuuntiin sitoutuneita. (Anttiroiko ja Suhonen 1996, 1-7.)⁴

Vaalikoneet sopivat viestinten muutostrendiin hyvin, sillä ne tarjoavat osallistumiskanavan kenelle tahansa ja korostavat näin viestinten roolia avoimina areenoina. Samalla ne ovat havainnollinen esimerkki politiikan viestinnällistymisestä, koska äänestäjä voi niiden kautta helposti selvittää ehdokkaansa kantoja ilman että hänen täytyy uskaltautua henkilökohtaiseen kontaktiin tämän kanssa.

Viestinnällistymisen yhteydessä puhutaan paljon mediapelistä eli viestinten ylivallasta mielikuvien tuottajana. Viestinten on sanottu ratkaissees esimerkiksi vuoden 2000 presidentinvaalin tuloksen. Kunnallispolitiikassa tilanne on kuitenkin toinen, sillä yleisistä suuntaviivoista huolimatta julkisuuspelejä sekä kunnallisvaaleissa että kunnallispolitiikassa ylipäätään on pysynyt laimeana.

Viestintäkäytännöt demokratian ja journalismin rakentajana

Eräänä tekijänä kansalaisten laimealle innostukselle politiikkaan ja äänestämiseen voidaan nähdä yhteiskunnan vallitsevat julkisuusikäytännöt. Kansalaisjulkisuuden tutkijat ovat osuvasti todenneet perinteisen paikallisjul-

---

⁴ Poliitiikan viestinnällistyminen ilmenee hyvin myös esimerkiksi Ahopelto-Marjamäen (1996) kartoituksessa EU-vaaliehdokkaiden vaalikampanjoinnista.

kisuuden perustuvan siihen, että laitostunut media- ja viranomaisjulkisuus täyttävät julkisuustilan, jossa kansalaiset ovat ulkopuolista yleisöä. Tästä näkökulmasta paikallisetkin asiat tapahtuvat joissain toisaalla, todellisten vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa, minkä voidaan nähdä laskevan intoa yhteisten asioiden hoitamiseen ja myös äänestämiseen. (Heinonen ym. 2000, 140–141.)

Edustuksellista demokratiaa vaaliva yhteiskunta perustuu Niemisen (1998) mukaan eliittijulkisuudelle, joka puolestaan rakentuu ajatukselle kahden kerroksen väestä: Poliittisen eliitin jäsenillä on etuoikeus julkisuuteen, tavallisille kansalaisille on varattu yleisön rooli katsojina, kuulijoina ja lukijoina. Näiden kahden kerroksen välissä medialla on välittäjän rooli ja käytännössä se rakentaa eliitin etusijaisuudelle perustuvaa julkista keskustelua ja mielipiteenmuodostusta. (Nieminen 1998, 287.)

Ilmiö nimeltä kansalaisjulkisuus

Yhdenlainen vastaus eliittijulkisuuden ongelmaan on tarkastella julkisuutta irrallaan journalismin asettamista edustavuuden ja objektiivisuuden käsitteistä. Tarkastelukulmaksi voidaan tällöin ottaa kansalaisjulkisuus, joka edustavuuden tai objektiivisuuden sijaan pyrkii nimenomaan yksityisiä kansalaisia tai kansalaisryhmiä askarruttavien kysymysten esilletuontiin.

Kansalaisjulkisuuden käsitteellä viitataan kansalaisten omaehtoiseen julkisuustuotantoon, johon julkisuustilan uudelleenorganisointuminen avaa mahdollisuuksia. Ilmiö liittyy läheisesti edustuksellisen demokratian kriisiytymiseen: jos paikallinen hallintokulttuuri ja – viestimet näyttävät olevan kykenemättömiä tekemään politiikkaa julkisesti ja kansalaisten mielipiteitä kuunnellen, kansalaiset saattavat itse hypätä ongelmien määrittelijöiksi ja järjestää vaihtoehtoista julkisuutta, jossa kiistanalaiset asiat nostetaan keskusteluun. (Rättilä 2001, 18.)

Tässä artikkelissa kansalaisjulkisuuden käsite liittyy läheisesti Mansetori-verkkosivustolle, joka puolestaan on kytköksissä Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen journalismin tutkimusyksikön hankkeeseen Paikal-

lisuus verkkomediassa⁵. (Hankkeesta on käytetty myös nimitystä *Locality*, josta on muotoutunut tutkimuksen yleisnimitys.) Vuosina 1998–2000 toteutetun *Locality*n tärkeimpiä lähtökohtia olivat paikallisuus ja kansalaislähtöisyys sekä uuden viestintäteknikan, ennen kaikkea Internetin, mielekkäisyys arkisissa käytännöissä. Tutkimuksen julkaisualustaksi perustettiin verkkosivusto *Mansetori*: Torille luotiin kolme osiota: *Manseyhteisöt*, jonne tamperelaiset kaupunginosat ovat luoneet omia verkkosivustojaan, *Mansemedia*, jonka tarkoituksena on kehittää paikallisjournalismia uuden tekniikan ja kansalaislähtöisyyden näkökulmista, sekä tamperelaista kansalaiskeskustelua virittävä *Mansefoorumi*, jonka sivustoon kaupunkilaisten vaalikonekin toteutettiin.

*Locality*n niin kutsutussa foorumiosiossa keskityttiin selvittämään, millaisia mahdollisuuksia Internet tarjoaa kansalaiskeskustelun sekä yleisemmin avoimen ja vastavuoroisen julkisen viestinnän alustana. Osahankkeen punaisena lankana oli kehittää *Mansetori*n sivustoa yhtäältä suhteessa paikalliseen journalismiin ja toisaalta paikalliseen julkishallintoon. Sen vakiintuneita viestintäkäytäntöjä on haastettu muun muassa vetämällä kaupunkilaisia ja päättäjiä keskustelemaan asioista tasavertaisesti samalle kanavalle. (Heinonen ym. 2000, 5-7.) *Mansefoorumin* eri keskusteluosastoilla on ylläpitäjät, jotka pyrkivät aktiivisesti viemään keskustelua eteenpäin ja haastamaan päättäjiä siihen mukaan.

Mansefoorumia kehitettäessä liittouduttiin paikallisten kansalaistoimijoiden kanssa, koska uutta viestintäteknikkaa haluttiin kokeilla ja hyödyntää aktiivisten ryhmien viestinnällisistä ja julkisuustarpeista lähtien. *Mansefoorumin* tutkijana olin itse mukana kansalaistoiminnassa ja tein näin ollen osallistuvaa toimintatutkimusta. Tämä on ollut koko projektin ajan tutkimuksen ominaispiirre ja tehnyt tutkijasta tamperelaisen paikalliskulttuurin toimijan – ei vain näennäisen ulkopuolista tarkkailijaa. *Ridellin* (1999a) mukaan tutkijan rooli *Mansefoorumilla* on olla avoimesti vuorovaikutuksen osapuoli. (1999a, 32)

Locality-projektin kiintoisimpia tuloksia tämän tutkimuksen kannalta oli se, että verkko voi muuttaa paikallisjulkisuutta. Projektissa kehitetty

⁵ Tutkimusprojekti jatkui 1998 - 2004, vuoden 2000 jälkeen nimillä ”Evolution of e-Communities” sekä ”*Mansetori*n ylläpito”. Vuodesta 2004 lähtien *Journalismin* tutkimusyksikkö on ylläpitänyt *Mansetoria* Tampereen kaupungin tuella ja marraskuussa 2006 *Mansetori*n ylläpitovastuu siirtyi Tampereen kaupungille. *Mansetori* toimii osoitteessa <http://mansetori.uta.fi/> eikä se enää sisällä *Mansefoorumi*-osiota, jolla kaupunkilaisten vaalikone aikanaan toimi. Tutkimusprojektien aikaiseen *Mansetoriin* voi tutustua osoitteessa http://mansetori.uta.fi/vanha_mansetori/mansetori.uta.fi/index.html.

paikallisen verkkojulkisuuden toimintamalli tarjoaa kansalaisille uudenlaisia osallistumismahdollisuuksia sekä suhteessa journalistisesti tuotettuun paikallisjulkisuuteen että viranomaisjulkisuuteen. Mansefoorumilla kaupunkilaiset pystyivät tuomaan esiin vaihtoehtoisia näkemyksiä ja ehdotuksia elinympäristöstään sekä esimerkiksi seuraamaan asioiden käsittelyn etenemistä. Mansetorilla tuotettu julkisuus on kuvaava esimerkki kansalaisjulkisuudesta. Sekä Manseyhteisöissä luodut kaupunginosien omat verkkosivut että Mansefoorumilla toteutunut keskustelu, selvitykset ja raportit ovat esimerkkejä uusista julkisuustiloista, joissa kansalaiset ovat päässeet tyydyttämään julkisuustarpeitaan valtamedian tarjoamien mahdollisuuksien ulkopuolella. Tosin on muistettava, että Mansefoorumilla julkisuutta on kehitetty kuitenkin suhteessa journalistiseen julkisuuteen.

Mansefoorumin erityispiirre kansalaisjulkisuuden tuottajana on se, että sitä on alusta alkaen kehitetty johdonmukaisesti suhteessa Tampereen paikallisviestimiin, etenkin valtaviestimeen Aamulehteen. Julkisuustuotannossa on pyritty haastamaan lehden perinteinen tapa karsinoida päätöksentekijät ja kansalaiset omiin lokeroihinsa, mikä estää tehokkaasti keskustelusuhteiden syntymistä. (Ridell 2000, 62.) Toisaalta keskustelupalstoilla ja kyselyissä on käsitelty, viety eteenpäin ja pyritty keskusteluttamaan aiheita, jotka ovat olleet esillä myös Aamulehdessä. Kansalaisten tekemistä selvityksistä ja kyselyistä on myös tiedotettu viestimille. Tällöin joidenkin tutkijoiden esittämä huoli siitä, pystyykö vaihtoehtojulkisuus todella tuomaan lisäarvoa valtaviestinten luomaan julkisuustilaan, on aiheeton. Myös valtaviestinten ylläpitämien viestintäsuhteiden uudistamisessa voidaan tällaisessa toiminnalla onnistua – tai ainakin niitä voidaan kyetä haastamaan.

Julkison käsite yleisösuhteen uudistajana

Ajatusta kansalaisten suhteesta julkisuuteen on pyritty kehittämään tuomalla viestintäkäytäntöjä koskevaan keskusteluun uusi käsite: julkiso. Käsitteen taustalla on tarve määritellä viestimien ja niiden vastaanottajien suhde uudella aktiivisemmalla tavalla perinteisestä yleisön käsitteestä poiketen. Yleisönhän mielletään lähinnä vastaanottavan tuotteita, joita joukkoviestintäteollisuus on sille valmistanut. (Ridell 1999a, 31–32.) Yleisö voi kyllä olla hyvinkin aktiivinen kuluttajan roolissaan, mutta sitä ei silti ole yleisö-

tutkimuksessa vapautettu ”viestintäteollisuuden vastaanotolle rakentamia puitteista”. Tämä tarkoittaa, että yleisö tavataan poikkeuksetta mieltää niin sanotun viestinnän siirtomallin avulla, jolloin sen rooliksi tulee tavalla tai toisella olla joukkoviestinnän kohteena. (Ridell 1998, 445–449.)

Julkisoon osallistujat ovat kasvokkain jonkin kysymyksen kanssa, eri mieltä siitä, kuinka sitä on käsiteltävä sekä antautuneet keskustelemaan aiheesta. Julkiso koostuu tavallisesti eturyhmistä, joka nostaa asioita keskusteluun sekä asioita etäämpänä tarkkailevista puolueettomammista ihmisistä. Eturyhmillä on omien etujensa määrittämä näkemys siitä, kuinka kysymystä pitäisi käsitellä ja ne pyrkivät saamaan kannalleen tukea ulkopuolisilta ryhmiltä, jotka näin ollen joutuvat arvioitsijan ja tuomarin asemaan. Heistä riippuu, mikä kilpailevista näkemyksistä pääsee ”todennäköisesti parhaassa myötätulessa lopulliseen toimintavaiheeseen”. Julkisolla on oma elinkaarensa eli ne muotoutuvat, keskustelevat ja hiipuvat lopulta pois (Pietilä ym. 1999, 1-2).

Pietilän (1999, 10) mukaan julkiso on olemassa julkisten puheenvuorojen, tekstien ja muiden esitysten edustamina, joten sinä voidaan täten mieltää kaikki jonkin kysymyksen ympärillä esitetyt kannanotot ja puheenvuorot – tulivatpa ne sitten ilmi viestimissä tai muissa yhteyksissä. Tämä on mielenkiintoinen näkökohta sikäli, että julkiso tarjoaa - paitsi kansalaisille uuden aseman julkiseen keskusteluun osallistumiseksi - näin ymmärrettyä myös tämän tutkimuksen avuksi käyttökelpoisen käsitteen kaiken sen julkisuuden yhteen kokoamiseksi, jota kaupunkilaisten vaalikoneen ympärillä on ollut. Julkison muodostavat siten tässä ensinnäkin aiheesta esitetyt julkiset puheenvuorot sekä toisekseen tamperelaisten päättäjiä osallistuminen vaalikoneprosessiin: koneeseen vastaajina, mutta myös mielikuvien ja kokemustensa kertojina tutkimuskyselyn välityksellä

Julkiso-termin suomen kieleen tuoneet Veikko Pietilä ja Seija Ridell (1998) painottavat, että julkison suhde yleisöön ei ole vastakkainen, vaan rinnasteinen. Julkiso eroaa yleisön käsitteestä siinä, että se määrittyy suhteessa sen synnyttäneeseen kysymykseen, yleisö taas suhteessa joukkoviestintään. Ridellin (1999a, 31–32) mukaan yleisön ja julkison käsitteet voidaan nähdä kahdeksi erilaiseksi, osin limittyväksi ja osin keskenään kilpaileviksi tavoiksi jäsentää joukkoviestinnän ja ihmisen suhde. Käsitteet tarjoavat toisistaan poikkeavan näkökulman siihen rooliin, jonka viestintäteollisuus vastaanottoa varten tuottaa. Yleisön näkökulmasta ihmiset asettuvat vastaanottamaan, kuluttamaan ja merkityksellistämään heille

valmistettuja tuotteita, kun taas julkison käsitteen pohjalta ihmisen suhde joukkoviestintään puolestaan hahmottuu yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisen näkökulmasta. Tällöin viestinten ei vain nähdä esittävän yhteiskunnassa käytäviä keskusteluja, vaan myös toimivan julkisuuden areenoina, joilla käytävien keskustelujen moniäänisyydestä ja toimivuudesta ihmiset ovat oikeutettuja esittämään vaatimuksia.

Paikallispolitiikan haasteet

Vaalien alhaiset äänestysluvut kertovat selvästi kansalaisten luottamus-
pulasta edustuksellista demokratiaa kohtaan. Ne luovat pohjaa pitkään
vireillä olleeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jonka mukaan edustuk-
sellisen demokratian rinnalle kaivataan kipeästi sellaisia suoran tai osal-
listuvan demokratian käytäntöjä, joissa kansalaiset ovat suoraan osallisina
yhteisiä asioita koskevassa päätöksenteossa. Vaatimus ei ole uusi, vaan
kansalaisten osallistumismahdollisuuksia on jo jonkin aikaa kehitelty eri-
laisissa projekteissa. Esimerkiksi sisäasiainministeriön osallisuushanke⁶
on valtakunnallinen osoitus siitä, että 1990-luvun lopulla osallistuminen
ja osallisuus ovat saamassa sijaa julkisen hallinnon kehittämishankkeissa.
(Niemi-Iilahti 1997.)

Erona tällaisesta 'virallisesta osallistuvasta demokratiasta' on syytä erot-
taa sellainen kansalaistoiminta, joka tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden
osallistua päätöksentekoon heidän omilla ehdoillaan. Tämä antaa osallistu-
mismahdollisuuden myös niille, jotka eivät halua osallistua kuntaorganisaat-
tion määrittelemillä tavoilla. (Sainio 1993, 55.) Kansalaistoiminta laajentaa
siis osallistumisen mahdollisuuksia, mutta se voidaan myös kokea uhaksi
edustukselliselle demokratialle: kansalaistoimintaa harjoittava ryhmään
pyrkii väistämättä tärkeäksi katsomiaan asioita ajamalla ottamaan osan
edustuksellisesta vallasta itselleen. Kunnallishallintoa kehitettäessä pää-
paino on selvästi ollut edustuksellisen järjestelmän tehostamisessa, mutta
uusi tilanne on luonut paineita osallistumisen sisällön ja merkityksen uu-
delleenarvioimiseen ja laajentamiseen. On kysyttävä, millaisten kanavien
kautta kuntalaiset todella haluavat osallistua ja mistä löytyy optimaalinen

---

⁶ Osallisuushanke päättyi vuonna 2000, loppuraportti on luettavissa osoitteessa <http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/vwbytema?openview>
(>>> julkaistu julkaisusarjoittain >>> Sisäasiainministeriön julkaisut)

tasapaino edustuksellisen päätöksenteon ja vaihtoehtoisten ratkaisumallien välille.

Edustuksellista ja suoraa demokratiaa integroivat poliittiset toimintatavat edustavat niin kutsuttua deliberatiivisen demokratian mallia. Siinä perinteisen demokratian osallistumiskeinojen, lähinnä äänestämisen, ei katsota kertovan koko totuutta kansan tahdosta, vaan myös esimerkiksi yleisöfoorumeja ja julkista keskustelua pidetään tärkeinä kansalaisten mielipiteen ilmaisi joita. (Knight & Johnson 1994, 282–283, ks. myös Rättilä 1999, 52–53.)⁷

Myös kaupunkilaisten vaalikone tarjosi yhden uuden tavan tuoda osallistuvampaa politiikkaa edustuksellisen mallin sisään. Vaalikoneet voitaisiin kuitenkin ihannetapauksessa nähdä politiikan kentässä laajemminkin kuin yksittäisen äänestäjän palvelijana. Niitä voisi verrata gallup-demokratiaan, jota on harjoitettu jo kauan ennen kuin uusi viestintätekniikka mahdollisti vaalikonesovellutukset. Gallup-demokratiaa pidetään yhtenä tiedotusvälineisiin perustuvana tapana ratkaista modernin yhteiskunnan päätöksenteko-ongelmia. Se tarjoaa, ainakin periaatteessa, päättäjille tietoa ihmisten arvoista sekä siitä, mitä he ajattelevat yhteiskunnallisista kysymyksistä. (Anttiroiko ja Suhonen 1996, 5.)

Erilaisia demokratiamalleja arvioitaessa on varottava asettamasta edustuksellista ja osallistuvaa demokratiaa toistensa vaihtoehtoiksi. Edustuksellisen demokratian legitimitetti nimittäin edellyttää jatkossa, että demokraattisen laitokset – niin kunnat kuin lehtitalotkin – ovat kypsiä näkemään ihmisten pyrkimyksen osallistua julkisuuteen tärkeänä resurssina sen sijaan, että se nähtäisiin pyrkimyksenä käyttää julkisuutta hyväksi ja tuoda esiin omia itsekkäitä intressejään. (Heikkilä ja Kunelius 2000, 101.) Demokratian muotojen uudistaminen tarkoittaa kehitystä, jossa ihmiset ovat halukkaita lisäämään vastuullisuuttaan yhteisistä asioista ja hallinnossa puolestaan nähdään tarvetta vallan hajauttamiseen. Tilanne on nähtävä prosessina, jossa yksilöllistyminen ja vastuullistuminen kulkevat käsikkäin. (Sassi 2000, 229.)

---

⁷ Julkisen keskustelun tärkeys poliittisen vaikuttamisen välineenä ilmenee esimerkiksi KuntaSuomi 2004-projektissa. Sen yhteydessä toteutettiin laaja kysely, jossa kartoitettiin muun muassa kuntalaisten käsityksiä osallistumisesta. Erilaisten vaikuttamistapojen tehokkuutta arvioitaessa kärkeen nousi julkinen keskustelu, jota pidettiin huomattavasti tehokkaampana kuin esimerkiksi yhteydenottoa luottamushenkilöön tai yhdistystoimintaa. (Sjöblom 1997.)

Väittelyssä suoran ja edustuksellisen demokratian paremmuudesta on usein unohdettu kyseenalaistaa kunnallisen päätöksenteon varsinaisen sisältö. On lähdetty siitä, että käsiteltävät asiat ja agendat ovat sinänsä oikeita, mutta päätöksentekotapa ja päätöksentekijöiden piiri on väärä. (Sainio 1993.) Tähän ongelmaan niin kansalaisjournalistiset kuin kansalaisjulkisuudenkin kokeilut voidaan nähdä ratkaisuyrityksenä, sillä niiden kautta kansalaisille tarjoutuu mahdollisuuksia päästä määrittelemään julkisuuden sisältöä ja viestittämään päättäjille tärkeinä pitämistään asioista. Tämä ei kuitenkaan tapahdu itsestään selvästi, esimerkiksi uusien teknisten välineiden ansiosta, vaan osallistuminen yhteisten asioiden hoitoon edellyttää myös tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Muussa tapauksessa osallistuminen mieltyy lähinnä kuluttajan asemasta ja rajoittuu toimintaan, jolla pyritään esimerkiksi jonkin tietyn palvelun parantamiseen. Yhteisöihin kuuluminen ja juurtuminen vaativat puolestaan tiloja, joissa osallisuutta voi syntyä, ja joissa ihmisten aktiivisuutta ja yhteisöllistä vastuuta voidaan kannatella (Vehviläinen 2001, 20). Tällaisesta tilasta on malliesimerkki kaikille kansalaisille avoimesta kohtaamispaikasta, niin sanotusta kansalaisten talosta, jota on kokeiltu esimerkiksi Joensuussa (ks. Pajula 2001).

Kaupunkifoorumitoiminta paikallisen politiikan uutena tulokkaana ja internetin vaikutus

Tampere-foorumin kaltainen kaupunkifoorumitoiminta edustaa 1990-puolivälin jälkeen Suomeen virinnyttä uudenlaista paikallistoimintaa, jonka kautta kuntalaiset ovat ryhtyneet vaatimaan osallisuutta itseään ja lähiympäristöään koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon (Rättilä 2001). Tällainen toiminta, jota Rättilä nimittää kuntalaisaktivismiksi, on yleensä luonteeltaan suunnittelukulttuurin ja edustuksellisen päätöksenteon kritiikkiä ja vaatimus niiden avaamiseksi laajemmalle kansalaisosallistumiselle. Kuntalaisaktivismi poikkeaa sekä perinteisestä politiikasta että uusista yhteiskunnallisista liikkeistä, koska siinä pyritään toimimaan tietoisesti vallitsevien poliittisten jakojen ulkopuolella eikä se ole toiminnallisesti kovinkaan organisoitunutta. Toiminnassa ollaan mukana yksityisinä kuntalaisina, ei minkään tietyn eturyhmän ajajina.

Paitsi että uudenlainen kuntalaisaktivismi asettuu perinteisen politiikan ja puoluejakojen ulkopuolelle, sen haaste edustukselliselle järjestelmälle

kiertyy Rättilän (2001) mukaan julkisuuskamppailun ympärille. Kuntalaisaktiivisuuden vaatimuksena on kuntapolitiikan avoimuus ja helppo seurattavuus: päätöksentekoon liittyvät keskustelut tulisi käydä kabinettien sijalla julkisilla areenoilla ja politiikkaa pitää pystyä rakentamaan julkisesti järkiperustein. Jos näin ei tapahdu, kuntalaiset voivat itse ottaa määrittelyroolin ja järjestää vaihtoehtoista julkisuutta, jossa kiistanalaiset asiat nostetaan keskusteluun.

Internet politiikan ja journalismin uudistajana

Internetistä on uumoiltu politiikan kriisin pelastajaa, sillä se mahdollistaa uudenlaisia ympäristöjä yhteisöjen organisoitumiselle ja yhteisiin asioihin vaikuttamiselle. Se voi palvella hyvin osallistuvan demokratian ja vuorovaihtuuden viestinnän välineenä, poistaa erilaisia viestinnän esteitä ja rajoja sekä avata alueellisesti tai sosiaalisesti syrjäytyneelle yleisölle kokonaan uusia kehittymisen ja mukanaolon mahdollisuuksia. (Mäkinen 2000, 29.) Internetin vahvin ominaisuus kansalaisyhteiskunnan kannalta on sen kyky laajentaa julkisuutta ja tarjota perusta sosiaalisten suhteiden uudentamiselle kytkennöille (Sassi 2000, 13). Tämä voi johtaa poliittisten valtarakenteiden purkamiseen ja mahdollistaa sellaisten asioiden esiin nostamisen, joille kenties muuten ei olisi tilaa (Linjapuomi 2001).

Verkko on nähtävä omanlaisenaan median ja julkisuusmuotona perinteisiin viestimiin verrattuna, koska toiminta verkossa on yleensä huomattavasti pelkkää vastaanottoa aktiivisempaa. Toimija ja subjekti ovat siis siellä osuvampia käsitteitä kuin viestimissä yleensä, joskaan sen toiminnalle ei ole vielä keksitty käyttöä kuvaavampaa termiä. (Sassi 2000, 70–71.) Kokeilut Internetin käyttämisestä demokratian helpottajana ja kansalaisten tahdon esiintuojana ovat lupaavia, kuten esimerkiksi *Locality*-projekti osoittaa. Osallistuvan demokratian edistäminen liittyy Internet-sovellutusten kehittämiseen liikeisesti. Ne nähdään luonnollisina sovellutuksina kehitettäessä tietotekniikan käyttötarkoituksia, koska esimerkiksi neuvonantavien kansanäänestysten suorittaminen on teknisesti mahdollista. Niitä voitaisiin siis helposti laajentaa koskemaan myös isompia kysymyksiä, kuten laajaa kunnan osakaavaa tai tihanketta, mikä voisi täydentää edustuksellista demokratiaa oivallisesti.

Kaupunkilaisten vaalikoneen tausta, tavoitteet ja toteutus

Kaupunkilaisten vaalikoneen tuotti paikallinen kaupunkifoorumi Tampere-foorumi kunnallisvaalien 2000 alla. Kaupunkilaisten vaalikoneen toteutus lähti liikkeelle siitä, että kysymykset haluttiin tuottaa yhdessä kaupunkilaisten kanssa. Kaupunkilaiset haluttiin ottaa mukaan määrittelemään, mikä kunnallispolitiikassa on tärkeää, koska heillä ei yleensä juurikaan ole siinä sanansijaa. Näin haluttiin haastaa niin paikallisviestinten kuin tamperelaisen julkishallinnonkin vakiintuneita käytäntöjä: kaupunkilaiset mielletään molemmissa tietoa vastaanottaviksi osapuoliksi, joilla ei ole osuutta käsiteltävien asioiden asettamisessa. Kysymysten tuottaminen oli yksi vaalikoneen tärkeimpiä puolia, koska vain niiden kauttahan se tarjoaa ihmisten omasta näkökulmasta mielekästä tietoa äänestyspäätöksen tueksi. (PaperiFoorumi 3/2000, 2-3.)

Kysymykset kaupunkilaisten vaalikoneeseen kerättiin kirjastojen ja verkon kautta sekä avoimessa kysymyspajassa, jonka Tampere-foorumi järjesti elokuussa 2000. Tilaisuudessa oli paikalla kolmisenkymmentä kaupunkilaista, jotka muotoilivat vaalikonekysymyksiä pienryhmissä. Kaikkia esitettyjä aiheita ei pystytty ottamaan mukaan vaalikoneeseen, mutta Tampere-foorumin suunnitteluryhmä kokosi ne kaupunkilaisten nähtäväksi verkkoon. Kysymysten palautuslaatikoita oli kaikissa Tampereen kirjastoissa ja vanhassa lehtilukusalissa, joiden kautta ehdotuksia kertyi nelisenkymmentä. Kysymysehdotuksia lähettivät yksittäisten kaupunkilaisten lisäksi myös paikalliset järjestöt ja kansalaisryhmät.

Vaalikoneen tekijät halusivat Ridellin⁸ mukaan profiloitua selkeästi muihin vaalikoneisiin verrattuna. Kysymysten teemaksi valittiin kestävä kehitys, koska aihepiirin katsottiin mahdolluttavan sisäänä monia tamperelaisessa kansalaiskeskustelussa esiinnoituneita kysymyksiä. Kestävän kehityksen luoma ”arvokehikko” oli tietoinen valinta eikä sitä pyritty häivyttämään näkyvistä. Tekijät tiedostivat kestävä kehityksen olevan

---

⁸ Tiedot vaalikoneprosessin alkuvaiheista perustuvat tutkija Seija Ridellin ja tutkimusapulainen Tuuli Lehtisen haastatteluun 6.3.2001. Molemmat kuuluvat Tampere-foorumin suunnitteluryhmään ja olivat tekemässä vaalikonetta alusta saakka. Heidän kanssaan on käyty läpi vaalikoneen tausta-ajatuksia, syntyprosessia, siihen liittyneitä tiedotusta sekä tekijöiden näkemyksiä projektin onnistumisesta ja kompastuskivistä. Artikkelissa käytetty ilmaisu ”vaalikoneen tekijöiden mukaan” viittaa siis nimenomaan Lehtisen ja Ridellin kantoihin ja kokemuksiin.

vaikea aihepiiri, mutta totesivat, että ”niin se on käytännössäkin”. Lehtisen mukaan kaupunkilaisten vaalikoneessa haluttiin haastaa päättäjäiksi haluavat pohtimaan vaikeitakin asioita.

Kaupunkilaisten kestäväen kehityksen vaalikone avautui 9. lokakuuta 2000 Mansefoorumin verkkosivuilla ja se koostui 40 kysymyksestä. Ne oli jaettu neljään kestäväen kehityksen aihepiiriin: kansalaisten osallistumiseen, hyvään ympäristöön sekä taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäviin ratkaisuihin. Mukana oli kysymyksiä myös tamperelaisittain ajankohtaisista ja kiistanalaisista hankkeista. Kysymyksiin vastattiin valitsemalla valmiiksi laadituista sisällöllisistä vaihtoehdoista.

Vaalikonesivuilla oli linkit kaikkien vastanneiden ehdokkaiden kantoihin puolueittain. Vaalien jälkeen valtuustoon päässeiden ehdokkaiden vastaukset koottiin erikseen, ja tavoitteena oli uusien valtuutettujen kantojen säilyttäminen vaalikonesivuilla koko valtuustokauden 2001–2004. Vaalikonesivuilta pääsee linkkien kautta katsomaan, kuinka kone tehtiin ja mitä aiheita kaupunkilaisten ehdottamista kysymyksistä jäi vaalikoneen ulkopuolelle. Myös palautteen antamiselle ja muiden antamien kommenttien lukemiselle on omat linkkinsä.⁹

Kaupunkilaisten vaalikonetta käytti vaalihuoneiden sulkeutumiseen mennessä 2 390 henkilöä. Kävijöitä vaalikonesivuilla oli kaksinkertainen määrä. Yhteensä 476 tamperelaisista ehdokkaasta koneen kysymyksiin vastasi kolmannes eli 143. Ridell pitää kaupunkilaisten vastaajamääriä jopa yllättävän hyvinä siihen nähden, ettei Tampere-foorumilla ollut käytettävissä mitään laajoja kanavia, jonka kautta tietoa vaalikoneesta olisi voitu tehokkaasti levittää. Ehdokkaiden vastausinto kuitenkin jäi tekijöiden arvion mukaan laimeaksi. Heidän olikin vaikea ymmärtää sitä, ettei luottamustehtävään haluavilta henkilöiltä löydy edes vaalien alla kiinnostusta vastata äänestäjien kysymyksiin¹⁰. Valtuutettujen vähäinen vastausinto vesitti osittain kaupunkilaisten vaalikoneen idean kansalaisseurannasta. Vaalikoneen esiin nostamia kysymyksiä kuitenkin pidettiin esillä myös vaalien jälkeen.

Erityisen myönteisenä kokemuksena tekijät pitivät sitä, että mahdollisuus osallistua vaalikonetyöhön veti mukaan sellaisia henkilöitä, joilla ei ollut

⁹ Tämä on internetin palautekanavissa harvinaista. Yleensä palautetta pääsee vain antamaan, mutta muiden kirjoitukset eivät ole näkyvissä, eikä niitä siksi voi julkisesti kommentoida (ks. Ridell 1999b, 131–134).

¹⁰ Tamperelaisehdokkaat vastasivat laimeasti myös Aamulehden koneeseen, joka keräsi sekín vain 183 ehdokkaan vastaukset.

tietokoneista minkäänlaista aiempaa kokemusta. Oman erityisen lisänsä kaupunkilaisten vaalikoneeseen toi lisäksi se, että Tampereen kaupunginkirjastossa Metsossa päivysti vaalinalusviikoilla nettioppaita, jotka opastivat kaupunkilaisia internetin käytössä. Heidän läsnäolonsa sekä lisäpäätteiden saaminen kirjastoihin voidaan mielestäni nähdä todellisena askeleena tasa-arvoisemman tietoyhteiskunnan suuntaan.

Vaalikone osallistumisen välineenä päättäjien näkökulmasta

Vaaliehdokkailla on suuri osuus vaalikoneiden mielekkyyden syntymisessä, sillä jos he eivät innostu vastaamaan vaalikoneisiin, eivät vaalikoneet pysty tarjoamaan äänestäjille mielekästä tietoa äänestyspäätöksen tueksi. Kaupunkilaisten vaalikone haastaa päättäjiä myös tätä peruslähtökohtaa syvällisemmin. Aktiiviset kaupunkilaiset kehittivät vaalikoneen kautta uudenlaista mallia avoimemman demokratian ja julkisuuden toteutumiseksi ja halusivat näin kyseenalaistaa perinteistä edustuksellisuutta. Tamperelaisien poliitikkojen kokemuksiä ja käsityksiä kaupunkilaisten vaalikoneesta selvitettiin maaliskuussa 2001 postikyselyllä.¹¹

Tamperelaispäättäjät suhtautuivat kyselyssä ajatukseen vaalikoneista kuntalaisten osallistumisvälineenä kriittisesti ja toivat esiin tekniikan asettamia rajoituksia. Valtaosan mukaan vaalikone kyllä periaatteessa mahdollistaa osallistumisen, mutta vain niille, joilla Internet on sekä tavoitettavissa että hallittavissa. Moni totesi, että vaalikoneet tekevät laajemmassa mittakaavassa vasta tuloaan. Vastauksissa huomautetaan, että posti, puhelin tai henkilökohtainen tapaaminen ovat edelleen hyviä osallistumismuotoja, vaikka Internet voisikin tarjota yhden uuden muodon. ”Pikemminkin olisi tarvetta foorumille, jossa kuntalaiset voisivat koko valtuustokauden ajan ottaa suoraan yhteyttä valtuutettuihin”, yksi vastaja ehdotti.

Vain kaksi kyselyyn vastanneista valtuutetuista piti kaupunkilaisten vaalikoneita käyttökelpoisena mahdollisuutena kansalaisten osallistumiseen. Heistä molemmat asettavat vaalikoneen osallistavuuden ehdoksi sen, että

---

¹¹ 67 kaupunginvaltuutetusta vastasi kaikkiaan hieman vajaa puolet eli 30. Valtaosa heistä on keski-ikäisiä ylittäneitä: 46–60-vuotiaiden ikäryhmään sijoittui vastanneista reilut kolmannes ja yli 60-vuotiaiden ikäryhmään myös reilu kolmannes.

kuntalaiset pääsevät rakentamaan sen kysymyksiä. ”...jotta kone ei painottuisi tai ohjaisi äänestysperusteita”, toinen heistä perustelee. Tiedustelin kyselyssäni valtuutetuilta myös sitä, kuinka he suhtautuvat ajatukseen vaalikoneen mahdollistamasta kansalaisseurannasta. Kaupunkilaisten vaalikoneeseen kertyneet vastauksethan oli tarkoitus laittaa verkkoon koko valtuustokauden ajaksi ja kaupunkilaiset voivat näin ollen palata niihin milloin tahansa ja esimerkiksi verrata valtuutettujen antamia lupauksia heidän todellisiin toimiinsa.

Valtuutettujen mielipiteet kansalaisseurannasta poikkesivat varsin paljon toisistaan. Yli puolet kannatti ajatusta periaatteessa. He perustelivat kantaansa sillä, että vastausten seuraaminen asettaa valtuutetut vastuuseen sanoistaan ja kannustaa heitä ajattelemaan asioita pidemmällä tähtäimellä. Idean mainitaan myös olevan hyväksi demokratian ja ehdokkaiden uskottavuudelle. ”Erittäin hyvä. Olen nyt jo havainnut, etteivät valtuutetut muista vastauksiaan”, kommentoi yksi vastaaja. Yksi valtuutettu huomioi, että vaalikonevastaukset voivat palvella kansalaisten ohella myös heitä: sen avulla voi löytää liittolaisia yli puoluerajojen tärkeiksi katsomilleen asioille.

Toinen puoli valtuutetuista asetti vaalikoneen kautta tapahtuvalle kansalaisseurannalle tiukkoja ehtoja. Yleisin heidän esittämänsä kriittinen huomio oli se, että vaalikoneen kysymykset ovat yksinkertaistettuja ja valtuutettu joutuu vastaamaan niihin valmiiden vastausvaihtoehtojen perusteella. Tällöin kannat monimutkaisiin asioihin eivät tule selviksi. Yksi valtuutettu ehdottikin, että vaalikonevastauksia tulisi tarkastella jälkikäteen lähinnä suurten periaatteellisten kysymysten osalta, ei yksittäisissä kysymyksissä. Useat vastaajat painottivat, että tiedon lisääntyminen saattaa muuttaa kantoja. Tällöin poliitikolle olisi annettava mahdollisuus perustella myös muuttunutta kantaansa kansalaisille. Yhden valtuutetun mukaan kansalaisseuranta voi heikentää vaalikoneen suosiota ehdoikkaan näkökulmasta. Kommentti kertoo varsin hyvin joidenkin valtaapitävien suhtautumisesta kansalaisten vaikuttamispyrkimykseen: liika utelu ei ole suotavaa, vaan asioiden hoito tulee jättää niille, joille se kuuluu. Vain kolme kyselyyn vastanneista valtuutetuista oli suoraan sitä mieltä, että vaalikone ei sovellu kansalaisseurannan välineeksi. Yksi perusteli kantaansa sillä, että perinteisemmät keinot, kuten puhelin, ovat parempia. ”Parempi kun ei käytettäisi. ...ei voi olla kovin suuri asia pyytää uusia vastauksia samoista aiheista myöhemmin”, eräs vastaa ja perusteli.

Kysymys siitä, kenen tehtävä vaalikoneiden tuottaminen on, oli valtuutetuille vaikea. Moni ei selvästi ollut ajatellut asiaa sen tarkemmin, mikä on loogista ottaen huomioon tavan, jolla vaalikoneita julkisuudessa yleisesti käsitellään: tärkeää on lopputulos eli verkkoon ilmestyvä kysymysmasiina, eikä sen syntyprosessiin tavata kiinnittää huomiota. Vain muutaman valtuutetun mielestä kaupunkilaisten vaalikoneen toteutustapa voisi tarjota hyvän mallin muillekin vaalikoneille. ”Ilman muuta paraskaikista koneista, vaikkakin työläs. Seuraavaa kertaa varten varmasti kertynyt kokemusta entistä paremman rakentamiseen”, totesi yksi valtuutettu. Lisäksi muutamassa muussa vastauksessa viitattiin siihen, että vaalikoneen tuottajien joukossa pitäisi olla kaupunkilaisia. ”Suuri kaupunkilaisten joukko, jossa edustettuna koko elämän kirjo”, kuvaili yksi valtuutettu tekijäjoukkoa. Nykyisissä vaalikonesovellutuksissa vedetään hänen mukaansa aivan liian selviä rajoja eri ikäpolvien välille.

Kysymys vaalikoneen tekotavasta tuotti muutamia mielenkiintoisia vastauksia. Kaksi vastaa jaa kehui Tampere-foorumin tapaa vaalikoneen tekemiseksi ja esitti samalla parannusehdotuksia. ”Kestävän kehityksen vaalikoneen osallistava prosessi liki ihanteellinen. Kysymysten muotoilussa olisi voinut olla asiantuntija-apua”, kommentoi toinen. ”Mansefoorumin systeemi hyvä, mutta tuotti liian pitkän lomakkeen”, arvioi toinen. Myös eräs toinen valtuutettu esitti, että kysymykset olisi pitänyt testata jollain ryhmällä etukäteen. Idea on hyvä ja olisi varmasti auttanut johdattelevuuden karsimisessa. Edellisten lisäksi muutama muu valtuutettu esitti sen suuntaisia kommentteja, että kuntalaisten tulisi päästä suunnitteluun mukaan. ”Kuntalaiset laativat. Puolueet laskelmoivat liikaa, samoin järjestöt ja virkamiehet”, yksi valtuutettu totesi.

Vaalikoneiden soveltuvuutta osallistumisen välineeksi on aiheellista tutkailla myös päättäjäsukupolvien näkökulmasta. Tampereella suurin osa valtuutetuista oli vuoden 2000 kunnallisvaalien aikaan sen ikäpolven ihmisiä, joille tietotekniikka ei avautunut lainkaan itsestään selvästi minkäänlaisena käyttökelpoisena demokratian välineenä. Siksi onkin syytä muistaa, että vastauksissa näkyi Internetin vieraus osallistumisen välineenä – eivät pelkästään ennakkoluulot kansalaisten suoraa osallistumista kohtaan. Koska Internet kuitenkin tarjoaa ainutlaatuisia ominaisuuksia demokratian kehittämiseen, esimerkiksi mahdollisuuden uudenlaisten keskustelusuhteiden luomiseen, sen hyödyntämättä jättäminen osallistumisen kehittelyyn olisi lyhytnäköistä. Vaikka vielä vuonna 2000 Internet ei näyttäytynyt lainkaan

itsestään selvänä välineenä kaupunkilaisten osallistumisen ja julkisen roolin kehittämiseen, sitä on kehitettävä sellaiseksi. Jos kehitystyötä ei tehdä ajoissa, se menetetään kaupallisuudelle eikä siitä koskaan saada demokraatiavälinettä. (Ridell 2000.)

Kansalaislähtöisen vaalikoneen haasteet

Tampere-foorumin vaalikoneprojekti tarjosi tamperelaisille mahdollisuuden osallistua tärkeiden asioiden julkiseen määrittelyyn. Kaupunkilaisten vaalikoneessa kokeiltiin kansalaisjulkisuuden mallia, joka haastoi niin edustuksellista demokratiaa kuin valtajulkisuutta tuottavia käytäntöjäkin. Se, millainen tulevaisuus kansalaisjulkisuudella voisi olla ja millaisen aseman se voisi mediajulkisuuden ja edustuksellisen politiikan rinnalla saada, on vaalikoneprosessin herättämistä kysymyksistä visaisin.

On selvää, ettei kansalaisjulkisuutta synny ilman tietoisia ponnisteluja. Tarvitaan ihmisiä, jotka luovat kansalaisjulkisuuden käytäntöjä kuntalaisille ja kuntalaisten kanssa. Jotta kansalaisjulkisuus voisi toteutua verkkoa hyödyntäen, tarvitaan ihmisten lisäksi teknisiä resursseja. Tietotekniikan saatavuus sekä teknisten valmiuksien parantaminen niin kaupunkilaisten kuin päättäjienkin keskuudessa on keskeinen edellytys kansalaislähtöisen verkkojulkisuuden syntymiselle.

Se, kuinka tällainen kansalaisten oma julkisuustuotanto suhteutuisi ensinnäkin viralliseen hallintokulttuuriin ja toisekseen paikallisjournalismiin, on niin ikään keskeinen kysymys tulevia projekteja ajatellen. Jos kansalaisjulkisuus jää syrjään muusta paikalliskulttuurista ja eristäytyy omaksi pikkupiirikseen, uudet kansalaislähtoisemmät lajityypit tuskin pystyvät vaikuttamaan yhteiskuntaa ohjaaviin käytäntöihin. Tämän estämiseksi tarjolla on ainakin kaksi potentiaalista mahdollisuutta, jotka ovat toteutuskelpoisia myös kaupunkilaisten vaalikoneen tapauksessa. Valtuutetuille tehdyssä kyselyssä tuli ensinnäkin ilmi ehdotus, jonka mukaan Tampereen kaupunki voisi olla rahoittamassa ja resursoimassa vaalikonetta, jonka kaupunkilaiset toteuttaisivat. Kaupungin ympäristövalvontayksikkö oli mukana vaalikoneen toteutuksessa jo nyt, mutta esimerkiksi viestintäyksikkö suhtautui projektiin nuivasti. Koko kaupunkiorganisaation julkilausuttu tuki projektille sekä esimerkiksi kaupungin virallisten vaalisivujen väljättäminen kansalaisten vaalikoneen tunnetuksi tekemiseen olisivat potenti-

aalisia ratkaisuja ainakin joihinkin projektin kohtaamiin ongelmiin. Osa valtuutetuista nimittäin kertoi jättäneensä vastaamatta vaalikoneeseen sen heikon näkyvyyden ja tunnettavuuden takia. Kaupungin tiiviimpi mukanaolo saattaisi estää myös sen, ettei vaalikone leimautuisi pienen äänekkään vähemmistön marginaaliseksi puuhailuksi.

Liittoutuminen virallisen hallinto-organisaation kanssa ei kuitenkaan saisi tarkoittaa sitä, että projektista tulisi laitostuneen politiikan jatke, eivätkä kansalaiset enää tuntisi sitä omakseen. Kaupunkilaisten olisi saatava toteuttaa vaalikone omien ideoidensa pohjalta, ja kokea vaikutusmahdollisuutensa projektissa todellisiksi. Muuten kiinnostusta osallistumiseen on turha odottaa. Kansalaisten ja päättäjien toimiminen yhteistyössä vaatii asennemuutosta hallinto-organisaatiossa. Oleellista on kuntalaisten mieltäminen aktiivisina ja järkevinä toimijoina, koska heidän perinteinen roolinsa asiakkaan ja kuluttajan asemassa estää tasa-arvoisten keskustelusuhteiden syntymisen.

Hieman vähemmän radikaali vaihtoehto valtaapitävien kannalta olisi kaupunkilaisten vaalikoneen toteutus paikallisviestinten kanssa liittoutumalla. Tällöin viestimet tarjoaisivat tilan kansalaisten omalle julkisuustuotannolle esimerkiksi omilla verkkosivuillaan, mikä hyödyttäisi sekä toimituksia että kaupunkilaisia: toimitukset saisivat kansalaisista arvokkaan resurssin ja kansalaiset pääsisivät ääneen sekä myös saisivat äänelleen kuuluvuutta. Tässäkin on kuitenkin vaarana, että journalismi ottaa määrittelyvallan itselleen ja kaupunkilaisten rooliksi jää lähinnä ehdottaa, mitä aiheita vaalikoneessa voitaisiin käsitellä. Tällöin projekti ei anna kaupunkilaisille mahdollisuutta toimia julkisina ja osallistuvina kansalaisina. Tämän estämiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että journalismi todella ymmärtää kansalaisten tuottaman julkisuuden nimenomaan resurssina – ei jonain itsekkäänä toimijana, joka omaa etuaan ajaen pyrkii tunkeutumaan sen hallitsemaan julkisuustilaan.

Vaikka tällainen yhteistyö viestinten ja kansalaisten välillä ei toteutuisikaan, paikallisviestimillä tulisi joka tapauksessa olla tärkeä rooli kaupunkilaisten vaalikoneprojektin tunnetuksi tekemisessä. Tärkeää on, että ne käsittelevät julkisesti myös kaupunkilaisten mahdollisuuksia päästä vaalikoneen ja julkisuuden määrittelijöiksi, eivät vain prosessin lopputuloksena syntynyttä masiinaa. Tällainen lähestymistapa, joka kaupunkilaisten vaalikoneen tapauksessa tuli ilmi lähinnä Tamperelaisen pääkirjoituksissa, saattaisi aktivoida kaupunkilaisia ja koota julkisuustalkoisiin aiempaa

suuremman joukon ihmisiä. Myös kaupunkilaisten vaalikoneen aktiivinen linkki paikallislehtien verkkosivuilla auttaisi kansalaisjulkisuutta saamaan sitä tunnettavuutta, jota se kehittyäkseen väkisininkin tarvitsee. Ihanteellisin tapa paikallisen kansalaisjulkisuuden tuottamiseen olisi jonkinlainen kokonaisuus, jossa viestimet, aktiiviset kansalaiset, kaupungin virallinen taho, kansalaisjärjestöt ja muut mahdolliset tahot keskustelisivat yhdessä tärkeäksi katsomistaan asioista ja määrittelisivät julkisuuden agendaan toisiaan täydentäen.

Ylläesitetyt johtopäätökset perustuvat vuoden 2000 kunnallisvaaleissa saatuun kokemukseen. Kaupunkilaisten kestävä kehityksen vaalikonetta ei toteutettu samanlaisena vuoden 2004 kunnallisvaaleissa, vaan silloin Tampereen kaupungilla oli oma vaalikoneensa. Sen suunnitteluun otettiin kaupunkilaisia mukaan, minkä lisäksi ehdokkaiden vastaukset jätettiin Internetiin kaupunkilaisten katsottavaksi¹² - molemmat olivat kantavia ajatuksia kaupunkilaisten vaalikoneessa vuonna 2000, joten idealistisesti voidaan ajatella, että kaupunkilaistan oma vaalikoneprojekti jätti jälkensä kaupungin vaalipoliittikkaan.

LÄHTEET

- Ahopelto-Marjamäki, Niina (1996): EU-vaaliehdokkaiden kampanjoinnin laajuuden, muotojen, rahoituksen, sisällön ja rakenteen peruskartoitus. Valtio-opin pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Anttiroiko, A-V. ja P. Suhonen (1996): Vaalikenttien kutsu. Pohdintoja viestinnällistyvien kunnallisvaalien taustoista. Teoksessa Anttiroiko, A-V., Koskinen, M. ja J. P. Mikola (1996): Kunnallisvaalien valttikortit. Vaalimenestyksen edellytysten ja vaalien viestinnällistymisen tarkastelua erityisesti Tampereen kunnallisvaalien osalta. Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu, 1-7.
- Heikkilä, H. ja R. Kunelius (2000): Julkisuuskoee. Kansalaiskeskustelun opetuksia koneistolle. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 21. Pole-Kuntatieto Oy ja tekijät.
- Heinonen, A., Mäkinen, M., Ridell, S., Martikainen, A., Halttu, M. ja E. Sirkkunen (2000): Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana. Paikallisuus verkkomediassa –projektin loppuraportti. Journalismin tutkimusyksikön julkaisu ja. Sarja C32/2000. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Knight J. & J. Johnson (1994): Aggregation and deliberation: on the possibility of democratic legitimacy. *Political Theory* 22(2), 272-296.

---

¹² www.tampere.fi/osallistuminen/vaalit/kunnallisvaalit2004/

- Koivisto, J. ja E. Väliverronen (1987): *Julkisuuden valta*. Jurgen Habermasin sekä Oskar Negtin ja Alexander Klugen julkisuusteorioiden tarkastelua. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisu ja, sarja A 57.
- Lassy, Johanna (2001): *Tamperelaiset julkisuutta tuottamassa*. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Mills, Wright C. ([1956] 1995): *The Mass Society*. Teoksessa Jackall, Robert (toim.) *Propaganda*. Houndmills: The Macmillan Press, 74-101.
- Mäkinen, Maarit (2000): *Internet yhteisöllisenä mediana*. Teoksessa Heinonen ym. (2000): *Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana*. Paikallisuus verkkomediassa –projektin loppuraportti. Journalismin tutkimusyksikön julkaisu ja. Sarja C32/2000. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, 29-54.
- Niemi-Ilahti, Anita (1997): ”Paikallisagenda 21” kunnallishallinnon haasteena. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 3/97, 234–243.
- Nieminen, Hannu (1998): *Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta*. Teoksessa Kivikuru U-M. ja R. Kunelius (toim.). *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Juva: WSOY, 275–299.
- Pajula, Elina (2001): *Kansalaistalo: Miten luodaan osallisuutta tukeva rakenne?* Teoksessa Uotinen J., Tuuva S., Vehviläinen M. ja S. Knuutila (toim.) *Verkon kokijat paikallista tietoyhteiskuntaa tekemässä*. Kultaneito IV. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2001, 93–108.
- Pesonen, P., Sänkiäho, R., ja S. Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta*. WSOY, Juva.
- Pietilä, Veikko (1999): *Julkiso ja yleisö*. *Tiedotustutkimus* 22(3), 4-13.
- Pietilä, V. & S. Ridell (1998): *Julkea ehdotus*. *Tiedotustutkimus* 21(1), 95.
- Pietilä, V., Ridell, S., Kunelius, R., ja H. Heikkilä (1999): *Julkiso: tienviittaa tutisevien hppyhiirien ja räkäisesti nauravan kansan maailmassa*. *Tiedotustutkimus* 22(3), 1-3.
- Ridell, Seija (1998): *Suuri yleisönmetsästy*s. Joukkoviestinnän vastaanoton käsitteellistämisestä ja tutkimisesta 1930-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Kivikuru U-M. ja R. Kunelius (toim.). *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Juva, WSOY, 431–453.
- Ridell, Seija (1999a): *Tutkimus julkisoa tuottamassa*. Paikallisuus verkkomediassa –hanke irtiottona kulttuurisen yleisötutkimuksen käytännöistä. *Tiedotustutkimus* 22(3), 29–41.
- Ridell, Seija (1999b): *Verkkoviestinnän haasteet journalismin yleisösuhteelle – tapaus Locality-hanke*. Teoksessa Maasilta, Mari (toim.): *Journalismin muutoskaruselli. Journalismin tutkimusyksikkö*. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto, 126-141.
- Ridell, Seija (2000): *Kansalaisjulkisuuden kokeilua verkossa*. Mansefoorumi ja paikallisen julkisen viestinnän käytännöt. Teoksessa Heinonen, A., Mäkinen, M., Ridell, S., Martikainen, A., Halttu, M. ja E. Sirkkunen (2000): *Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana*. Paikallisuus verkkomediassa

- projektin loppuraportti. Journalismin tutkimusyksikön julkaisu ja. Sarja C32/2000. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, 55–98.
- Rättilä, Tiina (1999): Kaksi näkökulmaa poliittiseen osallistumiseen: performatiivinen politiikka rationaalisen tyylin haastajana. Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.) (1999): Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Julkaisu ja 11/1999, 48–64.
- Rättilä, Tiina (2000): Vaalien jälkeen tarvitaan kansalaisseurantaa. PaperiFoorumi 3/2000, 2.
- Rättilä, Tiina (2001): Kansalaistuva politiikka? Kirjoituksen lyhennetty versio on esitetty XXXIII Poliitiikan tutkimuksen päivillä 10.–12.1.2001.
- Sainio, Ari (1993): Kunnallisen demokratian muutospainet palveluyhteiskunnassa. Kansalaisten poliittisen osallistumisen resurssien kehityksen ja tuotantotavan sekä arvojen muutoksen vaikutukset kunnalliseen demokratiaan. Kunnallistieteiden lisensiaattityö. Tampereen yliopisto.
- Sassi, Sinikka (2000): Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus internetistä ja uusista politiikan muodoista. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.
- Sjöblom, Stefan (1997): Kuntalaisten vaikuttamismahdollisuudet. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 3/1997, 271–275.
- Suhonen, Pertti (1998): Kansan tahto – siis kenen? Kamppailu yleisen mielipiteen käsitteestä. Teoksessa Kivikuru Ulla-Maija ja Kunelius Risto (toim.). Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Juva, WSOY, 171–188.
- Tampere-foorumien suunnitteluryhmä (2000): Mikä ihmeen vaalikone? Ja miksi tamperelaiset tekivät kunnallisvaaleihin oman? PaperiFoorumi 3/2000, 3.
- Vehviläinen, Marja (2001): Paikallista tietoyhteiskuntaa tekemässä. Teoksessa Uotinen J., Tuuva S., Vehviläinen M. ja S. Knuuttila (toim.) Verkon kokiijat paikallista tietoyhteiskuntaa tekemässä. Kultaneito IV. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2001, 12–26.

Tommi Kauppinen

VAALIKONEIDEN TEKNINEN TOTEUTUS JA KEHITTÄMISTARPEET

Suomalaisten vaalien uusi potentiaalinen tulosvaikuttaja ovat vaalikoneet, joiden käyttäjämäärät ovat viime vuosina kasvaneet nopeasti. Niistä suurimmilla oli presidentinvaalien 2006 alla käyttäjiä jo lähemmäs kaksisataatuhatta (ZEF Solutions 2006). Eduskuntavaalien 2003 yhteydessä MTV3:n vaalikone keräsi kuukaudessa jopa 530.000 käyttäjää (Turun Sanomat 12.5.2004). Suurten käyttäjämäärien ansiosta on erittäin todennäköistä, että vaalikoneiden ehdokassuosituksilla on vaikutusta Suomessa järjestettyjen vaalien yhteydessä tehtyihin äänestyspäätöksiin. Vaalikoneiden toiminta vaatii siis tarkempaa tutkimusta.

Vaalikone on päätöksenteon apujärjestelmä, joka suodattaa suuren määrän informaatiota ja esittää sen käyttäjälleen yksinkertaistetussa muodossa.¹ Jotta tällaisen järjestelmän tarjoamia tuloksia voidaan tulkita perustellusti, täytyy jollain yleisellä tasolla ymmärtää kuinka vaalikone tuottaa esitetyt tulokset sille annettujen vastausten pohjalta. Selkeästi toteutettuina ja vuorovaikutteisina vaalikoneiden voidaan kuitenkin argumentoida edistävän yhteiskunnallista osallistumista (Lassy 2001).

---

¹ Yleisemmin päätöksenteon apujärjestelmistä ks. esim. Bigdoli (1989).

Suomen kolmen käytetyimmän vaalikoneen julkaisijat presidentinvaalien 2006 alla olivat Helsingin Sanomat, MTV3 ja YLE. Kerätessä tutkimusaineistoa presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikoneista huomasin vain Helsingin Sanomien olevan valmis tarjoamaan tietoa vaalikonesivustonsa toiminnasta. Yleisradio ei valitettavasti voinut jakaa kansalaisten äänestyspäätöksiin vaikuttavaa informaatiota. Myöskään MTV3 ei pitkällisistä neuvotteluista huolimatta halunnut valottaa vaalikoneensa toimintaperiaatteita. MTV3:lle vaalikoneen toteuttaneen ZEF Solutionsin teknologiajohtaja Jarkko Tervonen kuitenkin myönsi vaalikoneen toteutusprosessia käsitelleen puhelinhaastattelun.

Tässä artikkelissa käsitellään vaalikoneiden toimintaperiaatteita. Tutkimusta varten tutustuttiin Helsingin Sanomien vaalikoneen presidentinvaaleissa 2006 käyttämään laskenta-algoritmiin. Lisäksi kaikkien kolmen vaalikoneen kysymystenasettelua kyseisissä vaaleissa analysoitiin. Eri vaalikoneiden tarjoamien tulosten esitystä tutkittiin tuottamalla ehdokassuosituksia mahdollisimman satunnaisten vastausten avulla. Tutkimuksessa vaalikoneille pyritään löytämään sellaisia toteutustapoja, jotka parhaalla tavalla edistävät niiden kehitystä toiminnaltaan uskottaviksi äänestyspäätöksenteon apuvälineiksi. Uskottavuudella tarkoitetaan tässä sitä, että vaalikoneen esittämät tulokset kestävät riittäväällä tavalla kriittistä tarkastelua.

Yleisesti vaalikoneen toteutuksen ongelmanasettelusta

Laajasti käytössä oleva vaalikone voi houkuttaa helposti saatavilla olevan informaation kautta yhä useampia ihmisiä vaaliurnille (Alvarez 1999)². Vaalikoneen tarjoama informaatio ei saisi johtaa käyttäjää harhaan äänestyspäätöksessään, eli vaalikoneen mielipide-eromittauksen tuloksen tulisi mahdollisimman hyvin arvioida käyttäjän ja ehdokkaan todellisten mielipide-erojen laatua ja määrää. Tähän vaalikoneen ominaisuuteen viitataan jatkossa vaalikoneen esittämien tulosten uskottavuutena.

Millä tavoin vaalikoneen esittämien tulosten uskottavuutta voidaan tutkia? Vaalikoneet on suunniteltu mittaamaan ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden eroavaisuutta ja niiden toiminnan tavoitteena on arvioida käyttäjälle

---

² Informaatio viittaa tässä vaalikoneen esittämiin ehdokkaiden mielipiteisiin sekä esitettyyn arvioon ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden samankaltaisuudesta.

häntä parhaiten mielipiteiltään vastaavat ehdokkaat. Vaalikoneen edustamassa monitavoitteisessa päätöksenteon tuessa (Multiple Criteria Decision Support, MCDS)³ optimoidaan lukuisten operationaalisten tavoitteiden eli kriteerien suhteen. Vaalikoneessa kriteereitä voidaan ajatella olevan eri kysymykset, joiden suhteen käyttäjän ja ehdokkaan maailmankuvia vertaillaan. Näin ollen mielipide-eron mittaaminen voidaan lyhyesti tulkita seuraavanlaisena sovelletun matematiikan ongelmana.

Yksittäisen kysymyksen vastausvaihtoehdot määrittellään vastausvaruuden yhdeksi ulottuvuudeksi. Tällöin ao. kysymykseen annettu vastaus määrittelee sekä ehdokkaalle että käyttäjälle yksikäsitteisesti sen, missä kohtaa vastausvaihtoehtojen määrittelemää ulottuvuutta vastaa ja sijaitsee. Sekä ehdokkaan että vaalikoneen käyttäjän mielipiteet mitataan n kappaleella kysymyksiä. Vastatut kysymykset yhdessä määrittelevät sekä ehdokkaalle että käyttäjälle molemmille pisteen n-ulotteisessa vastausvaruudessa. Ongelmaksi jää mitata tällä tavoin muodostettujen kahden pisteen - ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden - välinen etäisyys.

Jotta vaalikone voidaan tällaisen ongelmanasettelun pohjalta tarkoituksenmukaisesti toteuttaa, joudutaan vaalikoneessa esitetyille kysymyksille asettamaan kaksi vaatimusta. Ensiksi vaaditaan, että esitetyt n kysymystä (eli kriteeriä) ovat kattavia, eli niihin esitetyt vastaukset riittävällä tavalla määrittävät sekä ehdokkaan että käyttäjän äänestyspäätöksen kannalta oleelliset poliittiset mielipiteet.

Toiseksi vaaditaan, että kysymykset ovat riippumattomia toisistaan. Tässä artikkelissa tarkastellaan kysymysten välistä riippuvuutta preferenssiriippuvuuden (Keeney & Raiffa 1976, 109) ja loogis-kausaalisen riippuvuuden (Talponen 2006) avulla. Preferenssiriippumattomuus attribuuttien Y ja X välillä voidaan esittää siten, että Y on preferenssiriippumaton X:stä, mikäli päätöksentekijän preferenssit Y:n arvojen suhteen eivät riipu X:n arvoista (Clemen & Reilly 2001). Vaalikoneen tapauksessa tämä tarkoittaa, ettei käyttäjälle ole merkitystä mikä vastausvaihtoehto toteutuu jonkin kysymyksen suhteen, jotta hän voisi valita mieluisimman vastausvaihtoehdonsa jonkin toisen kysymyksen suhteen.

Loogis-kausaalinen riippuvuus ei preferenssiriippuvuuden tapaan ole yhden käyttäjän preferensseistä riippuva, subjektiivinen rakenne. Loogis-kausaalinen riippuvuus viittaa mahdollisuuteen, että vaalikoneessa kysytään

---

³ MCDS on operaatiotutkimuksen haara, jossa päätöksentekijää pyritään avustamaan usein subjektiivisissa, monitavoitteisissa optimointiongelmissa.

suunnilleen 'samaa asiaa' 'hiukan eri sanoilla' useassa eri kysymyksessä. Tällöin käyttäjä on yhden kysymyksen suhteen esittämänsä mielipiteen takia pakotettu johdonmukaisuuden nimissä vastaamaan toiseen kysymykseen ensimmäisen edellyttämällä tavalla.

Vaalikoneissa käytetyt mitta-asteikot annetuille vastauksille eivät yleensä ole jatkuvia. Esimerkiksi Helsingin Sanomien vaalikoneessa eri vastauksille käytetty mitta-asteikko muodostuu vastausvaihtoehtojen lukumäärän mukaan. Jokainen vastausvaihtoehto on yksi piste mitta-asteikolla, ja vastausvaihtoehtoja on enintään viisi. Tällöin mielipiteiden välistä etäisyyttä määritettäessä on mielekästä puhua vain mielipide-eron arviosta.

Mielipide-eron mittaamiseen liittyvän epävarmuuden lisäksi tulisi ottaa huomioon keinottelun mahdollisuus. Ehdokkaalla on mahdollisuus tietoiseen omien vastauksiensa muokkaamiseen mielipiteiden paremman vastaavuuden toivossa. Tavanomaisissa äänestystilanteissa tällaista muokkausta voidaan olettaa tapahtuvan (Gibbard 1973). Tästä seuraa, että sitä todennäköisesti tapahtuu myös vaalikoneissa, ehdokkaiden käyttäjämääristöissä.

Presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen Helsingin Sanomien vaalikone

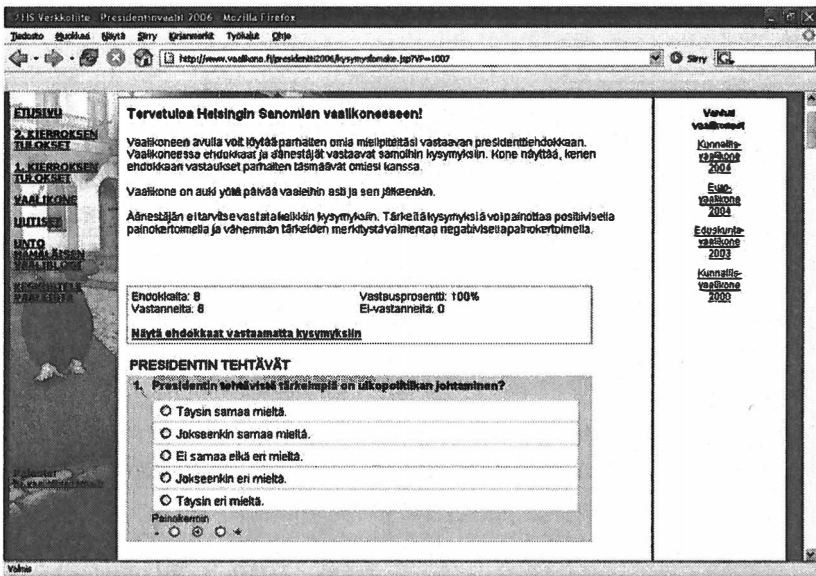
Helsingin Sanomien vaalikoneen teknisestä toteutuksesta ovat vuodesta 2000 vastanneet Marko Hamilo ja Antti Kolunkulma (Hamilo 2006a). Helsingin Sanomien tietojärjestelmien systems specialist Antti Kolunkulma vastaa vaalikoneen ohjelmateknisestä toteutuksesta ja Helsingin sanomien tiedetoimittaja Marko Hamilo järjestelmän toiminnan suunnittelusta. Las-kenta-algoritmi on Marko Hamilon suunnittelema (Hamilo 2006a).

Helsingin Sanomien vaalikoneen esittely

Helsingin Sanomien presidenttivaalikoneessa vuonna 2006 oli 29 kysymystä, jotka oli jaoteltu aihepiireittäin. Presidentin tehtävistä esitetään kymmenen kysymystä, ulko- ja turvallisuuspolitiikasta yksitoista kysymystä ja presidentin henkilöstä sekä arvomaailmasta kahdeksan kysymystä. Kysymyksissä oli vastausvaihtoehtoja kahdesta viiteen kappaletta: 17

viiden vastausvaihtoehdon kysymystä, yksi neljän vastausvaihtoehdon kysymys, viisi kolmen vastausvaihtoehdon kysymystä ja kuusi kahden vastausvaihtoehdon kysymystä.

Jokaista vastausta voitiin painottaa painokertoimella, vaihtoehdoin {-, ±0, +}. Vaalikoneessa ehdokkaiden täytyi vastata jokaiseen esitettyyn kysymykseen. Vaalikoneen käyttäjän ei kuitenkaan tarvinnut vastata kaikkiin kysymyksiin. Vastaamatta jääneet kysymykset eivät vaikuttaneet mielipide-erojen mittaukseen. Alla kuva Helsingin Sanomien vaalikoneen käyttöliittymästä. Kysymykset on esitetty liitteessä 1.

Kuva 1. Helsingin Sanomien vaalikoneen käyttöliittymä, kysymykset

Kysymyksiin vastaamisen jälkeen käyttäjälle esitettiin hänen vastauksiinsa laskettu tulossivu (kuva 2). Tällä sivulla hänelle näytettiin ehdokkaiden (nimi ja puolue) paremmuusjärjestys vaalikoneen laskenta-algoritmin (ks. kappaleet Helsingin Sanomien vaalikoneen pisteytyksestä ja Helsingin Sanomien vaalikoneen kysymysten painoarvojen ja mielipiteiden vastaavuuden arviosta) antamina pisteinä. Käyttäjällä oli ehdokkaan nimeä klikkaamalla mahdollisuus päästä vertailemaan omiaan ja ehdokkaan vastauksia. Ehdokkaille oli lisäksi varattu kysymysten vastausvaihtoehtojen alle tilaa lyhyesti perustella oma mielipiteensä (kuva 3). Ehdokkaiden vastauksiin oli mahdollisuus myös perehtyä ilman, että vastaa itse vaalikoneen kysymyksiin.

Klikkaa ehdokkaan nimeä nähdäksesi vastaukset

Sija	Ehdokasnumero ja nimi	Puolue	Pisteet
1	1 Lehti Arto	Vaitsijayhdistys	237
2	2 Kallio Blarne	Kristillisdemokraatit	169
3	3 Niinistö Sauli	Kokoomus	20
4	4 Nauhoja Heidi	Vihreät	13
5	5 Lax Henrik	RKP	8
6	7 Vanhanen Matti	Keskusta	2
7	4 Solmi Timo	Perussuomalaiset	-15
8	9 Halonen Taru	SDP	-26

Lähetä tulos kaverillesi

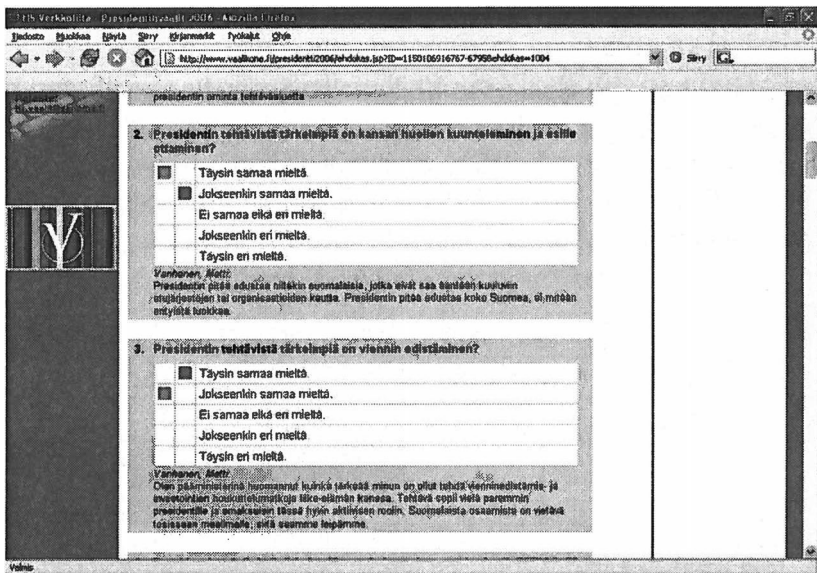
Vastaanottajan nimi Vastaanottajan sähköpostiosoite

Nimesi Sähköpostiosoitteesi

Terveitesesi

[Muuta valintoja](#)

Kuva 2. Helsingin Sanomien vaalikoneen käyttöliittymä, tulossivu

Kuva 3. Helsingin Sanomien vaalikoneen käyttöliittymä, vastausten vertailu

Helsingin Sanomien vaalikoneen kysymysten pisteytys

Kolunkulman (2006) mukaan vaalikoneessa esitetyt kysymykset voidaan niiden pisteytyksen mukaan jakaa kolmeen eri ryhmään: vaihtoehto-, skaala- ja kyllä/ei- kysymyksiin. Liitteessä 1 esitetyissä Helsingin Sanomien vaalikoneen kysymyksissä on merkitty, onko kyseisen kysymyksen vastaukset pisteytetty kyllä/ei-, skaala-, vai vaihtoehtokysymyksinä.

Kyllä/ei-kysymykset ovat kysymyksiä, joissa vastausvaihtoehdot ovat toistensa vastakohtia, toisin sanoen niihin vastaaminen sulkee toisen vaihtoehdon pois absoluuttisesti. Helsingin Sanomien muissa vaalikoneissa tällä tavoin pisteytettyjä kysymyksiä on ollut mukana, mutta presidentinvaaleissa kysymystyyppi on jätetty pois käytöstä. Vaihtoehtokysymys koskee toisensa poissulkevia toimintatapoja tai näkökantoja: esimerkiksi kysymys Euroopan unionin keskinäisistä turvatakuista (kysymys numero 12) on luokiteltu vaihtoehtokysymykseksi. Vaihtoehdot eivät kuitenkaan ole yhtä ehdottomia kuin kyllä/ei- kysymyksissä, jolloin vaihtoehdoille käytetyt pisteytserot eivät ole yhtä suuria. Skaalakysymykset ovat ky-

symyksiä, joissa kyse on mielipiteiden aste-eroista: jokin tietty asiointila on yleisesti hyväksytty ja tunnettu, mutta siihen suhtautuminen vaihtelee. Esimerkiksi kysymys siitä, onko Yhdysvallat Suomelle turvallisuusuhka (kysymys numero 18), on luokiteltu skaalakysymykseksi. Painoarvot eri kysymystyyppien vastauksille on annettu taulukossa 1. Skaalakysymysten kohdalla suluissa oleva luku kertoo skaalakysymyksessä käytettyjen vastausvaihtoehtojen lukumäärän.

Taulukko 1. Erityyppisten kysymysten pisteytys Helsingin Sanomien vaalikoneessa

	Ehdokkaan ja käyttäjän vastausten välinen etäisyys				
Kysymystyyppi	0	1	2	3	4
kyllä/ei	10	-10			
skaala (3)	8	0	-8		
skaala (4)	8	3	-3	8	
skaala (5)	8	4	0	-4	-8
vaihtoehto	7	-7	-7	-7	-7

Käsitellessään käyttäjän antamia vastauksia vaalikone vertaa niitä jokaisen kysymyksen kohdalla yksittäisten ehdokkaiden vastauksiin. Vertailun perusteella se antaa kullekin ehdokkaalle pisteitä vastausten välisen eron mukaan. Kutsutaan näitä ehdokas- ja kysymyskohtaisia pistemääriä alkupistemääriksi. Merkitään niitä merkinnällä e_i , missä e merkitsee yksittäistä ehdokasta ja i on kysymyksen järjestysnumero (Riski 2003).

Helsingin sanomien vaalikoneen kysymysten painoarvot ja mielipiteiden vastaavuuden arvio

Sekä ehdokkailla että käyttäjällä on mahdollisuus painottaa kysymykseen antamansa vastauksen merkitystä asteikolla $\{-, \pm 0, +\}$. Kolunkulman (2006) mukaan vastaavat painokertoimet ovat ehdokkaalle (w_{ei}) ja käyttäjälle (w_{ki}) seuraavat: $w_{ei} \in \{6, 8, 0\}$, $w_{ki} \in \{3, 7, 0\}$. Ehdokkaan painokerroin on siis joko kuusi, kahdeksan tai kymmenen ja käyttäjän painokerroin joko kolme, seitsemän tai kymmenen.

Tällöin voidaan merkitä ehdokkaan kysymyksestä i saamaa kokonaispistemäärää p_i seuraavalla kertolaskulla, kun e_i on taulukon 1 ja mielipiteiden etäisyyden mukaan muodostuva alkupistemäärä ko. kysymykselle ja w_{e_i} sekä w_{k_i} määärtyvät vastaavasti ehdokkaan ja käyttäjän kysymyksen kohdalla valitseman painokertoimen mukaan:

$$p_i = e_i w_{e_i} w_{k_i} . \quad (1)$$

Seuraavaksi jokaisen kysymyksen pisteet lasketaan kunkin ehdokkaan kohdalla yhteen, skaalaten ehdokkaan vastausten kokonaispainolla.

$$P_e = \frac{232 \sum_{i=1}^g p_i}{\sum_{i=1}^g w_{e_i}} \quad (2)$$

missä P_e on ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden vastaavuuden arvio. Tämä on se luku, joka esitetään kunkin ehdokkaan kohdalla käyttäjän vastattua vaalikoneen esittämiin kysymyksiin. Luku 232 vastaa ehdokkaan painojen yhteissummaa, mikäli ehdokas ei ole painottanut yhtäkään kysymystä suuntaan tai toiseen ($29 \cdot 8 = 232$).

Yhtälön (2) voidaan tulkita skaalaavan mielipiteiden vastaavuuden arviota sen mukaan, kuinka paljon ehdokkaan käyttämät painoarvot poikkeavat niiden odotusarvosta⁴. Jos ehdokas on painottanut useita kysymyksiä tärkeinä ($w_{e_i} = 10$), mielipiteiden vastaavuudelle saatavaa arviota skaalataan itseisarvoltaan pienemmäksi. Tämä johtuu yksittäisten kysymysten kohdalla käytetystä pisteytyksestä (ks. yhtälö (1)), joka vahvistaa suurilla painoarvoilla w_{e_i} käsiteltyjen kysymyskohtaisten kokonaispistemäärien p_i vaikutusta mielipiteiden vastaavuuden arviioon. Toisaalta, jos ehdokas on käyttänyt useammin heikkoa painotusta ($w_{e_i} = 6$), mielipiteiden vastaavuuden arviota skaalataan vastaavasti itseisarvoltaan suuremmaksi.

---

⁴ eli arvosta 232.

Järjestelmäsuunnittelun lähtökohdat Helsingin Sanomien vaalikoneessa

Marko Hamilo (2006b) luonnehtii vaalikonetta journalismiksi. Tavoitteena on hänen mukaansa tuoda käyttäjän ulottuville tietoa siitä, kuinka eri ehdokkaat ajattelevat. Eroa hän ei näe paljoakaan aikaisempiin iltapäivälehtien puoluesihteerikyselyihin, jotka olivat hyvin suosittuja aikanaan. Ilta-Sanomien päivittäisjulkaisussa 19.2.1983 eri puolueiden puoluesihteerille tai muulle tärkeälle edustajalle esitettiin jokaiselle samat kymmenen kysymystä, jotka käsittelivät puolueen poliittisia linjauksia. Sekä kysymykset että niiden vastaukset esitettiin lehdessä.

Vertailtaessa vaalikoneessa käyttäjän ja ehdokkaan mielipiteitä (kuva 3) on ehdokkailla ollut mahdollisuus antaa vaalikoneessa yhtä laajat vastaukset eri kysymyksiin kuin aikaisemmin puoluesihteereillä iltapäivälehtien puoluesihteerikyselyissä. Vaalikoneen ja puoluesihteerikyselyn tärkeimpänä erona Hamilo (2006b) pitääkin vaalikoneen tarjoamaa mahdollisuutta etsiä joukosta sopivimmat ehdokkaat alustavien kysymysten avulla (kuva 1). Julkaisuissa voi kuitenkin huomata myös kaksi muuta eroa. Iltalehdissä kysymyksenasettelut jättivät puoluesihteereille paljon liikkumatilaa. Esimerkiksi kysymys numero 7 kuuluu: ”Pitäisikö Suomessa sosialisoida jotain? Jos, niin mitä?”(Ilta-Sanomat 19.2.1983). Vaalikoneissa taas alustavat vastausvaihtoehdot ovat kiinnitettyjä, myös ehdokkaille. Toisaalta iltapäivälehdissä kysymysten ja vastausten tulkinta oli kokonaan lukijan vastuulla. Vaalikoneet taas tarjoavat ehdokassuosituksensa käyttäjän alustavien vastausten perusteella, yleensä käyttäjälle itselleen tuntemattomin kriteerein. Hamilo (2006b) huomauttaa vaalikoneen myös tuottavan aiheita journalismille. Toimittajat ovat esimerkiksi huomanneet, että erilaiset tilastotiedot siitä, kuinka Vihreän Liiton kansanedustajien mielipiteet suhtautuvat Vasemmistoliiton kansanedustajien mielipiteisiin ovat erittäin hyvää materiaalia lehtiartikkeleja varten.

Helsingin Sanomien vaalikoneen tavoite ei ole olla järjestelmä, joka antaisi päätöksentekijälle parhaan vaihtoehdon, vaan järjestelmä, joka rajaa päätöksenteon joihinkin vaihtoehtoihin (Hamilo 2006b). Tästä johtuen painotuskertoimet ja pisteytys on laadittu heuristisesti, toisin sanoen painotuskertoimia tai eri vastausvaihtoehdoista saatavia pistemääriä ei ole pyritty perustelemaan. Mielipide-erojen pisteytysasteikoista on kuitenkin pyritty tekemään lineaarisia (vrt. taulukko 1). Helsingin Sanomien vaalikoneen

pääasiallinen pyrkimys on näin ollen asettaa ehdokkaat suhdeasteikolle, käyttäjän vastausten mukaan.

Hamilo (2006b) korostaa, että painotuksen täytyy olla oikein toteutettu. Pienen painotuksen tietyssä asiassa tulisi jättää asian vaikutus pisteenlaskussa vähäiseksi. Hamilo (2006b) esittää arvion, että MTV3:n presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneessa painotus olisi toteutettu siten, että sillä on varsinaisen mielipiteen kanssa yhtä suuri vaikutus laskettaessa käyttäjän ja ehdokkaan mielipiteiden välistä etäisyyttä. Tällaisen ominaisuuden voidaan olettaa tuottavan virhettä mielipiteiden vertailuun. Valitettavasti asiaan ei saatu varmuutta, vaikka puhelinhaastattelussa Tervonen (2006) tuki tätä näkemystä luonnehtiessaan järjestelmän pistelaskun perustuvan vastausten yksi- ja kaksikulotteisiin etäisyyksiin.

Kysymysten laatimisesta Helsingin Sanomien vaalikoneeseen

Vaalikoneessa esitettävien kysymysten tulisi kattaa kaikki vaalien kannalta tärkeät poliittiset näkökulmat. Helsingin Sanomien vaalikoneeseen kysymykset valitaan sen mukaan, mikä on päivänpolitiikassa keskeistä, ja mitkä teemat ovat vaaleja edeltävien gallupien mukaan äänestäjien mielestä tärkeitä. Presidentinvaaleja varten kysymykset valmistelee politiikan toimitus, jossa Hamilo toimii ”eräänlaisena filosofisena kättilönä” varmistaessaan, että kysymykset ovat käännettävissä vaalikoneen vaatimaan muotoon (Hamilo 2006b). Kysymykset muodostetaan ensin aihepiireiksi, minkä jälkeen päätetään kysymyksen muotoilu ja vastausvaihtoehtojen lukumäärä.

Vastausvaihtoehtojen määrän valitseminen on laadullisten kysymyksenasettelujen kohdalla vaikeaa (Hamilo 2006b). Jos kysytään mielipidettä määrällisessä ongelmassa, esimerkiksi verotuksen suuruutta käsiteltäessä, voidaan vaihtoehdot asettaa toimenpiteiden radikaaliuden mukaiseen järjestykseen ja tehdä kysymyksestä skaalatyyppinen. Kysyttäessä kuitenkin mielipidettä laadullisissa (vaikkapa vertailtaessa metron laajentamista ja kehä II:n rahoitusta) kysymyksissä tulee ongelmaksi kattaa aihepiirin kaikki keskeiset vastausvaihtoehdot.

Helsingin sanomien vaalikoneen tulosten luotettavuus ja järjestelmän läpinäkyvyys

Vaalikoneiden yleistyessä tiedon luotettavuus on tärkeä kriteeri arvioitaessa vaalikoneiden uskottavuutta. Luotettavuudella tarkoitetaan tässä vaalikoneen käyttäjän saaman tuloksen ja puolueettoman järjestelmän laskentatuloksen vastaavuutta. Saatua tulosta ei voi pitää luotettavana, jos järjestelmän ylläpitäjällä tai jollain ulkopuolisella taholla on mahdollisuus muokata sitä. Helsingin Sanomien vaalikoneessa tiedon luotettavuus pyritään varmistamaan kertomalla vaalikoneen toimintatavasta kaikille siitä kiinnostuneille. Hamilon (2006b) mukaan Helsingin Sanomilla ei ole myöskään intressejä muokata pisteytystuloksia jonkin tietyn puolueen tai ehdokkaan hyväksi.

On kuitenkin huomattava, että kaikkiin vaalikoneen julkaisijoihin intressittömyys pisteytystulosten suhteen ei välttämättä päde. Lisäksi julkaisijalla (ja julkaisun toimittajalla) on mahdollisuus muokata vastauksista saatavia tuloksia. Epätodennäköinen, mutta mahdollinen uhkatekijä kaikkien vaalikoneiden luotettavuudelle ovat myös verkon kautta tapahtuvat hyökkäykset. On esimerkiksi olemassa mahdollisuus ohjata satunnainen vaalikoneen käyttäjä Helsingin Sanomien vaalikonetta ulkoisesti vastaavalle sivustolle, jolla käyttäjän syöttämän tiedon käsittelyä on muutettu.

Tiedon luotettavuuteen vaikuttaa myös toteutuksen laatu. Järjestelmä toimii sen ohjelmointikielen varassa, jolla se on toteutettu. Sopivalla tavalla tehty virhe ei ilmene kuin joissain erikoistilanteissa ja voi harmillisimmillaan vaikuttaa esimerkiksi vain mielipiteiden vastaavuuden arvion laskentaan. Sekä Helsingin Sanomien että MTV3:n vaalikoneet on testattu kattavasti tällaisten ohjelmointivirheiden varalta (Hamilo 2006a, Tervonen 2006). Sataprosenttisen varmaa tapaa pistelaskennan oikeellisuuden varmentamiseen ei kuitenkaan ole. Edellytys luotettaville tuloksille on se, että ehdokkaiden vastaukset välittyvät järjestelmän käyttöön luottamuksellisesti. Helsingin Sanomien järjestelmässä on erityisesti painotettu juuri tätä ominaisuutta. Jokaisella ehdokkaalla on oma salasanansa, jonka avulla he kirjautuvat järjestelmään ja vastaavat kysymyksiin (Hamilo 2006b).

Vaalikoneen käyttäjä ei yleensä tunne algoritmia, jota on käytetty hänen ja ehdokkaan mielipiteiden välisen vastaavuuden arvion laskemiseen. Tässä mielessä nykyisten vaalikoneiden käyttäjällä ei ole keinoja saatujen tulosten uskottavuuden arvioimiseksi, ja että käyttäjä voi arvioida vain Helsingin Sanomien vaalikoneen tulosten uskottavuutta. Nykyiset järjestelmät tosin

mahdollistavat ehdokkaiden ja käyttäjän vastausten vertailun. Tätä ennen vaalikone kuitenkin järjestää ehdokkaat suhteessa käyttäjän vastauksiin omien toimintaperiaatteidensa mukaan. Jos näitä järjestämisperusteita ei tunneta, tulosten kriittinen tarkastelu uskottavuuden arvioimiseksi on vaikeaa. Tällaista järjestelmän ominaisuutta voidaan kutsua sen läpinäkyvyydeksi.

Vaalikoneen yleisen ongelmanasettelun ja käytännön toteutuksen erot

Seuraavassa esitetään päähuomioita nykyisten vaalikoneiden toiminnassa olevista eroista suhteessa vaalikoneen yleiseen ongelmanasetteluun. Tutkimusaineistona on käytetty vain Helsingin Sanomien presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneen toteutusperiaatteita. Asiaan tutustuttaessa voidaan kuitenkin huomata suurimpien vaalikoneiden toteutusten muistuttavan kyseisissä vaaleissa toisiaan. Järjestelmän laskenta-algoritmi voi MTV3:n vaalikoneen kohdalla erota toteutusperiaatteiltaan Helsingin Sanomien vastaavasta (ks. kappale Järjestelmäsuunnittelun lähtökohdat Helsingin Sanomien vaalikoneessa). Toisaalta kysymysten vastausvaihtoehdot ovat YLE:n presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneessa hieman Helsingin Sanomien vastaavaa monipuolisempia. Kuitenkin alla käsiteltävien näkökohtien voidaan ainakin pääpiirteittäin olettaa koskettavan kaikkia näitä vaalikoneita.

Vaalikoneiden käyttämä metriikka

Palataan vaalikoneen yleisen ongelmanasettelun yhteydessä esittämäämme kysymykseen siitä, millä tapaa ehdokkaan ja vaalikoneen käyttäjän mielipiteiden samanlaisuutta arvioidaan. Tutkittu Helsingin Sanomien vaalikone ottaa ongelmanasettelun pääpiirteet hyvin huomioon. Vastaukset pisteytetään etäisyyksien mukaan yksi kerrallaan ja käytetty pisteytysasteikko on approksimatiivisesti lineaarinen. Painokertoimien vaikutus lopullisessa pistemäärässä pyritään huomioimaan ja ehdokkaalle annetuista pisteistä voi ymmärrettävästi arvioida mielipiteiden vastaavuutta. Seuraavassa nostetaan

kuitenkin esiin vaalikoneiden nykytoteutuksen ongelmakohtia suhteessa niiden esittämien tulosten uskottavuuteen.

Tiivistäen voidaan sanoa nykyisten vaalikoneiden metriikan asettavan tulosten uskottavuuden kyseenalaiseksi, koska käyttäjällä ei ole mahdollisuutta tutustua siihen tahi ymmärtää sitä. Helsingin Sanomat kertovat järjestelmänsä toiminnasta mielellään kaikille asiasta kiinnostuneille (Hamilo 2006b), mutta näitä tietoja joutuu heiltä erikseen pyytämään. Vaalikone toimii henkilön itsenäisen päätöksenteon apuvälineenä vain erittäin rajoitetussa mielessä, jos päätöksentekijä ei tunne apuvälineensä toimintaa. MTV3 ja YLE kieltäytyvät tekijänoikeuksiinsa vedoten paljastamasta, kuinka mielipiteiden samankaltaisuus mitataan. Jos huomioidaan demokratiassa usein esitetty vaatimus yksilön itsenäisestä äänestyspäätöksestä, ovat vaalikoneen julkaisijoiden tekijänoikeudet ja demokratian periaatteet tällöin jonkinasteisessa ristiriidassa keskenään.

Helsingin Sanomien vaalikoneissa käytetyt pisteytys- ja painotuskertoimet ovat heuristisen harkinnan tulosta, eli eri vastausvaihtoehdoista saatavia pistemääriä ei ole pyritty perustelemaan. Tällainen kertoimien valinta ei kuitenkaan yksin vaikuta tulosten uskottavuuteen. Numeroarvojen suuruusluokan varioinnilla ei ole vaikutusta tuloksiin, jos eri kysymystyypeistä saatavat pisteet varioivat samassa suhteessa. Asteikon pysyessä lineaarisena kyseessä on vain pisteytyksen skaalauksen muutos.

Toisaalta ehdokkaan ja käyttäjän samasta vastauksesta annettava alkupistemäärä tulisi kiinnittää kysymystyypistä riippumatta jollekin lähtötasolle. On esimerkiksi vaikea perustella, miksi Helsingin Sanomien vaalikoneessa annetaan skaala- ja vaihtohtokysymyksissä eri alkupistemäärä ehdokkaan ja äänestäjän samasta vastauksesta (ks. taulukko 1). Pisteytsero kysymystyyppien välillä voi olla virhelähde vertaillen mielipide-eroja käyttäjän ja eri ehdokkaiden välillä. Käytetty pisteytys nostaa käyttäjän kanssa skaalakysymykseen samoin vastanneen ehdokkaan ohi vaihtohtokysymykseen käyttäjän kanssa samoin vastanneesta ehdokkaasta.

Voidaan huomata, ettei kysymysten skaala- ja vaihtohtokysymyksiin jako ole yksikäsitteinen. Voidaan argumentoida, että niiden asettaminen vaihtohtokysymyksiksi olisi luontevampaa: kysymysten vastausvaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia poliittisia linjauksia. Helsingin Sanomien vaalikoneessa ne kuitenkin on asetettu skaalakysymyksiksi. Tällaiset tapaukset synnyttävät ongelman skaala- ja vaihtohtokysymyksistä annettaville eri pistemäärille, jotka ovat vaalikoneen toteuttajan määrättävissä, muttei-

vät käyttäjän tiedossa. Eriävä alkupisteitys voi näin ollen vähentää tulosten uskottavuutta loppupisteisiin nojautuvassa mielipide-erojen arvioinnissa.

Kysymysten välinen keskinäinen riippuvuus on oleellinen tekijä tutkittaessa vaalikoneen metriikkaa ja sen esittämien tulosten uskottavuutta. Seuraavassa käsitellään kysymysten välistä riippuvuutta sekä vaalikoneen toteuttajan (Talponen 2006) että sen käyttäjän kannalta. Vaalikoneen toteuttaja tarkastelee vastauksien välisiä tilastollisia riippuvuuksia, kun taas käyttäjälle oleellisessa asemassa ovat kysymysten väliset preferenssi- ja kausaalis-loogiset riippuvuudet. Molemmat kysymystenväliset rakenteet vaikuttavat aihekokonaisuuksien painotukseen.

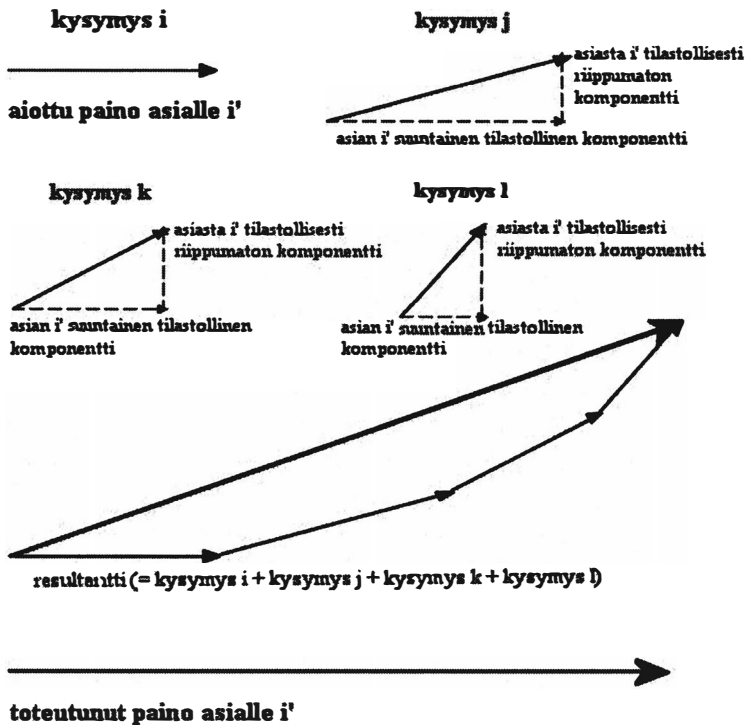
Vaalikoneen käyttäjien antamat vastaukset tiettyihin kysymyksiin voivat olla tilastollisesti riippuvia keskenään. Tällöin voidaan sanoa, että tietyillä kysymyksillä on todennäköisesti tai tyypillisesti riippuvuutta keskenään, eli ne ovat tilastollisesti riippuvaisia. Kriteerien (tässä kysymysten) riippuvuutta ei voida sanoa tunnettavan MCDS-tutkimuksessa täysin. Tässä riippuvuusilmiötä kutsutaan laveasti kriteerien rakenteeksi.

Kaikki vaalikoneessa esitetyt kysymykset eivät ole ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä, vaan pikemminkin ”peruskysymyksiin” liittyviä indikaattoreita⁵ Tällaisten indikaattorikysymysten yhteydessä kriteerien rakenne nousee tärkeäksi seikaksi. Vaalikoneiden toteutuksessa ei toistaiseksi ole otettu huomioon, että jotkin indikaattorikysymykset mittaavat samaa asiaa. Tämä ilmiö painottaa tiettyjä teemoja toisten kustannuksella. Vaalikone ei tunnista kysymysten välillä vallitsevaa rakennetta vaan käsittelee niitä täysin riippumattomina. Tutkittaessa kysymysten välistä riippuvuutta ehdokkaiden näkökulmasta palataan tähän aiheeseen esimerkkien kautta. Nyt tyydytään alla olevan kuvan avulla demonstroimaan monimuuttuja-analyysin kehikossa indikaattorikysymysten välisen rakenteen vaikutusta kysymyksen painotukseen.

Huomionarvoinen seikka on, että jos käyttäjä mieltää jonkin asian tärkeäksi, niin hän myös painottaa tärkeäksi jokaisen kysymyksen, joka sivuaa läheisesti tätä asiaa. Kuvassa 4 esiintyvä tahaton ylikompensaatio viittaa siihen, ettei kysymysten painotus-optio ole validi tapa jättää kriteerien rakenteen hallintaa käyttäjälle. Kuitenkin kysymysten keskinäisen rakenteen huomioiminen - joko vaalikoneen käyttäjän tai sen toteuttajan toimesta - parantaisi vaalikoneen tarjoamien tulosten uskottavuutta.

---

⁵ Monikriteerisessä päätöksenteon tuessa tällaisista indikaattoreista käytetään nimitystä ‘proxy attribute’, ks. Keeney & Raiffa (1976, 55).

Kuva 4. Tyylielty kuvaus indikaattorikysymysten i ja j, k, l välisen tilastollisen rakenteen vaikutuksesta asian i' painotukseen.

Eräs tapa, jolla vaalikoneen toteuttajat voisivat hallita kysymysten rakennetta, olisi ensin koekäyttää vaalikone. Koekäytön aikana vaalikoneeseen kertyisi tilastollista dataa kysymysten keskinäisestä rakenteesta. Tämän jälkeen vaalikoneesta voisi julkaista seuraavan version, jossa kysymysten tilastollinen rakenne on oiottu laskennallisesti. Mikään ei tietenkään estä vaalikoneen jatkuva-aikaista päivitystä uuden, kerääntyvän tilastollisen datan turvin. Edelleen, jos tilastollista dataa käyttäjien vastauksista olisi koneen suunnittelijoiden käytössä, niin mielenkiintoinen monimuuttujananalyysin ongelma olisi, voisiko tämän tiedon jollain tapaa käyttää hyväksi vastausvaihtoehtojen pisteytyksessä. Tällä hetkellähän vastausvaihtoehtojen välisien etäisyyksien pisteytystä (ks. taulukko 1) ei ole pyritty perusteamaan (päätöksentekoteoreettisesti tai muuten).

Käyttäjän kannalta vaalikoneen kysymysten välinen riippuvuus on preferenssi- tai loogis-kausaalista riippuvuutta. Kysymysten välistä täydellistä preferenssiriippumattomuutta on vaikea toteuttaa, koska kysymysten välinen riippuvuus on aina jossain määrin tulkinnanvaraista, toisin sanoen se riippuu käyttäjän preferensseistä. Loogis-kausaaliseen riippuvuuteen voidaan kuitenkin puuttua helpommin. Tällainen riippuvuus tarkoittaa, että eri kysymykset mittaavat samaa asiaa. Vaalikoneen tuloksenmuodostuksen yhteydessä tämä tarkoittaa, että jonkin asiakokonaisuuden merkitys korostuu tai vähenee mielipide-eron mittauksessa, yleensä tahattomasti.

Helsingin Sanomien vaalikoneesta on löydettävissä loogis-kausaalisia riippuvuuksia. Esimerkiksi mielipiteet kysymysten numero 11: ”Mitä mieltä olette Suomen Nato-jäsenyydestä?” ja numero 13: ”Suomen tulisi luopua liittoutumattomuus-sanankäytöstä?”, suhteen ovat toisistaan riippuvaisia. Loogis-kausaalisia riippuvuuksia eri kysymysten välillä on myös toisissa vaalikoneissa. YLE esittää presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneessaan kysymykset numero 9: ”Mitä mieltä olette väitteestä: ’Suomen pitää säilyä sotilaallisesti liittoutumattomana.’” ja numero 11: ”Mitä mieltä olette väitteestä: ’Sotilaallisen liittoutumattomuuden sijaan Suomen pitää liittyä Natoon.’”

Loogis-kausaalinen riippuvuus ei vääristä mielipidemittausta, jos esimerkiksi yllä olevien esimerkkien tapauksessa hyväksytään, että NATO-jäsenyydellä on suurempi vaikutus presidentinvalintaan kuin muilla seikoilla. Käyttäjää ei kuitenkaan informoida tällaisesta, kysymysten suunnitteluvaiheessa tehdystä päätöksestä. Käyttäjä ei myöskään tule välttämättä ajatelleeksi kyseistä vaikutusta, jolloin kysymysten loogis-kausaalista riippuvuutta voidaan Helsingin Sanomien käyttämän pisteytysjärjestelmän kaltaisessa tapauksessa pitää myös tulosten uskottavuutta vähentävänä tekijänä.

Yllä on esitetty, että vaalikoneesta on sekä sen käyttäjän että toteuttajan kannalta löydettävissä kysymysten välisiä riippuvuuksia. Riippuvuudet heikentävät vaalikoneen mielipide-eron mittauksen uskottavuutta ja tarjoavat ehdokkaille suuremman hyödyn vastaustensa strategisesta muokkauksesta. Tällä viitataan ehdokkaiden mahdollisuuteen mukautua äänioikeutettujen enemmistöryhmän mielipiteeseen sellaisissa asiayhteyksissä, jossa kysymykset ovat selvästi loogis-kausaalisesti riippuvia.

Esimerkkinä strategisesta muokkauksesta voidaan käyttää edellä mainittujen vaalikoneiden NATO-jäsenyyttä käsitteleviä kysymyksiä. Jos suurin

osa kansalaisista vastustaa NATO-jäsenyyttä, on luonnollisesti kansanäänten enemmistöä tavoitellessa kannattavaa väittää itse vastustavansa NATO-jäsenyyttä. Koska esimerkiksi presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen Yleisradion vaalikoneessa on kaksi epäsuorasti NATO:a käsittelevää, kenties indikaattorikysymystä, on mahdollista vastata molempiin NATO-kielteisesti. Käyttäjät havaitsee vastauksia vertaillessaan vain mielipiteen liittoutumattomuuden puolesta. Suurien käyttäjämäärien yhteydessä ehdokas on kuitenkin mielipidettään muokkaamalla keskimäärin paremmin sijoittunut mielipidevertailussa käyttäjien kanssa⁶.

Tällaista vaalikoneen toiminnan hallitsemattomuutta on vaikea välttää ilman, että käyttäjät tuntevat hyvin järjestelmän toiminnan. Asiayhteyden palataan viimeisessä luvussa Mainittakoon tässä vielä, että mielipiteiden muokkaus korostaa kysymysten riippumattomuuden merkitystä Helsingin Sanomien vaalikoneen kaltaisissa järjestelmissä, joissa kysymyksiä ei painoteta niiden keskinäisen riippuvuuden mukaan.

Vaalikoneiden kysymykset ja niiden kattavuus

Vaalikoneen kysymyksenasettelu on niiden metriikkaa monipuolisempi kenttä. Seuraavassa luodaan sekä laadullisin keinoin että yksinkertaista koeasetelmaa käyttäen katsaus vaalikoneissa esitettyjen kysymysten pätevyyyteen kysymyksenasetteluista käsin. Yleiskuvaltaan nykyisten vaalikoneiden kysymyksenasettelu ja vastausvaihtoehdot vaikuttavat vähintään suuntaa-antavilta. Vaalikoneet eivät myöskään alla kuvatulla tavalla - mahdollisimman satunnaisia vastausvaihtoehtoja valiten - tuottaneet epäintuitiivisia tuloksia. Joitakin ongelmia kuitenkin ilmeni.

Vaalikoneiden kysymyksenasettelua tutkittiin kaikkien kolmen suurimman vaalikoneen kohdalla kysymysten muotoilun analysoinnin lisäksi

⁶ Vaikka kysymykset eivät olisi preferenssirippuvia, olisi ehdokkaalle todennäköisesti kannattavaa vastustaa NATO-jäsenyyttä, sillä vaalikoneiden käyttäjissä on todennäköisesti enemmän niitä, jotka vastustavat NATO-jäsenyyttä (oletetaan siis, että tässä suhteessa vaalikoneen käyttäjät ovat riippumaton satunnaisotos äänioikeutetuista). Loogisesta riippuvuudesta kuitenkin seuraa, että yhden mielipiteen muokkauksella saavutetaan tätäkin suurempi hyöty. Yhden mielipiteen muokkaus (NATO-jäsenyy/liittoutumattomuus) vaikuttaa kahden eri kysymyksen pisteytykseen. Käytetty pisteytystapa sijoittaa ehdokkaan tällöin yhä paremmille sijoituksille käyttäjien todennäköisen enemmistön (eli kaikkien NATO-jäsenyyttä vastustavien käyttäjien) kanssa, mielipiteiden vastaavuutta ko. ehdokkaan kanssa arvioitaessa.

vastaamalla vaalikoneiden esittämiin kysymyksiin mahdollisimman satunnaisesti, eli valitsemalla vastaukset lyhyellä harkinta-ajalla. Tällä tavoin täytetyillä kysymyslomakkeilla saatuja tuloksia tarkasteltiin. Jos saatu tulos oli mielenkiintoinen, sitä tutkittiin lähemmin. Jos näin ei ollut, koetettiin erilaista vastauskokonaisuutta. Erilaisia vastauskokonaisuuksia kokeiltiin noin kolmekymmentä yhtä vaalikonetta kohti.

Tällainen koeasetelma ei pysty nostamaan esiin kuin muutamia järjestelmän pääpiirteitä. Menetelmällä on kuitenkin mahdollisuus törmätä sattumanvaraisesti joihinkin järjestelmän sisältämiin epäkohtiin, vaikka koeasetelma ei välttämättä tavoita niitä kaikkia. Yleensä näiden pseudosatunnaisten vastauskokonaisuuksien avulla saatiin tulossivulla ehdokkaiden ja käyttäjän vastauksia vertaillaessa järkeenkäyviä tuloksia. Erilaisia vastauskokonaisuuksia kokeiltaessa havaittiin kuitenkin kaksi ongelmallista tulostyyppiä.

Ensimmäisenä ongelmallisena tulostyyppinä on kaikkien ehdokkaiden saama alhainen pistemäärä. On epäselvää, kuinka esimerkiksi Helsingin Sanomien vaalikonetta esitellessä luvussa (kuva 2) esitetyn tuloksen perusteella voidaan vetää johtopäätöksiä ehdokkaiden paremmuudesta. Käyttäjän on vaikea tulkita, vastaavatko yhdenkään ehdokkaan mielipiteet riittävästi käyttäjän omia mielipiteitä äänestyspäätöksen tukemiseksi. Toisessa ongelmallisena nähdyssä tuloksessa ehdokkaiden erot ovat hyvin pieniä. Erityisesti Yleisradion presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikone tuotti tällaisia usein. Ehdokkaiden pienet erot ovat hankalia mielipide-eron mittauksessa havaituista epätarkkuuksista johtuen. Tällöin käyttäjän on tuloksen perusteella vaikea tehdä johtopäätöksiä ehdokkaiden välisistä eroista suhteessa omiin mielipiteisiinsä.

Esiin nostetut ongelmat voidaan tulkita kysymyksenmuodostuksen kautta. Ensimmäisessä on kyse käyttäjän omien poliittisten mielipiteiden joukosta, joka on jäänyt huomiotta kysymyksiä muodostaessa. Toisessa kohdassa ehdokkaat eivät edusta vastauksissaan käyttäjän kannalta riittävästi eri näkökantoja esitettyjen kysymysten suhteen. Kummassakaan tapauksessa kysymykset eivät mittaa ehdokkaan ja käyttäjän mielipide-eroja sellaisten asioiden suhteen, joiden avulla käyttäjä voisi asettaa ehdokkaat uskottavaan paremmuusjärjestykseen. Molemmissa tapauksissa voidaan tällöin sanoa olevan kyse puutteista kysymysten kattavuudessa, jos oletetaan ehdokkaiden väliltä löytyvän mielipide-eroja. Kattavuus viittaa yleisesti vaalikoneen toteutuksen ongelmanasettelua käsitelleessä luvussa

esitettyyn vaalikoneiden esittämien tulosten uskottavuuden kannalta tärkeään ominaisuuteen, jonka mukaan vaalikoneen kysymysten tulisi riittäväällä tavalla määrittää sekä ehdokkaan että käyttäjän poliittiset mielipiteet. Tarkastellaan seuraavassa, millaiset tekijät vaikuttavat vaalikoneiden kysymysten kattavuuteen.

Helsingin Sanomien presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneessa kysymykset ovat politiikan toimituksen suunnittelemaa (Hamilo 2006b). Yleisradion vaalikoneen sivustolta löytyvän tekijälistauksen mukaan sekä Tervosen (2006) haastattelun perusteella voidaan todeta Yleisradion ja MTV3:n politiikan toimituksen olleen mukana vaalikoneen toteutuksessa.

Rajattu määrä kysymyksiä ei luonnollisesti mahdollista ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden täydellistä kartoitusta. Kysymystenmuodostuksessa on siis tärkeää poliittisen kentän hyvä tuntemus, jotta seuraavan vaalikauden tärkeimmät kysymykset kuuluvat myös vaalikoneen kysymyksiin. Poliittikan toimittajien tärkeäksi ymmärtämät aihepiirit ovat kuitenkin perustelluista lähtökohdistaan huolimatta politiikan toimittajien valitsemia, eivätkä näin ollen voi vastata jokaisen käyttäjän tarpeisiin. Vaalikoneen toimintaperiaatteesta johtuen käyttäjä ei voi valita, millaiset poliittiset suuntalinjat ja mielipiteet näiden kysymysten suhteen ovat tärkeitä kussakin vaalissa. Kysymysten kattavuuteen vaikuttaa kuitenkin muutamia sellaisia tekijöitä, joihin voi olla hyödyllistä kiinnittää huomiota tässä esitetyistä ongelmista huolimatta.

Politiikan toimituksen suunniteltua kysymykset sekä Marko Hamilo yhteistyössä Helsingin Sanomien politiikan toimituksen kanssa että ZEF Solutions yhteistyössä MTV3:n politiikan toimituksen kanssa on muokannut kysymyksiä, jotta ne sopisivat osaksi vaalikonea (Hamilo 2006b, Tervonen 2006). Näin ollen vaalikoneen kysymystenasetteluun ja vastausvaihtoehtojen muodostamiseen kuuluu vaihe, joka on pienen vaalikoneen toimintaperiaatteet tuntevan ryhmän vastuulla. Tällöin vaalikoneen kysymys voi muuntua muotoon, joka ei välttämättä kuvaa parhaalla mahdollisella tavalla annetun poliittisen kysymyksen kaikkia puolia. On myös mahdollista, että kysymys pisteytetään esimerkiksi Helsingin Sanomien vaalikoneen tapauksessa skaalakysymykseksi, vaikka se olisi vaihtoehtokysymyksenä uskottavampi.

Toisaalta voidaan siis sanoa, että vaalikoneen laskenta-algoritmin asettamat vaatimukset kysymystenasettelulle ja keskitetty kysymystenmuodostus

sekä vastausvaihtoehtojen valinta johtaa laskuun vaalikoneen kysymysten kattavuudessa. Toisaalta kysymysten ja vastausvaihtoehtojen ammattitaitoinen muodostaminen on tärkeää, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kuva ehdokkaiden poliittisista mielipiteistä.

Tässä voidaan nostaa esiin muutamia kysymysteknisiä seikkoja, joihin on hyvä kiinnittää huomiota jo nykyisissä vaalikoneissa. Ensiksi kysymys tulisi muotoilla niin, että sen merkitys on kaikille sama. Esimerkiksi presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen Yleisradion vaalikoneen kysymyksessä 26 kysytään: ”Tarvitaanko Suomessa presidenttiä?”. Tähän voi vastata kieltävästi sekä puhtaan parlamentarismien kuin monarkiankin kannattaja. Toiseksi kysymysten olisi hyvä säilyttää konkreettisuus. Kysyttäessä mielipidettä akselilla eri mieltä – samaa mieltä MTV3:n presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneessa aiheesta ”Vuoden 2012 presidentin vaaleissa äänestetään matkapuhelimella/tietokoneella”(kysymys C 11), ei kysymys vielä kerro, suosittaisiko vastaaja äänestystä esimerkiksi siinä tapauksessa, ettei kaikilla kansalaisilla olisi siihen tasapuolista mahdollisuutta.

Yleisradion edellä mainitussa vaalikoneessa esitetään myös kysymys numero 13: ”Suomi on mukana EU:n nopean toiminnan joukoissa eli taistelujoukoissa. Mitä mieltä olette väitteestä: ’Suomalaisten sotilaiden on osallistuttava EU:n taistelutehtäviin myös Suomen rajojen ulkopuolella.’”. Tällä tavoin esitetty kysymys ei kestä tarkastelua prospektiteorian (Kahnemann & Tversky 1979) valossa. Prospektiteoria esittää, että käyttäjän vastaus riippuu osittain siitä, esitetäänkö valintatilanteen asetelma pääosin myönteisenä vai kielteisenä. Teorian mukaan yllä esitettyyn kysymykseen saadaan erilainen vastausjakauma, jos se muotoillaan eri tavoin. Korostamalla parempaa ulkomaisen avun saatavuutta Suomeen kriisitilanteessa, saadaan esimerkkikysymykseen verrattaessa suurempi lukumäärä vastauksia, joissa suhtaudutaan myönteisesti nopean toiminnan joukkoihin. Tällaisten muotoilujen yhteydessä asiaan perehtynyt ehdokas voi käyttää kysymyksessä esiintyvää rakennetta hyväkseen.

Kysymystenasetteluun liittyviä ongelmia on kuitenkin vaikea kokonaan ratkaista. Kysymykselle on aina olemassa tulkinta, joka välttää kysymysmuodostajan tarkoituksen. Esimerkkinä voidaan käyttää Helsingin Sanomien presidenttivaalikoneen kysymystä, jossa kysytään, onko presidentillä nykyään suomessa valtaa ”liikaa”, ”sopivasti”, vai ”liian vähän”.

Presidenttiehdokas Arto Lahti vastasi ”sopivasti”, ja selityksenä: ”Kysymys on enemmän siitä, miten presidentti käyttää valtaoikeuksiaan”.

Toisaalta Helsingin Sanomien eduskuntavaalien 2003 vaalikoneessa kysymyksessä 19 voidaan nähdä, miten keskitetty kysymyksenmuodostus johtaa helposti vastausten ennalta ohjailtavuuteen: kysymyksenä on ”Valtio tasaa verotuloja kuntien kesken siten, että rahaa siirretään vauraammista kunnista - erityisesti pääkaupunkiseudulta - köyhemmille. Tuleeko tulojentasausta pääkaupunkiseudun ja muun maan välillä lisätä vai vähentää?” Ja vastausvaihtoehdoista ensimmäinen: ”Helsingin seudulta pitää siirtää verotuloja nykyistäkin enemmän muille kunnille.” Sekä kysymyksenasettelu että vastausvaihtoehdossa esiintyvä ”kin”-päätte ovat selkeästi johdattelevia.

On olemassa muutamia kehityssuuntia, joiden kautta vaalikoneen kysymystenasetteluun liittyviä rakenteellisia kattavuusongelmia on mahdollista purkaa. Eräs tapa on esittää mielipide-erojen mittausongelma preferenssien painotuksen kautta (Liesiö ym. 2006; Salo ym. 2006; Mustajoki ym. 2004). Tällaisessa järjestelmässä käyttäjä valitsee useilta mielipideasteikoilta (esimerkiksi NATO-myönteinen – kielteinen) oman kantansa, jolloin laskenta-algoritmi etsii annettujen kriteerien avulla parhaan ehdokkaan. Preferenssien pisteytyksen määrääminen ehdokkaille esitettyjen kysymysten pohjalta on haasteellisempaa kuin nykyisissä järjestelmissä, mutta toisaalta käyttäjä voi suoraan vaikuttaa siihen, minkä kriteerien suhteen vaalikone mielipidevertailun tekee.

Toisaalta myös nykyisissä järjestelmissä voidaan kysymysten kattavuudessa esiintyviä puutteita kompensoida lisäämällä käyttäjän vuorovaikutusmahdollisuuksia käytetyssä pisteytyksessä. Kysymystenvälisiin painoarvoihin voi rajatusti vaikuttaa jo kaikissa vaalikoneissa. Myös vastausvaihtoehdoista annettavat pisteet voitaisiin asettaa kysymyskohtaisesti käyttäjän määrättäviksi, jolloin käyttäjä voisi itse painottaa eri vastausvaihtoehtojen tärkeyttä. Tällaisen toiminnallisuuden edellytyksenä on kuitenkin järjestelmän lisääntynyt läpinäkyvyys.

Vaalikoneen ulkopuolelle jäävät äänestyspäätöksen vaikuttimet

Äänestyspäätöstä ei yleensä tehdä pelkästään mielipiteiden samankaltaisuuden perustuen. Äänestyspäätökseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu paljon (esim. Berelson 1948 ja 1986), eivätkä mielipide-erot ole yksiselitteisesti niiden merkittävin vaikutin. Vaalikone mittaa asiakysymyksistä ja poliittikan suurista linjoista vallitsevaa yksimielisyyttä sekä pyrkii yleensä vertailemaan vastaajien arvomaailmoja. Tämän luonnehdinnan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ehdokkaan aikaisemmat teot, persoonallisuus, asioiden toimeenpanokyky ja suurimmat tukijat.

Presidentinvaaleissa voidaan väittää ehdokkaan persoonallisuuden korostuvan. Eurovaaleissa voi äänestyspäätökseen vaikuttaa myös se, mitä kieliä ehdokas puhuu sujuvasti. Uusi kansanedustaja on yleensä huonosti verkottunut verrattuna vanhaan, toisaalta vanha kansanedustaja ei ole ehkä ollut työvuosiensa aikana mukana kovinkaan useissa aloitteissa tai uudistuksissa. On siis olemassa paljon sellaista informaatiota, jota vaalikoneet eivät yleensä käsittele, mutta josta voisi olla hyötyä äänestyspäätöstä tehdessä. Esimerkiksi kunnallisvaaleissa on ollut mahdollisuus rajata tarjottuja ehdokkaita sen mukaan, ovatko he aikaisemmin toimineet kunnallisissa edustustehtävissä. Tällaisen informaation hyväksikäytölle ja tässä luvussa esiin nousseille toteutusteknisille näkökohdille on esitelty kehitysmahdollisuuksia seuraavassa luvussa.

Muotoviivoja seuraavan sukupolven vaalikoneelle

Tässä artikkelissa tutkittiin vaalikoneiden toimintaperiaatteita. Helsingin Sanomien presidentinvaalien 2006 ensimmäisen kierroksen vaalikoneen tuloksia voidaan edellä esitetyn valossa pitää jo nykyisellään suuntaa-antavina mitatessa ehdokkaan ja käyttäjän mielipiteiden samankaltaisuutta. Seuraavassa pyritään tutkimuksen pohjalta esittämään vaalikoneiden toteutukselle sellaisia parannusehdotuksia, jotka edistävät niiden kehitystä toiminnaltaan uskottavammiksi äänestyspäätöksenteon apuvälineiksi.

Käsillä olevassa artikkelissa on useaan otteeseen noussut esiin vaalikoneiden uskottavuuden tärkeänä osatekijänä niiden läpinäkyvyys. Nykyisten järjestelmien pisteenlaskumenetelmien voidaan väittää olevan yksinkertai-

sia, esimerkiksi tehtyjen laskennallisten operaatioiden monimutkaisuuden kannalta (ks. kappale Helsingin Sanomien vaalikoneen kysymysten painoarvot ja mielipiteiden vastaavuuden arvio). Tässä mielessä menetelmän julkistaminen ei ole sellaisen tiedon julkistamista, jota toinen taho voisi käyttää julkaisijan tappioksi tai taloudellisessa mielessä omaksi hyödykseen. Edellä käydyn keskustelun pohjalta voimme kuitenkin sanoa järjestelmän toimintaperiaatteiden julkistamisesta koituvan hyödyn vaalikoneen kehitykselle äänestyspäättöksenteon apuvälineenä olevan suuri. Kun tunnetaan järjestelmän toimintaperiaatteet, sen esittämien tulosten uskottavuutta on mahdollista arvioida nojautumatta vaalikoneen käyttöä edeltäneisiin, ehkä hajanaisiin käsityksiin ehdokkaiden mielipiteistä.

Tekijänoikeuslaki ei poista järjestelmän julkaisijalta tuotevastuuta. Nykyisellään voidaan päätellä vaalikoneen tulosten uskottavuuden perustuvan käyttäjän poliittisen tuntuman lisäksi luottamukseen vaalikoneen julkaisijaa kohtaan. Tämä voidaan tulkita niin, että nykyiset julkaisijat tukevat omalla julkisuuskuvaltaan vaalikoneiden tulosten uskottavuutta. Edellä käydyn keskustelun nojalla voidaan kuitenkin sanoa vaalikoneiden antamia tuloksia vain suuntaa-antaviksi. Käyttäjän mahdollisuus arvioida järjestelmän toimintaperiaatteiden uskottavuutta vähentäisi merkittävästi julkaisijan vastuuta vaalikoneen käytössä ilmenevien väärinkäsitysten tapauksessa. Laskenta-algoritmin julkistaminen voidaan nähdä myös mahdollisuutena käyttäjille tunnistaa omatoimisesti vastauksiaan muokkaavat ehdokkaat ja tulosten muunteluun tähtäävät verkon kautta tapahtuvat hyökkäykset. Tällä hetkellä vaalikoneen toiminnan varmistaminen tällaisten riskien varalta on kokonaisuudessaan julkaisijan vastuulla.

Millaisia ominaisuuksia seuraavan sukupolven vaalikoneella saattaisi olla? Vaalikoneen toiminnan tutkimisen lisäksi käyttäjälle voidaan tulevaisuudessa mahdollistaa kysymysten pisteytykseen vaikuttaminen. Esimerkiksi Helsingin Sanomien vaalikoneessa (ks. kuva 1) voidaan kysymyskohtaisen painokertoimen määrittämisen lisäksi mahdollistaa valinta skaala- ja vaihtoehdokysymyksen pisteytyksen välillä. Lisäksi järjestelmä voi tarjota mahdollisuuden sulkea turhia ja epämieluisia vastausvaihtoehtoja pois (sopivin kertoimin niitä ehdokkaita kohtaan, jotka ovat juuri tämän vastausvaihtoehdon valinneet). Kysymysten muuntuva pisteytyminen voidaan esittää vastausvaihtoehtojen vierellä. Käyttäjälle saatettaisiin tarjota myös mahdollisuus vaikuttaa pisteytyksen numeerisiin arvoihin.

Seuraavan sukupolven vaalikone voi olla edeltäjään havainnollisempi. MTV3:n vuoden 2006 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikone toimii tässä suhteessa jo nykyisellään hyvänä esimerkkinä. Seuraavan sukupolven vaalikone voi myös sisältää linkkikokoelman ehdokkaiden ansioista. Esimerkiksi Helsingin Sanomat voisi tulevaisuudessa kerätä ehdokkaita koskevia, henkilön toimintaa ja mielipiteitä sivuavia uutisia. Näiden kautta käyttäjän on helpompi arvioida ehdokkaan mielipiteiden ja hänen omien intressiensä samankaltaisuutta. Vaalikoneen voisi tällöin luonnehtia kehittyvän kohti monipuolisempaa vuorovaikutusta käyttäjän kanssa.

Tulevaisuudessa nykyisten vaalikoneiden kysymyksenasettelu voi näyttää kaavamaiselta. Aikaisemman keskustelun pohjalta (ks. kappale vaalikoneiden kysymyksistä ja niiden kattavuudesta) on mahdollista ajatella juuri erilaisten kysymystyyppien mahdollistavan mielipide-eron kattavamman tutkimisen. On mahdollista toteuttaa kysymyksiä, jossa valmiit vastausvaihtoehdot (esimerkiksi koulutus, julkinen liikenne ja maataloustuet) laitetaan tärkeysjärjestykseen, tai jossa käyttäjä voi valita eri asioiden tärkeyden vapaalla, ennalta määrätyllä asteikolla. YLE:n vuoden 2006 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikone on lupaavan kehittynyt tällä saralla.

Vaalikoneiden toteutuksessa saatetaan myös nähdä täysin eri lähestymistapoihin perustuvia toimintoja. Edellisessä luvussa mainittu suora kriteerien valinta on eräs tällainen mahdollisuus (Liesiö ym. 2006; Salo ym. 2006; Mustajoki ym. 2004). Myös esimerkiksi täysin harrastusten tai arvostusten varaan rakennettu ja vaalikoneita, esimerkiksi presidentinvaaleissa, olisi tulevaisuudessa mielenkiintoista nähdä⁷. Tällaisen mittauksen tulokset voidaan yhdistää myös mielipidemittauksen tuloksiin, käyttäjän (vaikkapa valmiilta asteikolta) valitsemin painokertoimin.

Vaalikoneen mittaamia asioita on mahdollisuus laajentaa nykyisestä. Eräs mielenkiintoisimmalta vaikuttava mahdollisuus on kansanedustajan tulosohjaus kansalaisten toimesta. Ajatus on yleistettävissä myös europarlamentaarikoihin ja presidenttiin. Mitattavaa suuretta voisi kutsua ”toimeenpanokvyvyksi”. Eri henkilöt ajavat edustamiaan asioita eri tavoin. Tällaisella tyylillä, johon vaikuttaa myös henkilön sosiaalinen verkosto, on vaikutuksensa uudistusajatusten aiheuttamaan vastarintaan (Sutton 1999). Eduskunnassa tehdyt aloitteet, aktiivisuus täysistunnoissa ja valiokuntien

---

⁷ esimerkiksi www.politicalcompass.org.

läsnäolotilastot ovat hyvä lähtökohta tällaisen indikaattorin muodostamiselle. Myös korrelaatiota kansanedustajien vaalikoneissa julkilausumien mielipiteiden ja allekirjoittamien lausuntojen välillä voidaan tutkia (ks. myös Wildawsky 1979). Tällä tavoin voidaan pyrkiä arvioimaan, kuinka tehokkaasti kansanedustaja on edustamiaan arvoja pystynyt ajamaan.

Yllä esitetyistä uudistuksista huolimatta paljon informaatiota jää vielä vaalikoneen toiminnan ulkopuolelle, ja vaalikoneen esittämä käyttäjän ja ehdokkaan mielipide-ero jää yhä vain arvioksi. Arvioimatta jäävät ominaisuudet sekä epätarkkuus mittauksessa voidaan kuitenkin käsitellä jollain tapaa. Nykyisiä tuloksia voidaan esimerkiksi painottaa joillakin taustoittavilla kysymyksillä. Toisaalta mittaamatta jäävien ominaisuuksien suuruusluokasta voidaan esittää jonkinlainen arvio tulosten yhteydessä. Ainakin tällöin voidaan kertoa, mitkä keskeiset laadulliset tekijät jäävät vaalikoneessa käsittelemättä. Käyttäjää voidaan informoida myös ehdokkaiden sopivuudelle esitetyn arvion epätarkkuudesta.

Vaalikoneet ovat myös kansainvälisessä mittakaavassa esimerkki internetin avaamista mahdollisuuksista yhteiskunnalliselle kehitykselle (ks. myös TED 2006). Vaalikoneiden tuleva kehitys määrää osaltaan suomalaisen tietoyhteiskunnan kehitystä puhuttaessa verkon kautta tapahtuvasta yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Tässä mielessä on lupaavaa, että tulevaisuudessa vaalikone voi muuttua yhä uskottavammaksi päätöksenteon apuvälineeksi käyttäjien ja vaalikoneen vuorovaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä.

Kiitokset

Haluan kiittää professori Ahti Saloa hänen avustaan työn alkuun saattamisessa sekä neuvoista vaalikoneiden keskeisten asiakysymysten muodostamisessa. Myös Tuomas Riskin vuonna 2003 valmisteleva erikoistyö oli aiheeseen paneutuessa tärkeä opas vaalikoneiden tekniseen toteutukseen. Kiitokset myös Jarno Talposelle kiinnostuksesta ja avusta vaalikoneen kysymyksissä esiintyvien preferenssiriippuvuuksien tilastollisten vaikutusten analysoinnissa.

Liite 1: Helsingin Sanomien vaalikone

PRESIDENTIN TEHTÄVÄT

1. Presidentin tehtävistä tärkeimpiä on ulkopoliittikan johtaminen? (Skaalakysymys)
2. Presidentin tehtävistä tärkeimpiä on kansan huolien kuunteleminen ja esille ottaminen? (Skaalakysymys)
3. Presidentin tehtävistä tärkeimpiä on viennin edistäminen? (Skaalakysymys)
4. Presidentin tehtävistä tärkeimpiä on toimia puolustusvoimain ylipäällikkönä? (Skaalakysymys)
5. Presidentin tehtävistä tärkeimpiä on toimia aktiivisesti eriarvoisuuden ja köyhyyden poistamiseksi maailmasta? (Skaalakysymys)
6. Presidentin tulisi luopua oikeudestaan nimittää Suomen Pankin johtokunnan jäsenet? (Skaalakysymys)
7. Presidentin tulisi luopua oikeudestaan armahtaa vankeja? (Skaalakysymys)
8. Presidentille tulisi palauttaa oikeus nimetä hallituksen muodosta ja eli tuleva pääministeri? (Skaalakysymys)
9. Presidentin tulisi pääministerin sijasta johtaa myös Suomen EU-politiikkaa? (Skaalakysymys)
10. Presidentillä on nykyään Suomessa valtaa? (Skaalakysymys)

ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIikka

11. Mitä mieltä olette Suomen Nato-jäsenyydestä? (Skaalakysymys)
12. Suomen tulisi ryhtyä aktiivisesti ajamaan EU-maiden keskinäisiä turvatakuita? (Vaihtoehtokysymys)
13. Suomen tulisi luopua liittoutumattomuus-sanana käytöstä? (Vaihtoehtokysymys)
14. Onko Suomen jäsenyys Euroopan unionissa yleisesti ottaen? (Skaalakysymys)
15. Tulisiko Suomen tulevaisuudessa osallistua kansainväliseen rauhanturvaamiseen ja kriisinhallintaan? (Skaalakysymys)
16. Suomella ei ole nykyään merkittäviä turvallisuusuhkia? (Skaalakysymys)
17. Venäjä on Suomelle turvallisuusuhka? (Skaalakysymys)
18. Yhdysvallat on Suomelle turvallisuusuhka? (Skaalakysymys)
19. Terrorismi on Suomelle turvallisuusuhka? (Skaalakysymys)
20. Ilmastonmuutos ja ympäristökatastrofit ovat Suomelle turvallisuusuhkia? (Skaalakysymys)
21. Tulisiko tasavallan presidentin ottaa Venäjän johdon kanssa esille Karjalan palauttaminen? (Vaihtoehtokysymys)

ARVOT JA PRESIDENTIN HENKILÖ

22. Tulisiko tasavallan presidentin kuulua kirkkoon? (Vaihtoehtokysymys)
23. Tulisiko tasavallan presidentillä olla puoliso? (Vaihtoehtokysymys)

24. Tulisiko tasavallan presidentin tukea ruotsin kielen asemaa Suomessa?

(Vaihtoehtokysymys)

25. Olkiluotoon rakennetaan parhaillaan Suomen viidettä ydinreaktoria.

(Skaalakysymys)

- Suomen tulisi vähentää riippuvuuttaan ydinsähköstä ja sulkea vanhentuvia ydinvoimayksiköitä.
- Viisi ydinvoimalaa on sopiva määrä eikä kuudetta ydinvoimalaa enää tarvita.
- Ydinvoima ei ole hyvä energiantuotantomuoto, mutta Suomeen tarvitaan ilmastomuutoksen torjumiseksi kuudeskin ydinvoimala.
- Ydinvoima on hyvä energiantuotantomuoto ja Suomeen tarvitaan kuudeskin ydinvoimala

Painokerroin -/+

26. Suomessa oli toukokuussa 2005 noin 110 000 ulkomaalaista eli kaksi prosenttia koko väestöstä. (Skaalakysymys)

- Maahanmuuttajia on Suomessa nyt jo liikaa
- Maahanmuuttajien määrä on sopiva
- Suomeen tarvitaan lisää maahanmuuttajia

Painokerroin -/+

27. Palkkaverotusta Suomessa tulisi nykytasolta? (Skaalakysymys)

28. Ulkonäkö ja edustavuus ovat tärkeitä presidentin työssä? (Skaalakysymys)

29. Onko istuva tasavallan presidentti Tarja Halonen onnistunut tehtävässään?

(Skaalakysymys)

LÄHTEET

Kirjat ja artikkelit

- Alvarez, R. M. (1999): *Information and Elections*. University of Michigan Press, USA.
- Berelson, B. R. (1986 (1948)): *Voting*. University of Chicago Press, USA.
- Bigdoli, H. (1989): *Decision Support Systems – principles & practice*. West Publishing Company, St. Paul, USA.
- Clemen, R. T. & T. Reilly (2001): *Making Hard Decisions with DecisionTools*. Brooks/Cole, Pacific grove, CA, USA.
- Gibbard, A. (1973): Manipulation of Voting Schemes: A General Result. *Econometrica*. 41(4), 587-601.
- Kahneman, D. & A. Tversky (1979): Prospect theory: an analysis of decision under risk. *Econometrica* 47(2), 263-291.
- Keeney, R. & H. Raiffa (1976): *Decisions With Multiple Objectives: Preferences and value trade-offs*. John Wiley & Sons, Inc., USA.
- Lassy, Johanna (2001): *Tamperelaiset julkisuutta tuottamassa. Kaupunkilaisten kestävän kehityksen vaalikone kansalaislähtöisenä julkisuustuotantona*. Pro Gradu, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Liesiö, J., Mild, P. & A. Salo (2006): *Preference Programming for Robust Portfolio Modeling and Project Selection*, European Journal of Operational Research.
- Mustajoki, J., Hämäläinen, R. P. & M. Marttunen (2004): Participatory multicriteria decision support with Web-HIPRE: A case of lake regulation policy, *Environmental Modelling & Software* 19(6), 537-547.
- Ilta-Sanomat (1983): *Puolueet IS:n vaalitentissä*. IS 19.2.1983, No. 41, 4-6.
- Riski, T. (2003): *Arvio kahden vaalikoneen toiminnasta*. Systeemianalyysin laboratorio, Teknillinen Korkeakoulu.
- Sutton, R. (1999): *The Policy process: an overview*. Working paper 118, Overseas development institute, Chameleon Press Ltd, London, Great Britain
- Wildawsky, A. (1979): *Speaking truth to power: The art and craft of policy analysis*. Little Brown & Company.
- Internet
- Turun Sanomien verkkojulkaisu (2004): *Alman eurovaalikone avattiin MTV3:n ja lehtien sivuilla* [online]. STT:n kotimaan uutisia 12.5.2004, Helsinki. [viitattu 14.9.2006] <<http://arkisto.turunsanomat.fi/>>.
- Helsingin Sanomat (2006): *Helsingin Sanomien vuoden 2006 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikone* [online]. [viitattu 14.9.2006]. <<http://www.vaalikone.fi/presidentti2006/etusivu.jsp>>.
- Helsingin Sanomat (2003): *Helsingin Sanomien eduskuntavaalien 2003 vaalikone* [online]. [viitattu 14.9.2006]. <<http://www.vaalikone.fi/eduskunta2003/etusivu.jsp>>.

- MTV3 (2006): *MTV3:n vuoden 2006 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikone* [online]. [viitattu 14.9.2006]. <<http://www.mtv3.fi/vaalikone/>>.
- Systemianalyysin laboratorio (Salo ym.) (2006): *Robust Portfolio Modelling*. Päätöksenteon apujärjestelmä suurien monikriteeristen projektiportfolio- ongelmien arviointiin [online]. Teknillinen Korkeakoulu, 2006. [viitattu 14.9.2006] <<http://www.rpm.tkk.fi>>.
- TED - Towards Electronic Democracy* [online]. Eurooppalaisten toimijoiden yhteisö, jossa keskustellaan sähköisen äänestysjärjestelmien mahdollisuuksista ja kehityksestä. [viitattu 14.9.2006]. <<http://infodoc.escet.urjc.es/ted/>>.
- YLE (2006): *YLE:n vuoden 2006 presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen vaalikone* [online]. [viitattu 14.9.2006]. <http://www.yle.fi/vaalit/vaalikone/index_kierros1.php>.
- ZEF Solutions (2006): *MTV3:n vuoden 2006 presidentinvaalikoneen toteuttaneen tahon julkaisemia tilastotietoja MTV3:n presidentinvaalikoneen käyttäjistä* [online]. [viitattu 14.9.2006]. <<http://kone3.zef.fi/vertaa.php>>.

Haastattelut

- Hamilo, M. (2006a) Sähköpostikeskustelut Helsingin Sanomien vaalikoneen suunnittelusta vastanneen Marko Hamilon kanssa (käyty 27.4 – 3.5 2006).
- Hamilo, M. (2006b) Haastattelu Helsingin Sanomien vaalikoneen suunnittelusta vastanneesta Marko Hamilosta (15.5 2006).
- Kolunkulma, A. (2006) Sähköpostikeskustelut Helsingin Sanomien vaalikoneen toteuttaneen Antti Kolunkulman kanssa (käyty 5.5 - 7.6 2006).
- Talponen, J. (2006) Henkilökohtaiset keskustelut ja sähköpostin vaihto (käyty 24.7 - 14.9.2006).
- Tervonen, J. (2006) Puhelinkeskustelut MTV3:n vaalikoneen toteutuksen vastanneen Jarkko Tervosen kanssa (3.5.2006).

LOPPUSANAT

Tässä kirjassa olemme pyrkinet löytämään eri alojen tutkijoita vaalikoneiden tiimoilta ja kokoamaan yhteen artikkeleja, jotka tarkastelevat vaalikoneita sekä monipuolisesti että monitieteellisesti. Koska vaalikoneessa on sekä poliittisia, teknisiä ja mediatutkimuksellisia osia, näitä on pyritty kattamaan eri kirjoittajien kautta. Artikkelit lähestyvät vaalikoneita osin eri lähtökohdista, mutta silti tietyt teemat toistuvat useasti ja korostuvat eri kirjoittajien teksteissä. Tahdommekin siis lopuksi koota yhteen näitä keskeisiä teemoja sekä pohtia niiden kautta vaalikoneiden merkitystä ja tulevaisuutta.

Monista kirjoituksista löytyy käsitys, että vaalikoneiden kautta käytetään valtaa, mutta toisaalta koneiden vaikuttamista äänestyspäätöksentekoon pohdittiin toiveikkaassa hengessä. Poliitiikkaa lähellä olevat vaalikoneet tulevatkin varmasti aina saamaan osansa monella tapaa varauksellisesta suhtautumisesta. Vaalikoneeseen liittyvää vallankäyttöä voidaan hahmottaa sen sidosryhmien kautta. Vaalikoneiden suunnittelijoille ja toteuttajille kuuluu paljon kiitosta monella tapaa haastavasta ja yhteisöä palvelevasta itsenäisestä pioneerin työstä, jonka haastavuutta ei varmaankaan vähennä moniulotteinen julkinen kritiikki, jolle vaalikoneet altistuvat. Artikkeleissa on toistuvasti kuitenkin kriittiseen sävyyn nostettu esiin kysymys siitä, kuinka paljon vaalikoneiden taustalla toimivat teki jät pystyvät käyttämään valtaa kohdistuen koneen käyttäjien äänestyspäätöksentekoon. Tämä kysymys jakaantuu oleellisesti kahteen osaan: yhtäältä siihen kuinka koneen käsittelemät poliittiset teemat valitaan ja toisaalta siihen kuinka koneen tekninen toteutus saattaa johdatella käyttäjiänsä. Teemojen valinta ja kysymysten muodot ja vastausvaihtoehdot herättävät runsasta kritiikkiä vaalikoneesta toiseen. Teemojen valinnalla on mahdollista alleviivata eräitä ajatuksia ja toiset, käynnissä olevien vaalien kannalta olennaiset, asiakysymykset saattavat jäädä käsittelemättä.

Sisällön ongelmallisuuden lisäksi vaalikoneiden suunnittelu on myös teknisesti haastavaa. Itse ohjelmakoodin tulee olla hyvin vakaa, jotta se voisi palvella suurta käyttäjäruuhkaa samanaikaisesti häiriöittä. Vaalikoneen suunnitteluun liittyy teoreettisia ongelmia, jotka ovat yleisesti selvittämättä. Koneiden suunnittelun lähtökohta on kuitenkin luonteeltaan pikemminkin journalistinen ja kaupallinen kuin tieteellinen. Teknisen toteutuksen taus-

toja ja yksityiskohtia tiedusteltaessa monet vaalikoneiden suunnittelijat ovat reagoineet koneen ongelmiin julistamalla koneen toimintaperiaatteen liikesalaisuudeksi. Tämä on hankalaa sekä tutkijan että käyttäjän kannalta, sillä tällöin vaalikoneen algoritmi on vain musta laatikko, josta suositukset ilmestyvät perusteitta. Tällaisessa tilanteessa on myös vaikea selvittää vaalikoneen puolueettomuutta, tehokkuutta ja virheettömyyttä.

Vaikka vaalikoneen vaikutus äänestyskäyttäytymiseen ei ole yksiselitteistä tai varmaa, saattaa kuitenkin olla syytä uskoa, että vaalikone saattaa helposti käyttää temaattisessa tai algoritmisessa mielessä valtaa. Tyypillisempää kuin se, että koneen suunnittelija pyrkisi vääristelemään vaalikoneen antamia tuloksia tarkoituksella, on se että huolimattomasti laadittu kone ei ole käyttäjällensä tarkoituksenmukainen. Olkoon vaalikoneen virheellinen toiminta tahallista tai tahatonta, ei se ole vahingollista pelkästään yksittäisten käyttäjien, vaan myös vaalikoneiden yleisen uskottavuuden kannalta.

Vaalikoneiden ja demokratian suhde askarrutti myös useita kirjoittajia. Vaalikoneen soveltuminen kansalaisten harjoittamaan aktiiviseen demokratiaan nousi esille monesti. Tällainen demokratian muoto kaupunkien toreilla - nyttemmin elektronisilla areenoilla - voisi toteutua esimerkiksi siten, että vaalikoneen käyttäjät muodostavat julkison. Tämä omaehtoisesti asioita selvittävä ja pohtiva kansalaisaktiivismin muoto voi synnyttää vaalikoneen. Mikä tärkeämpää, varsinkin jatkuvakautinen vaalikone voi synnyttää julkison. Koneet voivat luoda foorumin uudenväliselle kansalaisaktiivisille. Tällainen spontaani vallankäyttö perustuu keskusteluun, joka toimii tiettyyn teemaan liittyen ajan, jonka jälkeen keskustelu hiipuu spontaanisti pois tehdäkseen tilaa uuden teeman ympärille syntyvälle keskustelulle. Yleisradion suunnittelema vaalien välillä toimiva kone, jossa käyttäjät voisivat esimerkiksi seurata tehokkaasti päättäjien toimintaa ja toisaalta vaihtaa mielipiteitä heidän kanssaan muuttaisi vaalikoneiden profiilia yleisemmäksi ja ajallisesti jatkuvammaksi. Vaalikone on ehdokkaille suomalaisissa vaaleissa lisänäkyvyyden mahdollisuus muiden medioiden rinnalla ja Erkki Vihtosen mainitsemat vaalikausikoneet mahdollistaisivat interaktion äänestäjien kanssa ja ehkäpä samanmielisten poliittisten liittoisten etsimisen yli puoluerajojen koneen aiheiden tiimoilta.

Vaikka ehdokkaiden suhtautuminen vaalikoneisiin onkin ollut ristiriitaista, on vaalikone ehdokkaiden kannalta muihin medioihin nähden tasa-arvoinen. Vaalikoneessa runsaskaan vaalibudjetti ei takaa näkyvyyttä

käyttäjille valikoituvien ehdokkaiden joukossa. Vain käyttäjän kanssa yhteensopivimmat vastaukset nostavat ehdokkaan parhaimmin soveltuvien listalle ja potentiaalisen äänestäjän tietoisuuteen. Vaalikoneiden kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, suorasukaisia ja vaikeitakin aiheita käsitteleviä. Tyypillinen koneissa käytetty vastausasteikko voi olla ehdokkaalle, kuten käyttäjällekin, hankala, eivätkä kysymykset aina ole yksiselitteisiä. Toisaalta sanallisten perustelujen mahdollisuus on lisääntynyt koneissa, vaikka nämä eivät vaalikoneen varsinaisiin laskelmiin vaikutakaan. Ehdokkaat ovat kuitenkin suurelta osin ymmärtäneet vaalikoneiden merkityksen ilmaisina ja tärkeinä kampanjavälineinä.

Ehdokastaan etsivälle käyttäjälle vaalikone tuo apua tehostamalla äänestyspäätöksentekoa, sillä toimiva kone parantaa parhaimmillaan käyttäjänsä päätöksentekoprosessin hallittavuutta informaatiota seulomalla. Kone paitsi tuo käyttäjän ulottuville suuren määrän dataa, se myös toimii käyttäjänsä päätöksentekoprosessin eräänä kiinnekohtana ja mahdollisesti auttaa käyttäjää etenemään systemaattisesti pienin askelin perustellumpaa äänestyspäätöstä kohti. Vaalikoneiden suosio on todennäköisesti myös lisännyt ehdokkaiden vaalisivujen merkitystä vaalikampanjan osana, sillä listausten ohessa löytyy yleensä myös linkki ehdokkaan sivuille. Lisäinformaation haku on näin helppoa ja onnistuu vaalikoneen käytön kanssa samalta istumalta koti- tai työkoneen ääreltä. Näin vaalikoneen listaus ei pyrkisikään olemaan vastaus siihen ketä äänestää, vaan siihen kenestä hankkia lisätietoa.

Vaalikoneen viihteellisyys ja käyttäminen kokeilumielessä ovat mielenkiintoisia ilmiöitä. Valtion kannalta on merkityksellistä useammassakin kontekstissa kuinka laajalle vaalikoneen e-demokratiavaikutukset leviävät. Tietysti myös koneen tehokkuus tehtävässään on tällöin oleellista. Vaalikoneet ovat osa mediaa. Perinteinen media toisaalta luo vaalikoneita omille sivustoilleen, toisaalta käyttää niitä mainoksena ja toisaalta kilpailee julkisuustilasta niiden kanssa. Koneiden kaupallisuus ja viihteellisyys vaikuttavat olevan läheisesti tekemisissä keskenään. Toivokaamme, että koneista ei tule jatkossa suoranaisia mainoksia ja että ne ylipäänsä saavat toimia tyylikkäästi alkuperäisessä tarkoituksessaan. Olisi myös päätöksenteon tuen kannalta toivottavampaa, että koneiden toiminta saataisiin perustellummalle pohjalle, kuin että niihin tulisi kosolti värikkäitä lisävarusteita. Käyttäjän kognitiota tukevat graafiset ja muut apuvälineet ovat tärkeä kehityssuunta, mutta voivat turhan helposti muodostua itsetarkoituk-

sellisiksi. Myös kaikenlainen maksullisuus joko ehdokkaalle tai käyttäjälle vähentävät vaalikoneen arvoa uutena ja erilaisena poliittisena mediana. Toinen uhkakuva on vaalikoneiden inflaatio jokaisen mediatalon, järjestön ja lehden halutessa tehdä oman vaalikoneensa. Ehdokkaat valikoivat todennäköisesti vaalikoneista vain osan ja vähäisellä ehdokasosuudella pyörivät vaalikoneet eivät anna todellista kuvaa käyttäjälle hänen valintamahdollisuuksistaan. Vaalikone on myös houkutin ja markkinoinnin väline pystyttäjälleen, sillä se tuo tuhansia käyttäjiä palvelun tarjoajan sivuille. Tämä ei kuitenkaan saisi olla itsetarkoitus sisällön, toimivuuden ja kattavuuden kustannuksella.

Vaalikone on käyttäjälleen informaatiota kokoava ja selkiyttävä päätöksenteon apuväline. Se on myös käytännössä kaikille avoin ja helposti lähestyttävä. Se voi toimia foorumina kansalaisjulkisuudelle ja tukea jatkuvaa, interaktiivista poliittista seurantaa, keskustelua ja toimintaa. Toisaalta nykymuodossaan vaalikoneet koetaan teknisesti ja sisällöllisesti hiukan kömpelöiksi, joten kehittämisen varaa löytyy. Tällaisen kehitystyön vastavoimana on kiusaus rakentaa vähemmän huolellisesti ja vakavasti suunniteltuja konsepteja, jotka keskittyvät olemaan vain ulkoisesti värikkäitä ja houkuttelevia.

Vaalikoneita nähdään erittäin todennäköisesti tulevissakin vaaleissa ja niiden suosio vakiintunee. Käyttäjät oppivat suhtautumaan niihin samalla tavoin kuin muihinkin medioihin, ehdokkaat löytävät vaalikoneiden potentiaalin ja sitä kautta ehkä internetin potentiaalin laajemmin, ja vaalikoneiden tekijät pyrkivät toivottavasti parantamaan vaalikoneiden käytettävyyttä ja luotettavuutta. Vaalikoneet eivät tule koskaan korvaamaan inhimillistä päätöksentekoa, mutta ne voivat parhaimmillaan auttaa sitä. Vaalikoneiden vastauksia tullaan käyttämään lehti juttujen ja akateemisten tutkimusten materiaalina. Vaalikoneet tulevat taatusti herättämään kritiikkiä jatkossakin, eivätkä kysymykset tunnu olevan kenenkään mieleen sataprosenttisesti. Päätöksenteko säilyy kuitenkin loppuun saakka henkilökohtaisena eikä vaalikoneen rajaamiin vastauksiin kannata tyytyä. Koska informaatiota löytyy maailmastamme jo ehkä liikaa, ei tällainen osin omiin preferensseihimme sidoksissa oleva lisätieto liene pahasta.

Me kirjan toimittajat toivomme aikaansaavamme tällä pelinavauksella sen, että useat ihmiset koneen eri sidosryhmistä kiinnostuisivat miettimään osaltaan näitä vaalikoneen taustalla vaikuttavia kysymyksiä. Näin vaalikoneavusteisen äänestyspätöksenteon potentiaaliin tultaisiin ehkä

kiinnittäneeksi yleisesti enemmän huomiota. Niinpä päätöksentekoprosessistakin voisi muotoutua, edelleen optimistisesti ajatellen, huoleellisempi ja perustellumpi. Tällöin voisi sanoa, että vaalikone todellakin onnistuu tehostamaan yksilöiden poliittista päätöksentekoa. Hieno asia on jos vaalikone samalla viihdyttää tai innostaa kriittiseen keskusteluun.

Jenni Haukio, VTM, on jatko-opiskeli ja Turun yliopiston valtio-opin laitoksella ja valmistelee väitöskirjaa Internetin ja muiden informaatioteknologioiden vaikutuksista puolueiden toimintaan. Haukion erityiskiinnostus on kohdistunut puoluetutkimukseen. (email: jenni.haukio@gmail.com)

Tommi Kauppinen, tekn.yo, opiskelee Teknillisessä Korkeakoulussa systeemi- ja operaatiotutkimusta. Kirjoittajan kiinnostuksen kohteita ovat mm. monitavoitteisen päätöksenteon apuvälineet ja päätöksenteon kognitiiviset tekijät. Tällä hetkellä hän valmisteleo diplomityötä kestävästä kulutuksesta, osana FIN-MIPS Kotitalous -hanketta. (email: tkauppin@cc.hut.fi)

Johanna Lassy-Mäntyaara, YTM, valmistui Tampereen yliopistosta pääaineenaan tiedotusoppi ja teki Pro Gradu tutkielmansa vuonna 2001 kaupunkilaisten vaalikoneesta kansalaislähtöisenä julkisuustuotantona. Tällä hetkellä hän työskentelee tiedottajana verkkoviestinnän parissa. (email: johanna.lassy@siba.fi)

Heikki Paloheimo, VTT, on valtio-opin professori Tampereen yliopistossa. Hän johtaa Suomen Akatemian rahoittamia tutkimushankkeita ”Elections and Representative Democracy in Finland” ja ”Political Participation and Modes of Democracy: Finland in a Comparative Perspective” ja on Suomen edusta ja kansainvälisessä ”Comparative Study of Electoral Systems” -tutkimushankkeessa. Hänen uusia julkaisujaan ovat muun muassa ”Vaalit ja demokratia Suomessa” (toim. WSOY 2005), ”Suomen puolueiden periaateohjelmat” (toim.yhd. Jukka Paastela, Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitos 2006) ja ”Eduskuntavaalit 1907–2003. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 5” (Edita 2007). (email: heikki.paloheimo@uta.fi)

Miska Salminen (KTM, tutkimusyrittäjä) työoää työn ohessa väitöskirjaa kuluttajien valintakäyttäytymisestä ja työskentelee konsulttina erikoisalanaan monimuuttuja data-analyysi ja www-pohjaiset kyselyt. Artikkelin valmistelun aikana 2004 Salminen työskenteli Helsingin Kauppakorkeakoululla tutkijana erikoisaloinaan internethuutokauppa ja sovellettu tilastotiede. (email: miska.salminen@fosta.fi)

Maria Suojanen, VTM, on jatko-opiskelija Turun yliopiston valtio-opin laitoksella ja viimeistelee väitöskirjaa vaalijärjestelmien poliittisista vaikutuksista. Hänen erityisalaansa kuuluvat vaalijärjestelmät, puoluejärjestelmät, Euroopan parlamenttivaalit ja vaalikoneet. Suojanen on työskennellyt Suomen Akatemian rajoittamassa Models of Political Institutions- projektissa vuodesta 2004. (email: maria.suojanen@utu.fi).

Jarno Talponen, FL, työskentelee tutkijana Helsingin yliopiston matematiikan ja tilastotieteenlaitoksella puhtaana matematiikan parissa. Artikkelin valmistelun aikana 2004 Talponen tutki myös monikriteeristä päätöksentekoa ja riippuvuuksia Salmisen kanssa. (email: jarno.talponen@helsinki.fi)

Erkki Vihtonen, projektipäällikkö, aloitti Yleisradio-uransa vuonna 1965 toimittajana tv-uutisissa. Työ vei tv-viihteeseen vuonna 1967, ulkomailla kuvattavien dokumenttien tekoon vuonna 1977, televisiota perustamaan Nepaliin 1985–87 ja Internetin pariin 1990-luvun puolivälissä, jolloin myös idea vaalikoneesta syntyi. (email: erkki.vihtonen@yle.fi)